magazin istoric

ANUL IX Nr. 2 (95) FEBRUARIE 1975

LIBERTATE

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul IX - Nr. 2 (95)
februarie 1975

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

④ ① ② ③

① **Dreapta:** armură de cavaler — sfîrşitul ④ secolului XV; **mijloc:** un impunător castel, cel al ducilor de Berry, în Saumur, Franţa (ilustraţie din sec. XIV, executată de fraţii Limbourg); **stînga:** aspecte de la turnirele cavalereşti. Reconstituire făcută la Battle Abbey — Sussex, Anglia **(Războinicii stăpîni ai castelelor,** p. 43)

② Nicolae Bălcescu s-a înţeles cu Vasile ③ Alecsandri „în cea mai deplină conformitate de idei şi de simţiri". Portretele lui Bălcescu şi Alecsandri în viziunea pictoriţelor Olga Greceanu şi respectiv Rodica Svinţiu **(Prietenii lui Bălcescu,** p. 2)

SUMAR

Prietenii lui Bălcescu: DUMITRU ALMAŞ 2
La 16 ani — comisar al revoluţiei paşoptiste: OCTAVIAN ONEA 6
23 august 1944 - 6 martie 1945. Politica de alianţe a P.C.R. în lupta pentru un guvern de înnoiri revoluţionar-democratice (I): ION ALEXANDRESCU .. 7
Asaltul prefecturilor: GHEORGHE ŢUŢUI 12
Eminescu şi istoria: GEORGE MUNTEANU 16
„Independenţa e suma vieţii noastre istorice": N. COPOIU 18
Trecutul — izvor de idei şi simţiri înalte: DUMITRU ALMAŞ 19
1835-1975. Teodor Diamant — un patriarh al socialismului utopic în România: N.G. MUNTEANU 22
La Scăeni în 1975: LEON SĂRĂŢEANU 23
Microcongres de studii sud-est europene la Magazin istoric 28
Familia **— o tribună românească de luptă culturală, socială şi naţională:** VASILE NETEA 30
Pavel Chinezul — vajnic luptător pentru libertate din veacul XV: CONSTANTIN REZACHEVICI 33
Bătălia pentru eliberarea Ucrainei apusene: A.M. VASILEVSKI 34
Armata secretă intră în acţiune: I. DRAGOMIRESCU 38
Războinicii stăpîni ai castelelor: RADU MANOLESCU 43
1896 — insurecţia filipineză şi ecourile ei în România: GHEORGHE UNC..... 48
Portrete politice din anii interbelici. Take Ionescu: CONSTANTIN XENI 52
Rebeliunea legionară în versiunea generalului Hansen: AL. GH. SAVU 58

● **Cîştigătorii concursului** Magazin istoric, **ediţia 1974**... 21 ● **Zîmbete din cronici**... 42
● **Cărţi sosite la redacţie**... 51 ● **Poşta** Magazin istoric... 62

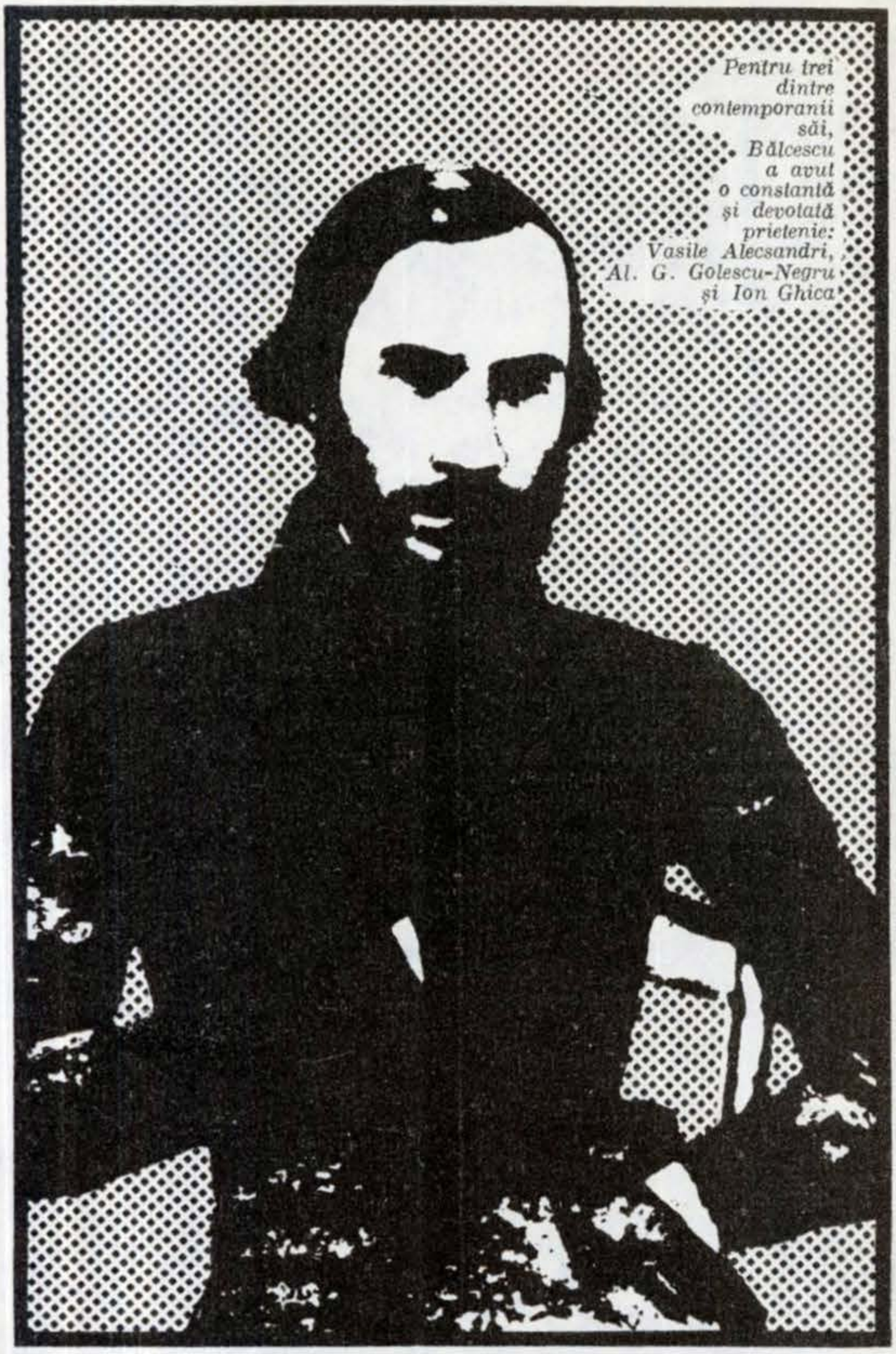

Pentru trei dintre contemporanii săi, Bălcescu a avut o constantă și devotată prietenie: Vasile Alecsandri, Al. G. Golescu-Negru și Ion Ghica

PRIETENII LUI BĂLCESCU

DUMITRU ALMAȘ

Prin înălțimea și puritatea concepțiilor sociale și politice, prin gîndirea revoluționară, prin justețea și claritatea pozițiilor pe care s-a situat, prin puterea cu care și-a urmărit împlinirea idealurilor, prin spiritul de jertfă cu care s-a dăruit cauzei poporului, prin imensa lui dragoste de libertate, de unire frățească între români, prin umanitatea pe care au radiat-o gîndul, simțirea și fapta lui, N. Bălcescu este de bună seamă, cea mai luminoasă personalitate a revoluției de la 1848. Întreaga sa viață și activitate au fost consacrate revoluției. Prieteniile și le-a ales și cultivat, de asemenea, în funcție de necesitățile spirituale, care au acoperit și împodobit nobilele lui idealuri obștești și patriotice.

„Vorba lui era dulce și convingătoare“

Îndeosebi pentru trei dintre contemporanii săi, Bălcescu a avut o constantă și devotată prietenie: Ion Ghica, Vasile Alecsandri și Al. G. Golescu-Negru. De Ghica l-a legat acea temeinică „frățietate“, care se încheagă în adolescență și durează, în ciuda multor necazuri, toată viața. Cu Alecsandri a întreținut frumoase și afectuoase legături caracteristice comuniunii dintre doi oameni cu sufletele asemănătoare, pline de poezie și entuziasm. În Al. G. Golescu, Bălcescu a descoperit acel izvor de seriozitate gravă, de fermitate științifică și de ocrotire frățească, atunci cînd spiritul lui complex și zbuciumat nu mai afla „hodină și liniște“. Dar, în afară de această treime a prieteniei, Bălcescu a colaborat, a întreținut legături cu toți cei patru Golești, cu C.A. Rosetti, Al. Russo, August Treboniu Laurian, D. Bolintineanu, Costache Negri, Cezar Bolliac, Christian Tell, Ion Ionescu de la Brad, Eftimie Murgu, Avram Iancu, George Barițiu, Eudoxiu Hurmuzaki, Eliade Rădulescu, Voinescu II și mulți alții. Dintre femeile de seamă ale vremii, marele revoluționar a nutrit sentimente de caldă prietenie pentru Elena Negri, Alexandrina Ghica, Maria Cantacuzino.

Toate mărturiile atestă că Bălcescu a avut cultul prieteniei; la dînsul apelativul „frate“ izvora direct din inimă. Îndată după ieșirea din închisoarea de la Mărgineni*, în 1843, „într-o noapte prin culesul viilor“, Bălcescu, Ghica și Tell au pus bazele **Frăției.** „Jurasem să ne consacrăm patriei cu trupul și cu sufletul — scria Ghica mai tîrziu, despre acel moment — ne legasem frați de cruce și ca fiecare dintre noi trei să se supuie, cu pericolul vieții și al averii, la hotărîrile celor-lalți doi; chiar în ziua aceea ne-am adunat de am iscălit statutele și regulamentele **Frăției.** Inițiații erau formați în grupuri de cîte zece, fiecare frate cunoscînd numai pe șeful imediat [...] Acela care-l catichisise, îl inițiase, de la care și prin care primea ordine și instrucțiuni și căruia datora ascultare și supunere cu pericolul vieții și al averii, păstrînd secretul cel mai absolut. Deviza era: **Dreptate, Frăție“.** Această societate secretă, revoluționară, a reprezentat pentru Bălcescu creuzetul de platină unde s-a zămislit și verificat prietenia întru idealul revoluției, vreme de cinci ani. Ne-o confirmă Ghica însuși: „Nicu Bălcescu, unul din cei trei șefi ai societății **Frăția** a fost apostolul și inițiatorul cel mai ager și mai zelos“.

Spirit intrepid, flămînd de „acție“, clocotitor, marele revoluționar a izbutit să-i convingă și să-i antreneze în permanență la lucru pe mulți dintre prietenii săi. Cînd Ion Ghica era profesor la Iași, Bălcescu îi cerea să-l roage pe I. Ionescu de la Brad să-i trimită cărțile noi apărute în capitala Moldovei, iar lui Kogălniceanu îi solicita copia unor cronici. Îl interesa mult viața culturală ieșeană și-l povățuia pe Ghica: „de pe acum gîndește și lucrează pentru viitor“. Trimetea studiul **Puterea armată** și o poezie a lui Bolliac pentru revista **Propășirea**** și se îngrijea de tipărirea lor. În corespondența lui întîlnim o interesantă propunere care vădește ce strînse și curente erau legăturile culturale și politice dintre intelectualii celor trei țări române, înainte de 1848: „Poezia lui Boleac, de n-o ierta-o cenzura dumneavoastră [e vorba de cenzura lui Mihail vodă Sturdza], apoi mi-a zis s-o trimiți la Brașov, la Bariț“. Grija pentru colaborarea la **Propășirea** a reprezentat o formă concretă de manifestare a ideii de unitate culturală, întreținută cu focul sacru al prieteniei care a cerut întotdeauna suflete devotate, calme, puternice. Este emoționantă și oferta pe care N. Bălcescu și M. Kogălniceanu o semnau la Paris, în 24 iulie 1846, pentru Asociația literară din București, în care propuneau să alcătuiască „un dicționar biografic care să cuprindă viețile celor mai însemnați români din toate țările și din toate veacurile“. Bălcescu a dăruit prietenie și, de multe ori a izbutit să fie iubit de prieteni. V. Alecsandri i-a zugrăvit, unul din cele mai calde portrete din literatura noastră. Pentru el, Bălcescu era unul din „acei apostoli ajunși de-abia în primăvara vieții lor“, unul „din cei mai înfocați, din cei mai cu abnegare. Presimțind viitorul României, el se cerca a grăbi pășirea românilor către acel viitor, purtîndu-le pe la ochi prestigiul strălucitor al gloriei strămoșești și făcînd să pătrundă în sufletul lor glasul fărmăcător a istoriei trecutului. Pe fruntea lui largă și curată se videau trecînd gîndiri mărețe; în ochii lui limpezi și negri lucea o flacără tainică, ce părea a înota într-o rouă de lacrimi la cuvintele de patrie, glorie și independență națională! Vorba lui era dulce și convingătoare [...] Într-un cuvînt, toată persoana lui inspira simpatie și dor de împrietenire, simțiri la care el răspundea din parte-i printr-o frăție sinceră și statornică“.

Pe Alecsandri, Bălcescu, la rîndul său, l-a iubit și l-a apreciat cu o căldură și frumusețe vrednică de admirație pentru tot ce înseamnă prietenia în viața oamenilor din toate veacurile: „Tu vezi, iubitul meu frate, că tu ca și frumoasele tale poezii sînteți statornic în mintea și inima mea, și sînt tare fericit de asigurarea ce îmi dai că te ocupi și că nu lași să se stingă în nelucrare talentul tău. Acum mai mult decît totdeauna avem trebuință d-a ne grăbi a dezvolta, prin limbă, naționalitatea noastră [...] **România** va fi iubita noastră. Într-însa și printr-însa să reînnoim și să întărim frăția noastră. Cîntă-mi dar, iubite poet, cîntă-mi România ca Kollar bohemul, patria sa. Fie ea, amoreza ta, credința ta [...] Iubește-o dar și fă pe toți a iubi pe iubita ta“.

---

* În mai 1840 s-a constituit o societate secretă, condusă de boierul liberal Dimitrie (Mitică) Filipescu, din care făceau parte N. Bălcescu, D. Macedonski, G. Telegescu, E. Murgu, Jean A. Vaillant ș.a. Își propunea să realizeze independența Munteniei și lichidarea regimului feudal prin emanciparea clăcașilor. Programul urma să se realizeze printr-o răscoală armată. În octombrie 1840, conducătorii mișcării au fost arestați, judecați și condamnați la 8-10 ani închisoare; Bălcescu fiind minor, a fost internat la Mănăstirea Mărgineni, folosită de domnitor ca închisoare — **n.r.**

** Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1974.

„Nu poate fi fericire fără libertate...“

Integritatea lui Bălcescu, neclintitele sale convingeri revoluționare, în spiritul cărora și-a cultivat cu statornicie prieteniile, s-au văzut cu putere în timpul evenimentelor de la 1848. Revoluționarismul lui nu convenea multora dintre cei care se antrenaseră în revoluție, așa cum moralismul său sever se vădea incomod pentru unii.

Dintre prietenii săi, Ghica i-a rămas același, constant și serios amic. Dar a trebuit să se despartă de dînsul; Comitetul revoluționar l-a trimis la Constantinopol să domolească mînia guvernului turc. În vremea pregătirii și desfășurării revoluției, C.A. Rosetti a început să se piardă în divagații exaltate, nerealiste și să stăruie prea insistent pentru primirea lui Eliade în **Frăția.** Influentul profesor, poet, ziarist, orator, om politic foarte popular, îl socotea pe Bălcescu un iacobin primejdios. Curînd după izbucnirea revoluției, Christian Tell a intrat sub înrîurirea lui Eliade Rădulescu și s-a depărtat de Bălcescu. Multora nu le convenea mai ales stăruința lui Bălcescu de a se aplica, imediat și integral, Articolul 13 din **Proclamația de la Islaz,** referitor la împroprietărirea țăranilor sau cererea de a se legifera, fără întîrziere, votul universal. Într-o scrisoare din 22 iunie 1848, trimisă din Buzău lui Golescu-Negru, arăta „că starea lucrurilor prin sate merge cam moale. Măsurile noastre pentru proprietate, lăsînd lucrurile în starea veche, sînt cam vătămătoare, căci țăranii nu cred făgăduielile și zic că de ce nu li se dă acum. Noi am făcut greșeală căci trebuiam a ne folosi de biruință ca să le scădem deocamdată măcar iobăgia. Noi am biruit și rodul biruinței l-a loat împotrivnicii noștri“. În aceeași scrisoare, de mare însemnătate pentru concepțiile și activitatea lui practic-revoluționară, Bălcescu da multe sfaturi și cerea ca guvernul provizoriu să acționeze cu energie și hotărîre: să schimbe ispravnicii, să organizeze și să armeze garda națională, să judece repede vinovații complotului din 19 iunie*, să introducă votul universal, să convoace Constituanta, să elibereze țiganii. „În împrejurările grele și estraordinare — spunea el — trebuie măsuri estraordinare. Nu faceți poezie și sentimentalism, ci dreptate strașnică [...] Fiți mai revoluționari că am făcut mari greșeli“. De altfel, guvernul provizoriu în acele zile îl trimisese pe Bălcescu la Focșani să întîmpine un mare dregător turc, Talaat-efendi, care se întorcea din Moldova. Era un mod viclean de a-l îndepărta tot mai mult de la lucrările guvernului. De aici constatarea dureroasă din scrisoarea datată, Focșani, 25 iunie 1848: „Sînt tare supărat că îmi petrec vremea aici în nelucrare, căutînd să văz barba turcului. Adio, frăție tutulor. Și lucrați iute și cu energie că vă pierdeți și pe voi și țara“.

Nici istoricii, nici biografii lui Bălcescu n-au stăruit, precum s-ar cuveni, asupra scrisorii din 16 iulie 1848, expediată lui Ghica, la Constantinopol, în care face o succintă descriere a evenimentelor revoluționare din Muntenia. Socotește că „revoluția de la 11 [iunie] a fost cea mai frumoasă ce s-a întîmplat vreodată la un popol“, dar relevă marea primejdie pe care o reprezenta reacțiunea, urzitoare a tot felul de intrigi contrarevoluționare.

Din Constantinopol, unde fusese trimis în august 1848, Bălcescu îl sfătuia pe Christian Tell să dea „Magherului putere mare și estraordinară“, ca să organizeze armata în Oltenia. Și adăuga: „Agitați mereu popolul prin comisari, p-afară și prin tinerime, în oraș“. Lui Al. G. Golescu, aflat la Paris, îi recomanda: „Fă ca jurnalele să vorbească mult de noi. [...] Dă multă activitate, iubite Golescu, căci soarta noastră e acolo“. Era strigătul de durere al unui prieten către alt prieten, amîndoi încărcați de marea grijă pentru soarta poporului și țării românești.

---

* Guvernul provizoriu a fost arestat în urma unui complot al boierimii reacționare, cu complicitatea coloneilor Ioan Odobescu și Ioan Solomon. În urma intervenției energice a maselor, guvernul provizoriu a fost eliberat. În această acțiune s-a remarcat Ana Ipătescu — **n.r.**

După înfrîngerea revoluției, Bălcescu s-a aflat în grupul celor îmbarcați la Giurgiu pe o ghimie otomană și purtat spre închisorile din Croația. A izbutit să evadeze, ca să peregrineze, apoi, pînă la sfîrșitul anului 1848, prin Transilvania, de unde a scris tuturor prietenilor, informîndu-i despre mersul evenimentelor și despre cauzele înfrîngerii. A înțeles foarte clar situația poporului român din Transilvania.

Aceleași sentimente de dragoste și prietenie a nutrit Bălcescu pentru cei cu care a continuat activitatea revoluționară și în timpul emigrației. În acei ani deosebit de grei, cînd între „căuzași“ se manifestau o serie de neînțelegeri, Bălcescu a căutat, în repetate rînduri, să treacă peste toate piedicile și să mențină o unitate revoluționară, să formeze un guvern în emigrație, unic, de prestigiu, puternic. În martie 1849, Bălcescu iscălea, ca secretar al emigrației române din Constantinopol, chemarea la unire lansată către emigrația moldo-munteană din Paris. Propunea alegerea lui Costache Negri ca șef unic al emigraților din Muntenia și Moldova, „unicul mijloc d-a ne scăpa d-atîtea dezuniri, d-a ne opri, d-a ne mai paraliza unii pe alții“. Chemarea exprima o idee esențială a gîndirii sale: „Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere, și noi românii nu vom putea fi puternici pînă cînd nu ne vom uni cu toții într-unul și același corp politic. Unirea națională dar e singurul principiu de viață, singurul principiu de mîntuire pentru noi. Aceasta era credința politică a părinților noștri în luptele lor eroice“. Apelul n-a avut însă izbîndă, datorită neînțelegerilor dintre cei aflați în emigrație.

„...noroc și izbînda din partea fraților din țeară...“

Și pentru că știa că va pleca în Ungaria la Kossuth și în Transilvania la Avram Iancu, să încerce a împăca revoluția maghiară cu cea română, scria lui Al. G. Golescu, încărcat de frămîntări și regrete: „Cine știe, Alecule, cînd ți-oi mai putea scrie, cînd te-oi mai vedea. Aș

fi fost fericit şi cu mult mai mult curagiu dacă erai cu mine. Bine zici tu că a fost o mare fatalitate despărţirea noastră".

Tot drumul prin Serbia, Ungaria, Transilvania, din 14 aprilie pînă în octombrie 1849, este o odisee a bunei credinţe şi a devotamentului, pînă la jertfă, pentru libertate, unitate naţională, revoluţie. Toată acea complexă şi riscantă activitate politică şi revoluţionară, Bălcescu a întreprins-o din convingerea nestrămutată că numai unirea forţelor revoluţionare, a popoarelor din Imperiul habsburgic, şi în primul rînd, colaborarea dintre români şi maghiari poate duce la zdrobirea tiraniei. Scrisorile trimise lui Ghica din această expediţie îl relevă pe Bălcescu ca pe un mare prieten al oamenilor progresului şi ai dragostei de patrie. Aceste scrisori, un adevărat jurnal al zbuciumului şi al dramaticelor condiţii în care a trebuit să călătorească şi să lucreze, le-a putut scrie numai unor prieteni, în care a crezut cu neclintită tărie.

În peregrinările sale s-a întîlnit şi a lucrat cu Cezar Bolliac, Ion Bălăceanu, Constantin Racoviţă, Petrache Nenişor, locotenentul Dincă, Eftimie Murgu. Pe Ghica îl ţinea în legătură cu tot ce se întîmpla. Bălcescu a înţeles că, la Viena, învrăjbirea dintre naţionalităţi era o politică de stat, pentru menţinerea Imperiului habsburgic.

Evenimentele au luat însă alt curs, din momentul în care contrarevoluţia europeană şi-a îndreptat toate forţele împotriva revoluţiei maghiare. Cuvîntul lui înflăcărat a sunat zguduitor în inimile oamenilor lui Avram Iancu. „Cu ce entuziasm frenetic fusei aclamat şi binecuvîntat de toţi acei ţărani, cînd le spusei că am venit să le aduc urări de noroc şi izbîndă din partea fraţilor din ţeară, minunaţi de vitejia lor! În ce tăcere adîncă mă ocoleau şi mă ascultau ei, cînd le vorbeam de puterea naţiei române, de numărul ei, de întinderea pămîntului ce i-a dat Dumnezeu şi de ursitele cele măreţe ce o aşteaptă în viitor!" Se poate ca Bălcescu să-l mai fi văzut pe Avram Iancu în toamna lui 1848 la Sibiu. Sigur este că în vara anului 1849, la focul taberelor din Apuseni, ei erau prieteni. Cum mărturisea un contemporan: Craiul Munţilor „cu însufleţire l-a îmbrăţişat pre Bălcescu, ca şi cum ar fi zis: Aşa om îmi trăbuie mie. Astfel de om stă aproape la inimă". Bălcescu însuşi scria, cu emoţie şi recunoştinţă: „Românii d-acolo mi-au arătat multă dragoste şi jertfire".

După înfrîngerea revoluţiei transilvănene, reacţiunea habsburgică şi ţaristă a căutat mult să-l prindă pe Bălcescu; dar Iancu l-a ocrotit şi l-a scăpat de mai multe ori de primejdie. Trecînd prin împrejurări negrăit de grele, a ajuns la Faris. Aici, cum relata V. Alecsandri, a alergat după prietenia confraţilor. Pe mulţi i-a găsit schimbaţi. Irascibili, ambiţioşi, egoişti. Pentru Bălcescu situaţia a devenit şi mai grea. Însingurarea şi boala îl chinuiau tot mai mult. Al. G. Golescu circula prin Europa, iar Ghica se afla încă la Constantinopol. Adversarii îl acuzau de intransigenţă şi duritate. Noi îl credem însă pe Alecsandri care ne informează că s-a înţeles cu Bălcescu „în cea mai deplină conformitate de idei şi de simţiri; căci el avea un caracter foarte blînd şi amical".

„...să pui piatra de temelie a unităţii naţionale"

Bolnav, părăsit şi departe de bunii şi adevăraţii lui prieteni, marele revoluţionar a mai făcut multe încercări de a uni forţele, de a împăca pe revoluţionari, de a se asocia cu ceilalţi emigraţi din Europa, ca să continue lupta de pe baricade noi. Călătoria la Londra şi vizitele făcute acolo, scrisorile către românii sau străinii aderenţi la revoluţie, încercările de a se înţelege cu o parte din emigraţia maghiară, redactarea revistei **România viitoare,** pateticul manifest din fruntea ei: „niciodată, zicem, inima noastră nu sîngerează mai mult decît cînd în fiecare suflare a vîntului ce trece peste Carpaţii noştri şi ajunge pînă la noi, auzim un suspin, un răcnet al suferinţelor ţării...", toate ţinteau spre refacerea prieteniilor, spre unitatea acţiunilor. Arăta tuturor că revoluţia de la 1848 îşi avea rădăcinile „în zilele veacurilor", că ea a fost „o revoluţie democratică şi socială" şi mai rămîneau de făcut „încă două revoluţii. O revoluţie pentru unitatea naţională şi mai tîrziu alta pentru independenţa naţională ca astfel naţiunea să reintre în plenitudinea drepturilor sale naturale". Sau, cu alte cuvinte: „mîntuirea de orice domnire străină prin unitate naţională". „Căuzaşii" n-au răspuns însă nici acum, toţi şi cu bunăvoinţă, la apelul prietenesc al lui Bălcescu. Dezamăgirile şi mai ales boala l-au împiedicat tot mai mult să activeze practic. S-a retras în sudul Franţei, la Hyères şi apoi în Italia la Palermo, istovit, măcinat de suferinţe fizice şi morale. N-a încetat totuşi să scrie: „Voi să sfîrşesc o scriere asupra lui Mihai V. V. Viteazul — îl informa pe Ghica — şi să pui piatra de temelie a unităţii naţionale".

Maria Cantacuzino, care l-a însoţit la Hyères şi l-a îngrijit ca o soră, povesteşte că „lucra cu o înflăcărare care mărturisea totuşi temerile sale; adesea se scula noaptea ca să scrie la istoria lui Mihai Viteazul. Eforturile acestea îl istoveau! [...] Îi propusei să-i scriu după dictatul său [...] Amintirea ceasurilor acelora de lucru întrerupte de discuţii e una din cele mai preţioase pe care o păstrez din această apropiere frăţească". Mai departe, generoasa prietenă sublinia că Bălcescu, „absorbit în primii ani ai tinereţii sale de probleme politice şi de preocuparea pentru reforme liberale în ţara sa, inima sa păstrase o prospeţime şi o vioiciune extraordinare; iar aspiraţiile sale erau mari şi totdeauna se îndreptau spre cît mai frumos". Fină observatoare a mişcărilor sufleteşti, Maria Cantacuzino adăuga: „Sufletul acesta însetat după eroism era deosebit de sensibil faţă de tot ce era graţios şi spiritual; dar oricît de mare îi era cultul pentru prietenie, îţi dădeai seama că avea nevoie de un alt sentiment, că aspira cu înflăcărare la împlinirea unui vis mai atrăgător, mai deplin. Acestui vis, între-

zărit dar neatins, îi atribui eu oroarea, aș zice aproape groaza bietului nostru prieten în fața morții. Se răzvrătea ca de o nedreptate la gîndul că va muri, dar răzvrătirile sale erau lipsite de amărăciune și nu țineau mult; redevenea iute stăpîn pe sine și atunci îmi spunea cu acel surîs de nepăsare pe care îl au numai muribunzii: **«Ce mai contează! Să trăiască țara noastră!»** Această dorință îi rezumă întreaga viață".

A încercat să se întoarcă în țară, dar stăpînirea nu i-a îngăduit, cu toate că nu cerea decît un mormînt în pămîntul sfînt al patriei*. Ion Bălăceanu se indigna, într-o scrisoare din 7 noiembrie 1852, către Ghica: „În sfîrșit, am primit cîteva rînduri de la bietul Bălcescu; scrisul său a devenit ilizibil, ceea ce e un semn rău. Îmi spune că este peste măsură de slăbit și de deprimat de singurătatea în care simte că moare. Cum! Nimeni din familia sa nu-i lîngă dînsul? Să moară astfel, la vîrsta lui, singur, la 600 leghe departe de țară și de familie; aceasta mi se pare îngrozitor, oribil; este cea mai crudă dintre morți. Și ei, cei tari și mari azi, învingătorii de la putere, au barbaria de a-i închide porțile țării sale! Le e frică de un muribund, le va fi oare frică de un cadavru? Care dintre noi toți, cei ce-l cunoaștem pe Bălcescu, nu și-ar da cîțiva ani din viață, dacă ar putea prin aceasta să i-o redea pe a lui? Cît despre mine, nu mi-am dat seama cît de mult îl iubesc decît acum cînd sînt condamnat de a-l pierde".

În acea vreme, Bălcescu scria aceste cuvinte pline de încredere în oameni și în viitorul patriei și al libertății: „Însumi eu, cu o inimă sfîșiată de durere, mă lupt cu o boală crudă și neîmblînzită, caut a cîștiga timp asupră-i și a o întrece în iuțeală [...] Cu toate aceste temeiuri de descurajare, sufletu-mi te slăvește încă, înzeită Libertate, și deși oamenii sîngiuirilor [schingiuirilor] au învelit cu naframă dulce fața ta, cred că va veni ziua fericită, ziua izbîndirei, cînd omenirea întreagă se va scula spre a sfîșia acest văl și dușmanii tăi se vor împietri la vederea chipului tău de lumină..."

---

* Vezi Magazin istoric, nr. 11/1971.

LA 16 ANI — COMISAR AL REVOLUȚIEI PAȘOPTISTE

Prea multe date din biografia lui Iancu Chiriţopol nu cunoaștem.

Cînd a izbucnit revoluția, Iancu Chiriţopol avea numai 16 ani și putea fi, cel mult — dacă nu avea cumva o slujbă — elev la una din școlile din Ploiești, străbătute atunci de sufluri înnoitoare. Același elan îl anima și pe fratele său mai mare, Constantin (sau Costache) Chiriţopol care, în calitatea sa de pomoșnic *(„ajutor") la subcîrmuirea plășii Filipești, a avut prilejul să se întîlnească cu numeroase nedreptăți făcute claselor de jos și să constate îndîrjita lor rezistență.*

În planul elaborat de Comisia executivă a Comitetului revoluționar, județul Prahova era desemnat între centrele de pornire a revoluției. Exista Telega, tîrgușor cu o veche industrie extractivă a sării (ocna e menționată de la 1563) și de prelucrare a petrolului (în 1778 erau două „fabrici" de gudron) și care de trei sferturi de secol era frămîntat de necontenitele mișcări ale ciocănașilor și măglașilor. Aici, deținuții politici ce se perindau prin ocnă întreţineau vie starea de revoltă, iar țăranii luînd exemplul lucrătorilor din ocnă, se făcuseră cunoscuți — cum arată un raport din 1847 al cîrmuitorului județului — pentru îndărătnicie și nesupunere. Revoluția se baza în acest județ pe vechile sale cadre, formate în mișcarea de la 1840, condusă de D. Filipescu, ori în societatea secretă Frăția*: Costache Telegescu „certat cu osîndă criminală pentru netrebnice fapte ale sale în zilele domnului Ghica" și scos din cadrele armatei și căpitanul Al. Cristofi, comandantul închisorii politice de la Telega.*

Conform planului stabilit de Comisia executivă în vederea dezlănțuirii revoluției, Bălcescu a fost repartizat în județul Prahova. „În ajunul acelor zile memorabile de 9 și 11 iunie 1848", el s-a întîlnit cu Cristofi, „într-un crîng în drumul dintre Telega și Cîmpina", dar potera colonelului Banov — omul trimis de domnitorul Bibescu să-l aresteze — l-a împiedicat să ridice el însuși steagul revoluției prahovene.

Revoluția din 1848 i-a adunat în același mănunchi pe moșneanul Telegescu și pe frații Chiriţopol: Iancu, adolescentul de 16 ani, și Costache, ajutorul de la subcîrmuirea plășii Filipești. Telegescu a fost numit comisar de propagandă, cu leafă, de la 27 iunie, potrivit decretului din 24 iunie al guvernului provizoriu, decret prin care se cerea ministrului din Lăuntru „să trimită prin toate satele ce sînt în ațiţare oameni cu capacitate și preoți, cari să le vorbească" și „să-i facă să se pătrunză de drepturile cele nouă și de datoriile lor, și să nimicniceze păcătoasa activitate ce depun vrăjmașii României". Iancu Chiriţopol s-a numărat și el printre acești comisari sau propagandiști sătești. Cît despre Costache Chiriţopol, acesta „după izbucnirea revoluției s-au înaintat de către guvernul revoluționar în postul de subcîrmuitor" al plășii Filipești.

Efectele propagandei n-au întîrziat să se arate: țăranii au refuzat îndeplinirea sarcinilor feudale, sub cuvînt că „de acum ei cunosc desființarea îndatoririlor față de proprietate", întărindu-și împotrivirea cu amenințări. Cînd armata lui Fuad-efendi, venită să înăbușe revoluția, s-a apropiat de București, țăranii, cu „propagandiții" lor Telegescu, Iancu Chiriţopol și cu subcîrmuitorul Costache Chiriţopol, au mers să i se opună venind în Capitală în numeroase cete, asemeni altora, spunînd că „erau chemați de acel guvern revoluționar spre a sta împotriva intrării împărătești oștiri otomane în Capitală".

Deși foarte tînăr, Iancu Chiriţopol și-a atras, prin activitatea sa revoluționară, mînia autorităților. Iată — în versiunea de la 5 mai 1849 a Comisiei de cercetare a celor amestecați în fapte revoluționare — actul întocmit împotriva sa de ministrul din Lăuntru, marele logofăt Iancu Filipescu: „S-au văzut coprinzător între altele căci numitul Iancu Chiriţopol, însoțit de fratele său Costache și de propagantul Telegescu, pă lîngă alte mai multe necuviincioase neorînduieli, povățuind și îndemnînd pă toți, fără osebire, a să împotrivi la cele legiuite, apoi într-una din zilele din acea vreme pă cînd d-lui [logofătul Filipescu] se afla la proprietatea d-lui din județul Prahova, prin niște rostiri de cuvinte cu expresii amenințătoare îl silea a săvîrși jurămînt pentru primirea aceia Constituții a revoluționarilor, ba încă numiții umblau cu bairace prin satele și orașele pomenitului județ de propoveduia tuturor a se răscula asupra celor ce nu voia să se înduplece la răul scop al acelui guvern, precum și aici în Capitală au venit ei cu acele bairace și cu mulțime de lăcuitori".

După revoluție, Iancu a fost arestat împreună cu fratele său și închis „la Mănăstirea Văcărești, cu catigorie de fapte revoluționare". Anchetat de Comisia de cercetare, care l-a dovedit de „părtaș în fapte revoluționare", Iancu „urma să stea la arest pînă cînd [Excelența Sa] gheneral [rus] Duhamel va hotărî pentru dînsul ceea ce va hotărî și pentru alți asemenea lui învinovățiți. Dar, avînd comisia în vedere fragеda sa vîrstă, fiind numai de 17 ani, luînd în considerație și pravila țării, care intervine în favorul nevîrstnicilor căzuți în învinovățiri, comisia găsește de cuviință a să slobozi numitul Iancu Chiriţopol de la arest pă chezășie, pînă cînd [Excelența Sa] gheneral Duhamel va hotărî cele de cuviință și pentru dînsul".

Nu știm dacă această hotărîre a fost ratificată de Duhamel, punînd pravila țării mai presus de simpatia pentru marele logofăt Filipescu.

Octavian ONEA

Retrospectiva istorică a marilor lupte politice și procese revoluționare care au avut loc în societatea românească după 23 August 1944 demonstrează în mod elocvent că revoluția socialistă, cucerirea puterii de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea și trecerea la edificarea noii orînduiri sociale sînt opera poporului român, rezultatul acțiunii inexorabile a legilor dezvoltării sociale, al condițiilor obiective social-economice din țara noastră, rodul politicii ferme, marxist-leniniste a Partidului Comunist Român, care a unit în jurul său toate forțele revoluționare, progresiste ale României.

NICOLAE CEAUȘESCU

(Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării României de sub dominația fascistă)

23 august 1944 - 6 martie 1945

POLITICA DE ALIANȚE A P.C.R. ÎN LUPTA PENTRU UN GUVERN DE ÎNNOIRI REVOLUȚIONAR-DEMOCRATICE

ION ALEXANDRESCU

Elementul determinant al cursului istoriei românești în perioada următoare victoriei insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944 l-a reprezentat lupta clasei muncitoare, a țărănimii, a maselor largi ale poporului intrate irezistibil în arena politică a țării, pentru a imprima desfășurării evenimentelor cursul dorit de ele. Dacă forțele politice burgheze, în frunte cu monarhia, considerau actul istoric din august 1944 ca punct final al acțiunii lor, forțele democratice vedeau în insurecție doar începutul unei etape de profunde transformări social-politice. Partidul Comunist Român a reușit să organizeze și să pună în mișcare masele, dezvoltînd lupta antifascistă a poporului român într-o acțiune hotărîtoare pentru cucerirea puterii politice*. În aceste condiții, după cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, „lupta antifascistă, democratică s-a transformat rapid într-o mișcare socială de mare amploare, fără precedent în analele țării noastre, care a deschis calea desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, realizării unor profunde schimbări revoluționare în viața socială, înfăptuirii idealurilor de libertate și dreptate socială ale poporului român".

Frica de masele populare

Primele manifestări ale noului guvern venit la cîrma României prin insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944 s-au înscris în acțiunea lichidării legislației fasciste și organizării luptei împotriva hitleriștilor și horthyștilor, pentru eliberarea nordului Transilvaniei. Pe primul plan al preocupărilor sale s-au situat desfășurarea fermă a operațiilor militare, arestarea spionilor și agenților hitlerişti, creșterea producției industriale, mobilizarea resurselor pentru susținerea frontului. În această direcție s-a realizat, relativ ușor, consensul general al tuturor membrilor guvernului. Dar pe măsură ce unele obiective de interes general și patriotic cuprinse în programul de guvernare se împlineau sau erau pe cale de a fi înfăptuite, în sînul coaliției guvernamentale începeau să se delimiteze poziții diferite față de problemele urgente la ordinea zilei. De o parte — partidele muncitorești, acționînd în front unic, erau interesate în înfăptuirea unor profunde prefaceri social-politice; de cealaltă parte — P.N.Ț. și P.N.L., al căror obiectiv principal consta în revenirea la rînduielile anterioare instaurării dictaturii regale și deci în evitarea reformelor structurale.

P.C.R. și celelalte partide și organizații de stînga, preocupate de adîncirea și dezvoltarea cuceririlor democratice, și-au intensificat necontenit activitatea. „Nu trebuie să vă lăsați îmbătați de succes — se adresa Gheorghe Gheorghiu-Dej, în numele comuniștilor români, participanților la marea demonstrație organizată în Capitală în ziua de 30 august. Trebuie să loviți mai departe rămășițele bandelor legionare, actualul pericol intern, și pe sprijinitorii lor, să luptați pentru curățirea întregii vieți publice, a aparatului de stat, a instituțiilor, de ultima rămășiță fascistă [...] Am cucerit azi libertatea. Dar ea trebuie consolidată. Pentru aceasta rolul de frunte revine clasei muncitoare și luptei sale [...] Pentru a menține și lărgi libertățile democratice sînt necesare toate forțele națiunii. Viața poporului român este legată de democrație".

În problemele vieții politice interne — mai ales cele referitoare la purificarea aparatului de stat și pedepsirea celor vinovați de instaurarea regimului dictatorial și împingerea României în război alături de Germania hitleristă — s-au ivit și s-au cristalizat puncte de vedere divergente între partidele burgheze și cele muncitorești. Partidul comunist concepea purificarea vieții politice și a aparatului de stat, precum și aplicarea practică a tuturor măsurilor ce aveau ca scop democratizarea vieții politice, ca pe o acțiune înfăptuită de autorități — centrale sau locale — în strînsă conlucrare cu oamenii muncii, aceștia putînd da un ajutor important în grăbirea și îndeplinirea măsurilor preconizate. Partidele burgheze se situau pe o poziție cu totul diferită. Reprezentanții lor în guvern se pronunțau în ședințele Consiliului de Miniștri, în presă sau în cadrul diverselor întruniri, pentru înfăptuirea acțiunii de epurare, dar încercau să tărăgăneze luarea și aplicarea măsurilor necesare. În același timp, partidele burgheze urmăreau să aducă în conducerea organelor de stat pe partizanii lor, oameni potrivnici intereselor maselor. Tocmai de aceea, exponenții acestor partide urmăreau eliminarea de la înfăptuirea măsurilor de democratizare a aparatului de stat și, în general, din viața politică, a maselor populare, a căror activitate, în continuă creștere, exprima dorința oamenilor muncii de a înfăptui prefaceri structurale ce periclitau însăși existența regimului burghez. Repetatele cereri și apeluri la liniște și ordine internă, legalitate și disciplină, formulate de exponenții celor două partide burgheze nu vizau altceva decît menținerea maselor cît mai departe de frămîntările politice ale vremii.

Și în ce privește rolul și misiunea guvernului și a Blocului Național-Democratic (B.N.D.) s-au înregistrat atitudini deosebite. Partidele burgheze considerau și ele guvernul Sănătescu ca o formulă de tranziție, dar misiunea acestuia urma să se termine mult mai tîrziu, odată cu încheierea păcii. În schimb, P.C.R. și celelalte forțe revoluționare apreciau utilă schimbarea guvernului atunci cînd evoluția vieții social-politice in-

---

* Pentru perioada aceasta vezi și articolele publicate de revista noastră în nr. 1, 2, 3/1970; 1/1975.

terne a țării ar fi cerut acest lucru. Or, de la data constituirii sale și pînă în septembrie-octombrie 1944, multe din obiectivele cuprinse în Platforma B.N.D. din iunie 1944 și în programul guvernului instaurat de insurecție fuseseră realizate. În condițiile evoluției rapide a evenimentelor politice, a schimbării tot mai pregnante a raportului de forțe între clase, în favoarea maselor populare, se puneau noi obiective atît guvernului, cît și partidelor politice, se deschideau noi perspective pentru lupta forțelor revoluționare. Viața demonstra tot mai limpede că B.N.D. rămăsese o coaliție politică mult prea strîmtă, incapabilă să facă față multitudinii de probleme pe care realitatea social-politică le scotea cu repeziciune la lumina zilei și le impunea cu insistență. Cu atît mai mult cu cît în cadrul acestei coaliții colaborarea devenea tot mai anevoioasă, prin opoziția manifestată de P.N.Ț. și P.N.L. față de orice transformări democratice radicale impuse de necesitățile dezvoltării progresiste a țării.

Pe de altă parte, încercînd să-și apere pozițiile, cercurile burgheze reprezentate de P.N.Ț. și P.N.L. se opuneau lărgirii coaliției și pentru că aceasta le asigura majoritatea în guvern. Ele continuau să considere B.N.D. ca singura formație care putea susține guvernul în înfăptuirea problemelor curente ale țării, înțelegînd, însă, prin aceasta doar chestiunile care decurgeau din protocolul încheiat la înființarea sa în 20 iunie 1944. „Dincolo de bloc — scria N. Carandino, redactorul șef al oficiosului național-țărănist **Dreptatea,** la 9 septembrie 1944 — se poate spune că nu există politicește nici o formație posibilă", orice alte alianțe politice viitoare neputînd activa decît „cu respectul implicit al principiilor cuprinse în protocolul iscălit de cele patru partide". La rîndul său, Mihai Fărcășanu, directorul **Viitorului,** organul de presă al P.N.L., arăta la 20 septembrie 1944 — făcînd aluzie la Frontul Unic Muncitoresc din România și la alte coaliții cu titulatură de front din alte țări: „Fronturile dezorganizează producția prin intervertirea ordinei problemelor de la economic la social" și ca atare, încheia el „avem datoria să lăsăm deocamdată la o parte eseurile de fronturi populare sau unice".

În interesul general al întregului popor

În tot acest timp, P.C.R. — conducătorul ferm al luptei poporului pentru adîncirea cuceririlor democratice obținute prin insurecție — și-a dezvoltat legăturile cu toate organizațiile și partidele politice democratice, a trecut la organizarea tuturor forțelor sociale interesate în dezvoltarea progresistă a țării. Partidul comunist, susținut și de P.S.D., aprecia că pentru rezolvarea problemelor complexe ale vremii devenise necesară lărgirea coaliției forțelor politice, atragerea alături de cele patru partide (P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L.) care alcătuiau Blocul Național-Democratic a unor noi formațiuni: „Cu vechea metodă de guvernare de sus, fără participarea activă a maselor largi populare la viața politică a țării, guvernul singur nu va putea învinge greutățile prin care trece azi țara noastră". În manifestul Frontului Unic Muncitoresc, al Sindicatelor Unite și al Uniunii Patrioților de la începutul lunii octombrie 1944 se arăta că „guvernul actual și Blocul Național-Democratic — care și-au încheiat rolul prin semnarea armistițiului — nu mai sînt expresia voinței și intereselor maselor largi ale poporului și nu se bucură de încrederea țării. B.N.D. a rămas prea strîmt, el nu cuprinde toate forțele democratice ale țării. Fără participarea activă a întregului popor pentru realizarea unui Front Național Democrat, cu participarea tuturor partidelor și organizațiilor democratice, România nu se poate salva de la dezastru și nu-și poate asigura viitorul".

Pentru unirea tuturor forțelor politice interesate în democratizarea reală a României și înfăptuirea unor reforme economice și sociale devenite stringente pentru mersul înainte al societății românești, P.C.R. a inițiat realizarea Frontului Național-Democratic, în care scop, la 26 septembrie a propus tuturor partidelor, grupărilor și organizațiilor democratice o platformă politică realistă, menită să dirijeze lupta maselor largi ale poporului pe direcțiile hotărîtoare ale dezvoltării democrației. „Nu o platformă de clasă, un punct de vedere al unui partid, ci interesul general și larg înțeles al întregului popor român își găsește formularea în această platformă", aprecia Lucrețiu Pătrășcanu, la 8 octombrie 1944, cu prilejul discursului ținut la mitingul de la stadionul A.N.E.F.

Față de programul propus de P.C.R. cele două partide burgheze au adoptat o atitudine comună, apreciind că „problema nu e a schimbării cabinetului Sănătescu", ci „realizarea unei unități mai adînci a blocului [B.N.D. — **n.n.**] care însă nu poate fi înfăptuită prin lărgirea lui, căci o asemenea formulă nu este posibilă, nici utilă, pentru că divergențele politice amplificate ar lua o mai mare acuitate transportate în interiorul guvernului". Temîndu-se de creșterea influenței comuniștilor și a celorlalte partide și organizații politice de stînga, oficiosul liberal **Viitorul** scria: „Blocul rămîne singurul instrument politic capabil să facă față situației și dizolvarea lui nu este posibilă decît în ziua în care se va putea face consultarea constituțională a maselor". În declarațiile făcute presei la 10 octombrie 1944, Maniu a reafirmat poziția sa: „Orice discuție care se angajează pe temeiul altor platforme [în afara celor schițate de șeful național-țărănist — **n.n.**] este neavenită și fără actualitate".

Un acord formal...

Frontul Național-Democratic s-a constituit din inițiativa partidului comunist și cu acordul conducerilor centrale ale principalelor partide și organizații revoluționare, democratice. Partidele și organizațiile grupate în F.N.D. își păstrau propria lor structură organizatorică, programul și activitatea specifică, asumîndu-și în schimb obligația de a acționa în comun pentru înfăptuirea programului la care a-

deraseră. La 12 octombrie s-a creat Consiliul Național al F.N.D.* — organul central de coordonare al acestei coaliții — din care făceau parte cîte trei reprezentanți ai organizațiilor componente. În seara aceleiași zile, reprezentanții partidelor muncitorești au adus la cunoștință conducerilor P.N.Ț. și P.N.L. „desființarea Blocului Național Democratic, care devenise o stavilă în calea dezvoltării poporului român și îndeplinirii sarcinilor istorice care stau în fața noastră și formarea Frontului Național-Democratic". Totodată, cele două partide burgheze au fost invitate să adere la noua coaliție.

În urma consfătuirilor dintre Delegația permanentă a P.N.L. și Biroul politic al P.N.Ț. s-a ajuns la o „perfectă incidență a țelurilor politice" a celor două partide burgheze. În ce privește posibilitățile de rezolvare a crizei, atitudinea lor era, întrucîtva, deosebită. P.N.Ț. își exprimase hotărîrea de a-și lua, la nevoie, răspunderea guvernării „singur sau împreună cu acele partide din bloc, care acceptă continuarea conlucrării la guvern pe baza unui program care să soluționeze problemele grave ale momentului". P.N.L. considera că o guvernare nu era posibilă decît cu sprijinul total sau parțial al partidelor componente ale B.N.D. și insista pentru acțiunea comună a acestora. Cît privește țelurile politice imediate formulate de cele două partide, ele exprimau o identitate de vederi ce se desprindea nu numai din spiritul lor, ci chiar și dintr-o redactare aproape identică.

La sfîrșitul lunii octombrie se conturaseră clar cele două curente politice iremediabil opuse: forțele democratice grupate în Frontul Național-Democratic, propunînd o formulă de guvernare ce urma să includă reprezentanți ai P.C.R., P.S.D., Uniunii Patrioților, Sindicatelor Unite și Frontului Plugarilor, și linia forțelor politice ale burgheziei, raliate în jurul P.N.Ț. și P.N.L.

Confruntarea dintre cele două linii politice a cunoscut momente de înaltă tensiune, în timpul cărora pozițiile celor două grupări de forțe au suferit unele modificări. În urma unor îndelungate tratative s-au făcut concesii reciproce: forțele de stînga au renunțat, momentan, la intenția de a forma un guvern în exclusivitate, iar cele două partide burgheze au fost nevoite să recunoască Frontul Național-Democratic și au acceptat includerea în guvern a reprezentanților Sindicatelor Unite, Uniunii Patrioților și Frontului Plugarilor. După numeroase audiențe la rege, criza s-a soluționat prin instalarea, la 4 noiembrie 1944, a unui nou guvern, avînd în frunte tot pe generalul C. Sănătescu, iar ca vicepreședinte — funcție nou înființată — pe dr. Petru Groza. Cele 17 ministere au fost repartizate pe baza unui compromis: F.N.D. a obținut 6, P.N.Ț. — 5, P.N.L. — 4; Departamentul Afacerilor Străine a fost încredințat unui diplomat de carieră, iar interimatul Departamentului de Război a fost preluat de șeful guvernului.

...și un guvern mort în față

Programul minimal al noului guvern nu cuprindea, în formularea și la locul dorit, unele cerințe, considerate esențiale de către masele populare. La punctul 8 din programul minimal al guvernului de la 4 noiembrie se spunea: „Înfăptuirea unei reforme agrare. Momentul înfăptuirii acestei reforme va fi stabilit ulterior". Formulările erau departe de a corespunde punctului de vedere al P.C.R. și al forțelor politice grupate în F.N.D., care preconizau înfăptuirea imediată a reformei agrare. Dealtfel, încă în ajunul constituirii guvernului, Consiliul Național al F.N.D. declara că Frontul Național-Democratic accepta programul minimal de guvernare, dar își rezerva „dreptul de a lupta mai departe pentru concentrarea forțelor democratice și pentru realizarea integrală a Platformei F.N.D.".

Pe de altă parte, desființarea gărzilor patriotice aflate sub conducerea nemijlocită și exclusivă a P.C.R. — revendicare principală a partidelor burgheze — nu figura nici ea printre prevederile programului minimal de guvernare, program care era evident un rezultat al tratativelor anterioare formării guvernului. De altfel, datorită unor asemenea „neconcordanțe" între țelurile diferitelor partide politice și programul minimal al guvernului, în momentul instaurării acestuia, fiecare partid politic făcea declarații care, în mare parte, conțineau o interpretare de pe poziții proprii a punctelor programului minimal asupra cărora se căzuse de acord.

Chiar din primele zile ale activității noului guvern, programul care-i definea misiunea fusese, dacă nu în mod expres și public părăsit, cel puțin înlăturat de fapt.

Începîndu-și în asemenea condiții activitatea, guvernul era dinainte condamnat la cădere. Confruntarea dintre partide asupra unor puncte programatice a ieșit din cadrul guvernului, extinzîndu-se în coloanele presei și în întruniri publice, în ciuda „armistițiului politic, armistițiului de presă, armistițiului de atitudini și de declarații, de discursuri și de interviuri" pe care-l doreau, cu deosebire, partidele burgheze. Chiar a doua zi după instalarea guvernului, la 5 noiembrie, partidul comunist arăta că nu a renunțat la programul său. Frontul Național-Democratic nu renunța, de asemenea, la platforma sa și insista asupra necesității imperative a împroprietăririi țăranilor, naționalizării marilor bănci și a marii industrii cartelate. **Scînteia** — organul central de presă al P.C.R. — își exprima încă din primele zile neîncrederea în eficiența noului cabinet, pe care nu-l socotea un guvern politic unitar, „ieșit din concentrarea tuturor forțelor democratice într-un singur front democratic", fapt ce va produce „greutăți imense și inutile, care vor împiedica fără îndoială rapida democratizare a țării...".

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 11/1969.

Dr. Petru Groza, vicepreşedinte al guvernului format, la 4 noiembrie 1944, tot de generalul Constantin Sănătescu

În p. 7: *mobilizaţi de Partidul Comunist Român, oamenii muncii din Capitală demonstrează pentru democratizarea aparatului de stat*

Pe parcursul desfăşurării activităţii guvernului s-au ivit şi alte puncte divergente privind modul de rezolvare a problemelor politice interne, legate de epurarea şi democratizarea aparatului de stat, efectuarea reformei agrare ş.a.

P.N.Ţ., prin reprezentantul său aflat în fruntea Ministerului de Interne, insista asupra necesităţii instalării unor noi primari şi prefecţi desemnaţi prin alegeri comunale, ce urmau a se efectua pe baza unei legi elaborate de Ministerul de Interne, ale cărei prevederi ar fi avantajat, desigur, forţele burgheze. El a dat dispoziţii pentru sistarea oricăror consultări populare pentru desemnarea unor noi prefecţi şi primari. O astfel de măsură, luată în condiţiile în care aparatul de stat nefiind curăţat de elementele fasciste şi profasciste nu putea garanta libertatea deplină a alegerilor, a provocat o vie ripostă din partea forţelor de stînga. Deşi în şedinţa guvernului din 20 noiembrie s-a hotărît „în deplină solidaritate" numirea altor prefecţi în locul celor „care au funcţionat pînă la formarea actualului guvern", precum şi modul de desemnare a acestora, ministrul de Interne nu a respectat înţelegerea stabilită de comun acord şi a dat curs hotărîrii sale de a pregăti alegerile comunale.

Noi elemente de tensiune au furnizat disputele foarte aprinse în jurul modului şi momentului înfăptuirii reformei agrare, asupra conţinutului acestei măsuri de mare importanţă socială, politică şi economică. La 13 noiembrie, cu prilejul unei adunări a delegaţilor comitetelor ţărăneşti din Caracal, Romulus Zăroni — subsecretar de Stat la Agricultură şi Domenii — a declarat că în primăvara anului 1945 ţăranii vor intra cu plugurile în pămînturile pe care le vor obţine prin împroprietărire. Declaraţia a neliniştit pe reprezentanţii partidelor burgheze, văzînd în ea o incitare a ţărănimii la înfăptuirea imediată a reformei agrare.

Deţinînd încă poziţii preponderente în guvern şi în aparatul de stat, P.N.Ţ. şi P.N.L. au renunţat treptat la apărarea „respectului total al acordului care a stat la originea formării guvernului şi care i-a definit misiunea" şi au adus pe prim plan probleme ce nu erau incluse în prevederile programului de guvernare. La 21 noiembrie 1944, Delegaţia permanentă a P.N.Ţ. a decis să condiţioneze înfăptuirea acordului de guvernare de efectuarea dezarmării gărzilor patriotice organizate de partidul comunist, cerere ce a întîmpinat împotrivirea fermă a P.C.R. şi a avut drept rezultat ascuţirea disputelor în jurul problemelor de guvernare.

În a doua jumătate a lunii noiembrie, forţele de stînga au declanşat o acţiune energică, pe multiple planuri, pentru demiterea lui N. Penescu din funcţia de ministru de Interne şi instalarea în locul acestuia a reprezentantului P.C.R., Teohari Georgescu. Acţiunea viza în acelaşi timp şi aducerea în fruntea Ministerului de Război a generalului Vasiliu Răşcanu, fapt ce ar fi produs o schimbare substanţială în raportul de forţe din guvern în favoarea F.N.D. Greutăţile colaborării în cadrul cabinetului s-au adîncit, criza de încredere a maselor în guvern a căpătat o nouă intensitate şi astfel, la mai puţin de o lună de la instalarea sa, cel de-al doilea guvern Sănătescu se afla în pragul inevitabilei prăbuşiri.

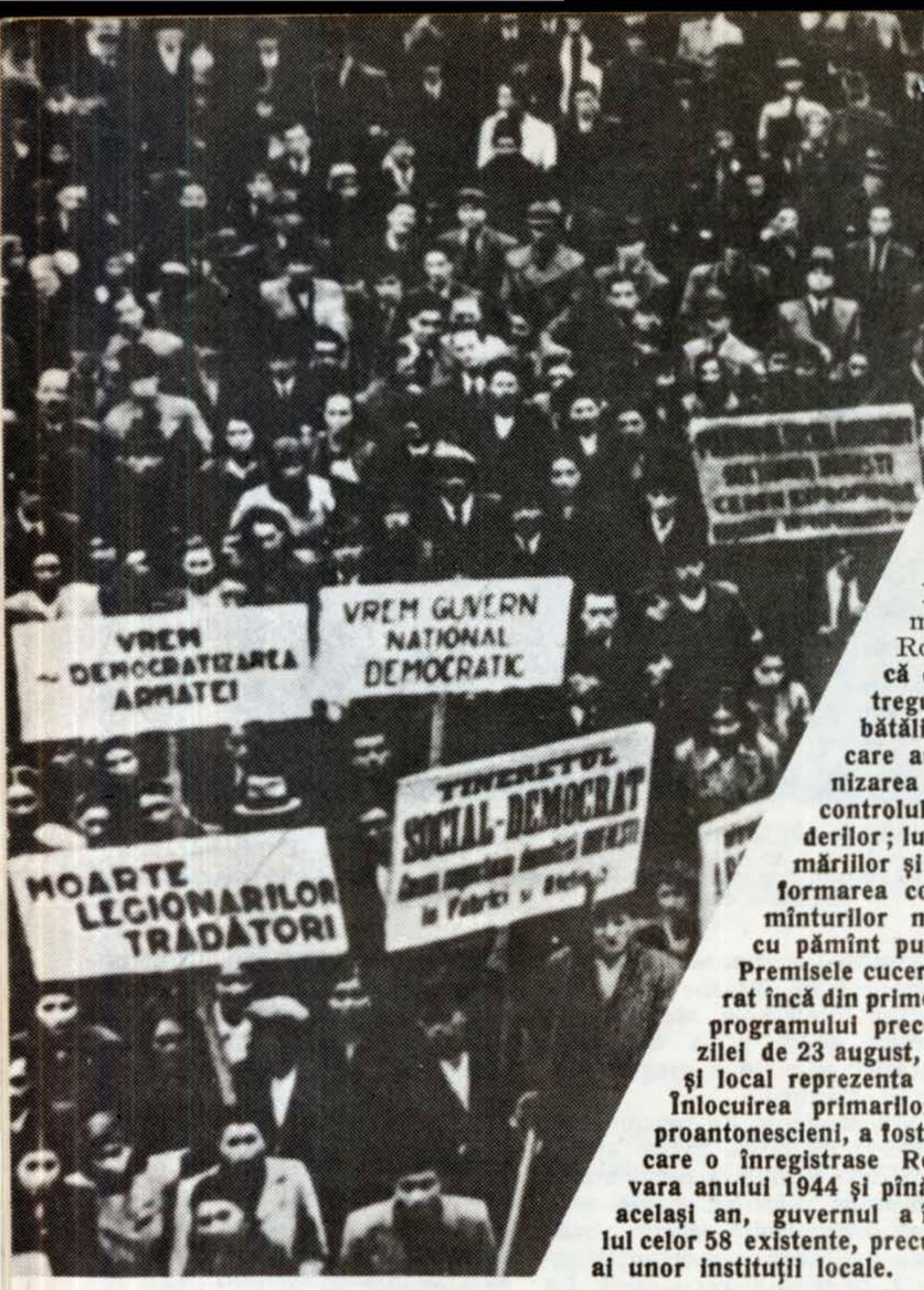

Parte integrantă a procesului revoluționar în care se angajase România după victoria insurecției naționale antifasciste din august 1944, lupta pentru cucerirea puterii locale de stat, îndeosebi a prefecturilor, a căpătat, în condițiile puternicei împotriviri a claselor exploatatoare, valențele uneia dintre „cele mai impresionante bătălii politice" — **cum a definit-o tovarășul Nicolae Ceaușescu.**

În Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism **se subliniază că o importanță hotărîtoare pentru întregul proces revoluționar au avut marile bătălii revoluționare desfășurate în anii care au urmat eliberării, trecerea la organizarea comitetelor muncitorești și instituirea controlului clasei muncitoare asupra întreprinderilor; luarea cu asalt a prefecturilor și primăriilor și instalarea noilor prefecți și primari, formarea comitetelor țărănești și împărțirea pămînturilor moșierești țăranilor fără pămînt sau cu pămînt puțin.**

Premisele cuceririi puterii locale de stat s-au configurat încă din primele zile după insurecție. Între punctele programului preconizat de guvernul instaurat în seara zilei de 23 august, defascizarea aparatului de stat central și local reprezenta o problemă deosebit de importantă. Înlocuirea primarilor, notarilor, pretorilor și prefecților proantonescieni, a fost impusă de însăși cotitura politică pe care o înregistrase România. Drept urmare, începînd din vara anului 1944 și pînă în primele zile ale lunii noiembrie, același an, guvernul a înlocuit prefecții a 53 județe din totalul celor 58 existente, precum și un mare număr de conducători ai unor instituții locale.

ASALTUL PREFECTURILOR

Dr. GHEORGHE ȚUȚUI

Poporul și guvernul în divergență

Dar masiva schimbare petrecută în administrația județeană nu corespundea conținutului impus de procesul revoluționar în curs de desfășurare și nici cerințelor pe care masele populare le ridicau în fața noilor autorități. Semnificativ pentru caracterul limitat al schimbărilor făcute este faptul că într-un număr de 19 județe, îndeosebi din Muntenia și Oltenia, noii prefecți numiți de guvern proveneau din rîndurile ofițerilor superiori, majoritatea lor fiind colonei în rezervă. În unele județe, ca, de exemplu, în Romanați, în fruntea prefecturii fusese numit același om care deținuse funcția respectivă și sub dictatura antonesciană.

Încercarea făcută de guvern de a aduce în fruntea administrației oameni care să apere ordinea socială și de stat burgheză trebuie căutată în însăși limitele cabinetului instaurat după 23 August 1944. Majoritatea burgheză din echipa guvernamentală condusă de generalul C. Sănătescu a căutat, în special prin ministrul de Interne, Aurel Aldea, să frîneze procesul de democratizare a țării, să stăvilească frămîntarea adîncă și mișcarea maselor în vederea instaurării unui regim realmente democrat, a progresului social-politic și economic al țării.

Dar, eliberarea țării crease cîmp larg de afirmare și activitate tuturor organizațiilor democratice și de stînga, în fruntea cărora se afla P. C. R. Poporul dorea o continuă lărgire a democrației la nivelul tuturor veri-

gilor administrative. Masele muncitoare se împotriveau cu hotărîre manevrelor reprezentanților burgheziei din guvern de a instaura o „democrație" de tipul celei interbelice, în care cuvîntul hotărîtor să-l aibă tot clasele posedante. În condițiile arătate, starea de nemulțumire a poporului, generată de modul în care încerca reacțiunea să soluționeze situația internă, s-a transformat în acțiuni directe, îndreptate împotriva vîrfurilor administrației județene. Publicarea, în luna septembrie, a Platformei F. N. D., concepută de partidul comunist, la care au aderat P. S. D. și numeroase alte organizații democratice, a determinat adîncirea procesului revoluționar, cristalizarea obiectivului primordial de luptă: instaurarea unui regim realmente democratic, transformarea administrațiilor locale în exponente ale intereselor maselor. La sfîrșitul lunii octombrie, cînd a devenit tot mai limpede că prefecții, pretorii și primarii numiți de guvern încearcă pe toate căile să frîneze procesul revoluționar din țară, masele populare, sub conducerea forțelor democratice au declanșat largi acțiuni de înlocuire a administrației cu reprezentanți ai F.N.D.

La Galați — reședința județului Covurlui, de pildă — prefectul și primarul numiți de guvern s-au dovedit foarte repede incapabili să-și îndeplinească mandatul ce le fusese încredințat, mai cu seamă în direcția defascizării autorităților comunale, a democratizării vieții, a îmbunătățirii condițiilor de aprovizionare a populației. Ca urmare a situației create, în ziua de 20 octombrie 1944, la îndemnul și sub conducerea comuniștilor, locuitorii din oraș și din comunele din împrejurimi, au organizat un mare miting sub lozincile: „Să plece guvernul!", „Să plece prefectul!", „Să plece primarul!" Trei zile mai tîrziu, **Dezrobirea,** organul de presă al organizației regionale P.C.R. Galați a publicat un articol în care se cerea categoric înlocuirea primarului și a prefectului: „Primarul, pentru că nimeni nu l-a poftit aici. Prefectul, pentru că noi l-am pus și tocmai pe noi ne-a înșelat". Acțiunea pentru înlocuirea acestora s-a amplificat în zilele următoare, culminînd cu marea demonstrație din ziua de 28 octombrie, cînd zeci de mii de cetățeni, din oraș și din județ, în frunte cu muncitorii, au înconjurat sediul administrației județene. Din rîndul demonstranților s-a constituit o delegație care s-a prezentat la prefect, determinîndu-l să demisioneze și înlocuindu-l cu un reprezentant al forțelor democratice, care s-a angajat în fața tuturor participanților să lupte pentru apărarea intereselor acestora, pentru democrație.

Cucerirea prefecturii de la Galați a avut drept rezultat intensificarea luptelor politice pentru schimbarea cu forța a prefecților reacționari. Acțiunea maselor și mai ales implicațiile ei, noua relație ce se crea între șeful administrației locale și oamenii muncii, au stîrnit panică în rîndul cercurilor dominante. Ministrul de Interne, generalul Aurel Aldea, a dat dispoziții organelor în subordine ca atunci cînd masele vor mai încerca să se apropie de sediile prefecturilor „să se facă somațiile legale, la care, dacă nu se vor opri, să se tragă". Elementele reacționare din guvern se angajau, așadar, pe o pantă extrem de periculoasă, aceea de folosire a violenței împotriva oamenilor muncii, de rezolvare a problemelor politice prin forța armelor. Rezultatul nu a fost însă cel scontat de guvern. Acțiunea de înlocuire a prefecților a crescut în amploare, concomitent cu lupta pentru instaurarea unui guvern democratic — a cărei parte integrantă era. Sub directa îndrumare a P. C. R., procesul de conștientizare politică a sutelor de mii de cetățeni a crescut, lupta pentru cucerirea puterii devenind, astfel, un proces definitoriu al acelui sfîrșit de an '44.

„Cetatea a căzut"

Acțiunea petrecută în municipiul Constanța a reprezentat un moment important pentru noul avînt pe care îl luase lupta maselor la începutul lunii noiembrie 1944. Și aici masele populare conduse de P. C. R. au determinat, în cadrul unei ample demonstrații, îndepărtarea primarului* și înlocuirea sa cu Alexandru Șteflea, reprezentant al Uniunii Patrioților, avînd ca ajutoare pe muncitorii Ion Popescu și Vasile Cavacu, membri ai P.S.D. Prefectul a raportat cele petrecute Ministerului de Interne: „Am onoare a raporta că azi, la 1 noiembrie 1944, orele 15, partidul comunist [...] a procedat la schimbarea primarului municipiului și a celor doi ajutori de primar". În aceeași zi, spre seară, ministrul de Interne, Aurel Aldea, a ordonat: „Nu fiți lași! Puneți santinele la primărie [...] Publicați prin afișe că orice acte făcute de ei vor fi lovite de nulitate. Sesizați parchetul și trimiteți în fața Curții Marțiale pe toți provocatorii de dezordine. Procedați cu tact, la nevoie folosiți armele. Luați contact cu garnizoana și comandamentul Dobrogei pentru a vă da concursul armatei și a vă asigura paza, atît la primărie, cît și la prefectură".

A doua zi, primăria a fost ocupată de trupe; noului primar și ajutoarelor sale li s-a interzis pătrunderea în local. Vestea s-a răspîndit cu repeziciune în întreg orașul și, spre ora prînzului, mii de muncitori, lucrători din port, funcționari și alți oameni ai muncii s-au adunat la sediul sindicatelor din strada Mihai Viteazul de unde au pornit încolonați pentru a ocupa primăria. Cu toată împotrivirea forțelor reacționare, muncitorii — avînd în frunte pe conducătorii locali ai P.C.R. și ai celorlalte organizații democratice — au pătruns în localul primăriei, iar gărzile patriotice au intrat în acțiune, asigurînd ordinea. Consemnînd evenimentul, ziarul **Cuget liber,** organ al Comitetului județean al P.C.R., a publicat un amplu articol, intitulat sugestiv **Cetatea a căzut.**

Înspăimîntate de acțiunea energică a maselor, cercurile reacționare au dat dispoziții de întărire a apărării prefecturii, fapt ce a îndîrjit și mai mult pe cetățeni. După ocuparea primăriei, în ziua de 4 noiembrie la chemarea P.C.R., miile de muncitori și țărani din oraș și din comunele apropiate au început asaltul Prefecturii Constanța. La ora 17, nemaiputînd face față asalturilor mulțimii, elementele reacționare au ordonat deschiderea focului, pentru intimidarea masei de demonstranți. În timpul luptei, au căzut victime din ambele tabere, comunistul Iosub Cahane fiind împușcat mortal. Nimic nu a putut, însă, stăvili avîntul maselor, care au reușit să ocupe

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1967.

clădirea, instalînd în locul prefectului reacţionar, pe comunistul Victor Duşa.

Evenimentele de la Constanţa au avut un puternic ecou în întreaga ţară. Amploarea mişcării populare a silit conducerile P.N.Ţ. şi P.N.L. să accepte constituirea în aceeaşi zi — 4 noiembrie — a unui guvern de coaliţie tot sub conducerea lui C. Sănătescu, în care forţele democrate şi-au lărgit considerabil poziţiile. Printre miniştrii destituiţi se afla şi ministrul de Interne, ce a fost înlocuit cu Nicolae Penescu, secretar general al P.N.Ţ., care, deşi a dovedit mai multă maleabilitate decît predecesorul său, a încercat — fără succes — să numească prefecţi dintre membrii P.N.Ţ. Deţinînd majoritatea şi în noul guvern, reprezentanţii claselor dominante au continuat măsurile represive împotriva maselor populare, măsuri care mergeau de la interzicerea unor manifestaţii de masă pînă la folosirea forţei armate. Totuşi, valul de smulgere a prefecturilor din mîna burgheziei a luat amploare în întreaga ţară. Rînd pe rînd au fost schimbaţi prefecţii şi şefii autorităţilor locale din judeţele Brăila (15 noiembrie), Hunedoara (21 noiembrie), Braşov (23 noiembrie), Argeş şi Dîmboviţa (28 noiembrie), Arad şi Timiş-Torontal (29 noiembrie).

În urma marilor acţiuni desfăşurate în luna noiembrie 1944, a înfruntărilor deschise dintre masele populare, organizate şi conduse de către P.C.R., forţele democratice au cucerit poziţiile principale în administraţia a peste 40 judeţe, dintre care în 22 puterea a fost obţinută prin mitinguri şi demonstraţii sau prin ciocniri directe cu aparatul de stat. Lupta desfăşurată de oamenii muncii a dus, în acelaşi timp, la creşterea prestigiului politicii promovate de P.C.R., la sporirea încrederii maselor în propria lor forţă.

Ultimele poziţii

Marile demonstraţii şi manifestaţii de stradă desfăşurate de-a lungul lunii noiembrie au contribuit în mod hotărîtor la căderea celui de-al doilea guvern cu majoritate reacţionară şi instaurarea, la 6 decembrie 1944, a unui nou cabinet, prezidat de generalul Nicolae Rădescu, care deţinea şi interimatul Ministerului de Interne. Deşi în cadrul noului cabinet repartizarea portofoliilor ministeriale nu s-a schimbat, totuşi instaurarea acestui guvern a reprezentat un succes al F.N.D., deoarece a dejucat planurile cercurilor de dreapta care, demisionînd din cabinetul Sănătescu, sperau să determine, astfel, îndepărtarea reprezentanţilor forţelor democratice de la putere. La începutul guvernării sale, în declaraţia-program, noul prim-ministru a făcut o serie de promisiuni privind democratizarea ţării. Se părea că în cadrul noului guvern s-a ajuns la o înţelegere privind acţiunea de înlocuire a prefecţilor. În acest sens, s-a constituit o comisie ministerială însoţită de cîte un reprezentant al P. C. R. şi P. S. D. care, între 17 şi 24 decembrie, a analizat situaţia din unele judeţe ale Moldovei, căzînd de acord asupra numirii prefecţilor din Bacău, Cîmpulung, Baia, Putna, Rădăuţi, Roman şi Suceava. Tot în acest timp au fost efectuate înlocuiri de prefecţi în judeţele Buzău, Turda şi Vlaşca. Schimbările produse au întărit poziţia forţelor democratice, majoritatea noilor demnitari fiind reprezentanţi ai F.N.D.

Dar în scurt timp, s-a vădit intenţia noului prim-ministru de a opri orice acţiune revoluţionară, de a împiedica schimbarea prefecţilor de către mase şi realizarea unor reforme democratice. Deosebirile de poziţii dintre primul ministru şi reprezentanţii forţelor democratice cu privire la căile de realizare a transformărilor cerute de mase au devenit evidente mai cu seamă la începutul lunii februarie 1945.

Trăsătura dominantă a acestei noi etape în lupta pentru cucerirea prefecturilor a fost determinată de faptul că ea s-a desfăşurat în strînsă legătură cu bătălia pentru pămînt, în care erau angajate importante forţe muncitoreşti-ţărăneşti. Prin acţiunea forţelor democratice, prin ample mişcări de masă au fost cucerite alte nouă prefecturi: Muscel (4 februarie), Teleorman (11 februarie), Dolj şi Gorj (24

◀ *La funeraliile lui I. Kahane, căzut sub gloanţele reacţiunii, în timpul asaltului Prefecturii Constanţa*

În p. 12: *zeci de mii de cetăţeni din Craiova şi împrejurimi au demonstrat, la 24 februarie 1945, pentru profunde înnoiri democratice în viaţa statului*

februarie), Sibiu (1 martie), Mehedinți, Romanați și Vîlcea (3 martie), Făgăraș (6 martie). Și în această perioadă înlocuirea vechilor prefecți s-a făcut pe fundalul unei puternice împotriviri, uneori chiar violente, a elementelor reacționare. Primul ministru, Rădescu, într-un discurs rostit în ziua de 11 februarie 1945, și-a făcut publică intenția de a opri revoluția cu forța. În întreaga țară au fost luate măsuri drastice de împiedicare, la nevoie chiar cu armele, a oricăror acțiuni de masă, iar șefii posturilor de jandarmi au primit dispoziții categorice de a opri orice mișcare populară de pe raza comunelor — datorită faptului că, în numeroase sate, țăranii trecuseră la acțiuni energice de împărțire a pămînturilor. O parte dintre prefecți, bănuiți de a nu se fi conformat dispozițiilor guvernului, au fost consemnați în orașele de reședință. Prefectul județului Dîmbovița, de pildă, a primit la 11 februarie din partea primului ministru un ordin telegrafic în care se spunea: „Interzic cu desăvîrșire orice deplasare a dv. pe teritoriul județului fără aprobarea prealabilă a mea. Vă fac personal răspunzător de executarea întocmai a prezentului ordin".

Confirmînd pozițiile net reacționare pe care se situa, în ședința Consiliului de Miniștri din 16 februarie 1945, Rădescu arăta: „Mă lupt de două luni și jumătate pentru o chestiune pe care o socotesc capitală: intrarea în legalitate, păstrarea ordinei în țară [...] De cîteva zile — în special — mișcarea în capitalele de județ, împotriva prefecților, s-a accentuat. În privința primarilor, același lucru. Iar în ceea ce privește agitația la țară pe tema reformei agrare, lucrurile au devenit de o gravitate excepțională [...] În situația pe care o am, mă voi opune cu toate puterile, și, dacă este nevoie să ajungem la război civil, îl voi face, domnilor, oricare ar fi rezultatul".

Se trage în demonstranți

Amenințarea a determinat o nouă creștere a avîntului revoluționar. La 17 februarie 1945, deci chiar a doua zi după ce primul ministru, își formulase clar intenția de a folosi forța împotriva maselor, Nicolae Celac, fost ajutor de primar al orașului Craiova, a fost instalat în funcția de prefect al județului, cu toate că prefectura era apărată de jandarmi și de un batalion din Regimentul 26 infanterie*. Grupe de jandarmi din garnizoana locală au înconjurat însă prefectura și au arestat pe prefectul democrat, ca și pe alți reprezentanți ai organelor locale. Drept urmare, în ziua de 24 februarie, circa 20 000 manifestanți au atacat Prefectura județului Dolj, ocupată de forțe de represiune, prilej cu care, așa cum menționează raportul jandarmeriei: „Armata a folosit gaze lacrimogene și a tras cîteva salve în aer".

Raportul nu menționează, însă, și faptul că în cursul ciocnirii, muncitorul Ion Tomescu din suburbia Craiovița, aflat în primele rînduri ale manifestanților, a fost rănit mortal.

Lupte la fel de îndîrjite pentru instalarea în funcția de prefect a unui reprezentant al F. N. D. s-au înregistrat și la Caracal, reședința județului învecinat Romanați. Aici, încă în luna octombrie 1944 fusese numit ca prefect lt. col. Horia Dobrian, unul și același cu prefectul din timpul dictaturii antonesciene. La începutul lunii decembrie, el a fost arestat pentru activitate reacționară și în locul său a fost numit, pe baza înțelegerii F. N. D. cu reprezentanții locali ai partidelor burgheze, un alt prefect. Procedeul n-a fost însă acceptat de forurile superioare guvernamentale, creîndu-se o stare de tensiune, care a culminat în ziua de 24 februarie 1945. După un miting la cinematograful „Apollo", din Caracal, masele de demonstranți, mobilizați de F. N. D., s-au îndreptat spre prefectură pentru a instala ca șef al puterii locale pe reprezentantul lor. Pe parcurs, coloanele de demonstranți au fost întîmpinate de forțe militare, care, între timp, blocaseră intrările în clădire, instalînd cuiburi de mitraliere la ferestre și în jurul zidurilor.

Pentru a evita o vărsare de sînge, reprezentanții F.N.D. au alcătuit o delegație care să înainteze un memoriu. În loc de răspuns, autoritățile au deschis focul. Comunistul Ștefan Dobrescu a fost ucis pe loc; o salvă de mitralieră i-a retezat picioarele lui Ion Mincu, iar Ștefan Prună, secretarul organizației județene a Frontului Plugarilor, a fost grav rănit. Relatînd evenimentele, **Buletinul Inspectoratului General al Jandarmeriei** arăta: „În ziua de 24. II. 1945, în orașul Caracal circa 4 000 locuitori, printre care și oameni înarmați, au mers la prefectură pentru a înlocui pe prefect. Prefectura este apărată de armată. La ora 14, armata a deschis focuri de armă asupra demonstranților din rîndurile cărora au căzut 3 morți și mai mulți răniți". La ora 18, un alt buletin menționa: „La Caracal a fost împușcat mortal secretarul organizației comuniste locale, Ștefan Dobrescu și răniți Micu Nicolae din comuna Castranova, Mincă Ion din comuna Dobrosloveni și Mincă Toma din comuna Grozăvești".

Acțiunea maselor populare a continuat însă și în zilele următoare și la 26 februarie, în pofida faptului că orașul era înțesat de patrule militare, mii de cetățeni au luat parte la înmormîntarea celor uciși. La 3 martie, lupta pentru cucerirea prefecturii a luat sfîrșit. Noul prefect, dorit de mase, și-a început activitatea.

* * *

Odată cu instaurarea guvernului democratic de la 6 martie 1945, primul guvern muncitoresc-țărănesc din istoria României, asaltul prefecturilor, lupta pentru cucerirea puterii de stat locale putea fi considerată în cea mai mare parte încheiată. Proces revoluționar amplu, integrat în bătălia generală pentru putere, asaltul prefecturilor a reprezentat un moment de seamă al perioadei istorice cuprinse între 23 august 1944 și 6 martie 1945. Luptele purtate în acest interval, au reliefat înaltul spirit revoluționar al clasei muncitoare și al țărănimii, au demonstrat pregnant că mersul înainte pentru democratizarea politică și socială a țării reprezenta un proces ireversibil, pregătind terenul pentru noile și amplele transformări pe care poporul era chemat să le înfăptuiască.

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1969.

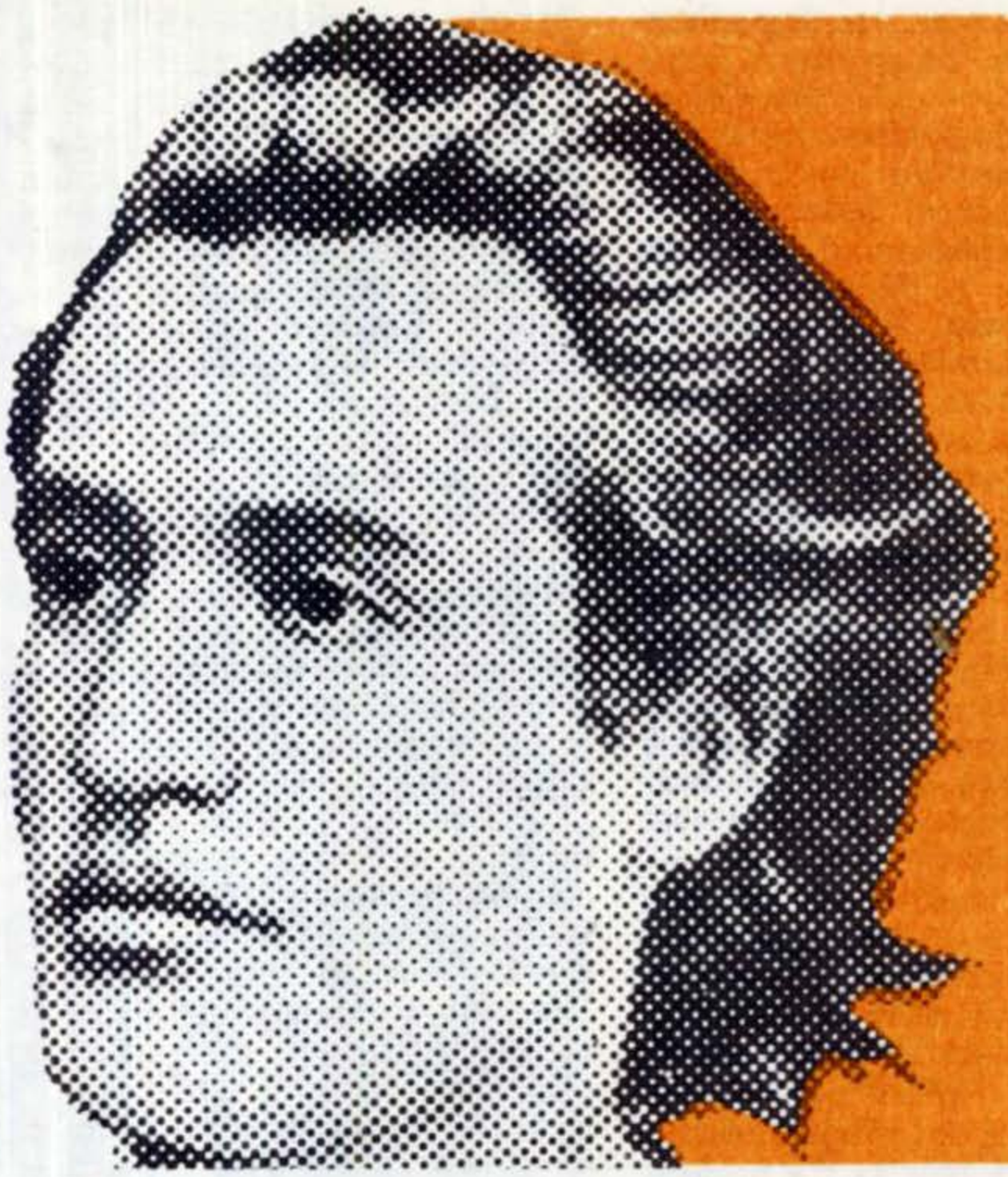

MOTTO:

„Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie,
Țara mea de glorii, țara mea de dor?
Brațele nervoase, arma de tărie,
La trecutu-ți mare, mare viitor!"

EMINESCU ȘI ISTORIA

GEORGE MUNTEANU

Există — după cum atît de pertinent se subliniază și în primele două părți ale Programului Partidului Comunist Român — un acut, lucid, orientat în perspectivă simț al istoriei la trăitorii bimilenari de pe aceste locuri de la Carpați și de la Dunăre. Și există acest simț al istoriei, cum e și firesc, îndeosebi la exponenții politici, spirituali ai acestora, așa cum i-a ratificat memoria generațiilor — pe distanța de la Burebista și Decebal pînă la voievozii patrioți și conducătorii iviți nemijlocit din masele largi populare în lungul ev de mijloc românesc — un Mircea, un Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul, un Horea, un Tudor Vladimirescu — iar de aici înainte la luptătorii revoluționari din epoca pașoptistă și de mai tîrziu ai unirii principatelor, ai independenței de la 1877, ai desăvîrșirii unității statului național român — pînă la luminații conducători de astăzi ai Partidului Comunist Român.

Documentele celui de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român, vizînd deopotrivă cele ce au fost, sînt și trebuie să vină, vizînd cu alte cuvinte dintr-o perspectivă organic-revoluționară destinul specific și căile dezvoltării unui popor situat la răspîntia tuturor marilor civilizații mai vechi și mai noi, ne-a readus în minte gîndirea politică, meditațiile privind mersul istoriei ale celui mai mare poet al națiunii noastre, Eminescu, precum și miezul viu, actualitatea multora din opiniile sale privind trebuința de a studia cu încordare specificul celor ce s-au înfăptuit la noi pe planul culturii materiale și spirituale, spre a ști să le dezvoltăm într-un mod tot atît de specific — într-un mod care să exprime neîntrerupt cerințele reale (iar între acestea, îndeosebi, pe cele prioritare) ale poporului român. Nu vom pune în discuție aici via îndreptățire a insistențelor teoretice eminesciene privind valoarea a ceea ce poetul și marele gazetar numea „clasele productive"

din trecut, felul neobosit de a sublinia capacitatea creatoare, spiritul progresist al țărănimii române. Nu vom stărui nici asupra atîtor pătrunzătoare observații eminesciene privind „obștea" țărănească de odinioară și instituțiile juridice specifice, obiceiurile, mentalitatea, cultura spirituală rezultînd din acest tip de organizare, apoi specificul relațiilor politice ori diplomatice din trecut ale Țărilor Române cu alte state etc., — deși în lumina concepțiilor noastre de astăzi ele își învederează pe atîtea planuri caracterul vizionar. Ne vom limita — în cadrele posibile aici — doar la comentarea cîtorva dintre trăsăturile definitorii ale concepției eminesciene asupra istoriei și, îndeosebi, asupra istoriei poporului nostru.

Meditația eminesciană asupra istoriei e răspîndită în întreaga operă a poetului nostru național: în creațiile sale aparținînd nemijlocit poeziei lirice, în proza sa beletristică, în proiectele și încercările dramatice, în vasta sa gazetărie politică, în răzlețe — deși pătrunzătoare — însemnări manuscrise, în corespondență, în cele ce-și aminteau contemporanii că a declarat Eminescu într-o împrejurare sau alta. Spiritul său universal, neistovita sete de cunoaștere și putere de muncă în cele intelectuale, anumite circumstanțe favorabile studiului și îndemnurile primite de la dascălii săi, i-au înlesnit lui Eminescu să aibă o formație aproape ca a unui istoric de specialitate (așa cum era aceasta posibilă în condițiile secolului XIX), precum și o concepție generală asupra istoriei valabilă în nucleul ei fecund și astăzi, pe multe planuri — incitatoare la reflecție.

Știri confirmate de toți biografii arată că viitorul poet se familiarizase în bună parte cu cronicile moldovene (în prima lor ediție modernă, cea datorată lui Kogălniceanu) încă în anii ieșirii din copilărie, deoarece le avusese la îndemînă în bogata bibliotecă a tatălui său. În scurtul răstimp al studiilor la Gimnaziul din Cernăuți (1860-1863, 1865-1866), Eminescu excelase neîntrerupt mai cu seamă la doi profesori: Aron Pumnul* dascălul de limbă și de literatură română (dar, prin felul prelegerilor sale, și de istorie națională — de vreme ce fusese el însuși învățăcel și urmaș al marilor „luminători" din Școala ardeleană) și la disciplina istorică propriu-zisă la eminentul profesor Ernst Rudolf Neuebauer. Acesta era așa de mulțumit cu pregătirea în materie a școlarului său preferat, încît adeseori nu expunea el lecția ce urma, ci îl punea pe Eminescu s-o facă, deoarece acesta se dovedea de pe atunci pregătit în legătură cu întreaga materie cerută de programa gimnazială, știind să expună atractiv, iar conșcolarii îl ascultau cu cea mai mare atenție. În consecință, recunoscînd că la istorie „nici nu ne puteam măsura cu dînsul", unii colegi — între care mai ales Th. D. Ștefanelli, îl ispiteau pe Eminescu de unde își scoate cunoștințele și aflaseră din vreme că, în afară de cronicile moldovene sau de ceea ce aflase de la Șincai, Petru Maior, din **Magazin istoric pentru Dacia** al lui Bălcescu și Laurian, studiosul lor coleg nu se despărțea în acești primi ani gimnaziali de o **Weltgeschichte** a lui Weller sau de o **Mythologie für Nichstudierende** a lui G. Reinbeck, din care zicea că „află tot ce-i trebuie", potrivit tendințelor lui momentane de a se orienta în istoria națională și a celorlalte popoare mai de seamă, vechi sau moderne, dar mai cu seamă în bogatul material mitologic de care amintitele opuri abundau.

Mai tîrziu, în epoca studiilor universitare vieneze, nu-l aflăm pe Eminescu înscris la cursuri propriu-zise de istorie, dar faptul că în această perioadă scrie un poem de întinderea și semnificațiile celui numit **Memento mori,** că în recenzia **O scriere critică** din **Albina** (1870) se referă cu argumente foarte temeinice la Șincai, Petru Maior și la fazele de neocolit ale constituirii disciplinei istorice în diferitele țări, că lucrează la drame istorice ca **Mira** (concepută mai dinainte) sau la romane pline de referințe asupra istoriei noastre, precum **Geniu pustiu,** că în cunoscuta **Scrisoare d-lui Dumitru Brătianu** publicată în ziarul **Românul** din 15 august 1871, invoca profunde argumente de filozofie a istoriei spre a justifica organizarea serbării studențești de la Putna, că în legătură cu poemul **Împărat și proletar** (la ale cărui prime versiuni lucra atunci) se documenta cu foarte proaspete scrieri asupra Comunei din Paris, cum erau cele ale lui Lissagaray **(Huit journées de Mai derrière les barricades),** Vesinier **(Histoire de la Commune)** etc. — toate acestea arată că documentarea istorică a poetului era la vremea aceea foarte diversificată. De la această bază pornind, desigur, Eminescu audiază în anii de studii universitare berlineze (1872-1874) și cursuri de istorie foarte specializate, precum erau cele ale profesorului Lepsius **(Istoria Egiptului; Monumentele Egiptului; Obiceiurile și moravurile egiptenilor),** ale profesorului Nitsch **(Istoria romană),** ale profesorului Dühring **(Concepția despre istorie la istorici renumiți)** etc., etc.

La Iași, pe cînd era bibliotecar, iar mai apoi revizor școlar, poetul putea să-i scrie Veronicăi Micle precum urmează: „Nu merit laudele aduse pentru poezia **Epigonii.** Æ o concepție pe care o făurisem încă la Viena, într-un elan de patriotism. Trecutul m-a fascinat întotdeauna. Cronicile și cîntecele populare formează, în clipa de față, un material din care culeg fondul inspirațiilor". Tot pe atunci lucra la cel mai avansat (ca elaborare) proiect de dramă istorică a sa din ciclul mușatin, **Bogdan-Dragoș.** Gazetăria înce-

---

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 11/1971.

pută la **Curierul de Iaşi** în 1876 şi continuată cu strălucirea ştiută la **Timpul** din Bucureşti, între 1877-1883, arată, de asemenea, aproape la tot pasul, că documentarea istorică şi reflecţiile de domeniul istoriei continuau să fie neîntrerupte la Eminescu. În acelaşi sens ne edifică proiectul de piesă **Alexandru Lăpuşneanu** din epoca bucureşteană, **Scrisoarea III, Doina.** Iar tîrziu, în anii de boală, prin 1888, George Panu, locuind în aceeaşi veche casă bucureşteană cu Eminescu şi vizitîndu-l uneori sau fiind vizitat de el, constatase că poetul citea şi recitea acum numai scrierile referitoare la trecutul nostru. Cu un prilej, Eminescu îi şoptise lui Panu, spre a nu fi auzit de alţi interlocutori: „Panule, ştii tu că în lumea aceasta nu este nimic mai interesant decît istoria poporului nostru — trecutul lui, tot, tot, este un şir neîntrerupt de martiri. Ţi-o spun ţie, fiindcă tu te-ai ocupat de istoria românilor".

Iar altă dată (în nr. 70 din 1882 al **Timpului**), recenzînd cu destule elogii, dar şi cu marcate rezerve, **Columna lui Traian** a lui Hasdeu şi documentele despre trecutul nostru ce se publicau acolo, Eminescu conchide: „Ceea ce se dezgroapă prin aceste documente istorice şi lingvistice nu sunt doar numai materialuri de interes arheologic, ci e România însăşi, e geniul poporului românesc de pe care se înlătură păturile superpuse de ruine şi de barbarie. Fiece pas înainte se face aci în înţelesul reconstruirii naţionalităţii române şi pentru ca ea însăşi să se recunoască pe sine, să-şi vie în fire. Blestemul din Biblie: «În sudoarea frunţii tale îţi vei cîştiga hrana», n-a fost un blestem ci o binecuvîntare. «În sudoarea frunţii tale te vei cunoaşte pe tine însuţi», zicem cercetătorilor pe terenul istoriei şi al lingvisticii, bucuraţi de aceste rezultate ale unei munci naţionale, rezultate greu de cîştigat în comparare cu deprinderea mecanică a formelor exterioare ale unei civilizaţii străine".

Nu sună foarte **actual,** nu ne aduc aminte de imperativele ce se impun şi astăzi cercetării noastre ştiinţifice, spre a folosi, a răspunde unor necesităţi foarte reale, mai sus-menţionatele îndemnuri şi laude aduse de Eminescu cercetătorilor istorici şi lingvişti ai vremii sale? Răspunsul credem, se impune de la sine.

„Independenţa e suma vieţii noastre istorice"

N. COPOIU

Apropierea de Eminescu, cu alt gînd în afara celui de adîncă admiraţie, ar fi un act de mare cutezanţă. Cu atît mai mult cu cît opera eminesciană, în totalitatea ei, versuri, proză, beletristică, publicistică, pune istoricului nu mai puţine subiecte de analiză decît criticului literar. Nu ne hazardăm în zona poeziei eminesciene, deşi o bună parte, şi chiar cea mai bună — poezia politică — are reflexe încă nestudiate din punct de vedere istoric. Vom aminti numai cîteva din gîndurile exprimate în articolele lui politice, în publicistica sa, care, departe de a fi depăşite de timp, ne dezvăluie şi astăzi, fermitatea şi precizia convingerilor, profundul său patriotism, cultura sa istorică vastă, o gîndire istorică dialectică, în multe privinţe surprinzător de actuală, „de un realism tulburător" — cum se exprima recent un critic.

Iată în ce frumoase şi cadenţate fraze sînt exprimate unele din legile generale ale dialecticii pe tărîmul vieţii sociale, care ar putea figura în tratatele noastre de socialism ştiinţific: „Cu greu pricepe o minte de rînd că nu este în lumea aceasta nici o stare de lucruri şi nici un adevăr social veşnic. Precum viaţa consistă din mişcare, aşa şi adevărul social, oglinda realităţii, este de-a pururea în mişcare. Ceea ce azi e adevărat, mîine e îndoielnic şi pe roata acestei lumi nu suie şi coboară numai sorţile omeneşti ci şi ideile"

Gîndurile lui Eminescu cu privire la independenţa ţărilor române în secolele XV-XIX exprimau o concepţie care — după părerea noastră — s-ar cere mai larg relevată de cercetările istorice.

În mai multe articole consacrate problemei istoriei ţărilor române, poetul sublinia ideea, preluată probabil din scrierile lui Bălcescu, că „...neatîrnarea noastră a fost pururea reală, ca drept pururea în vigoare, ca fapt ştirbit din cînd în cînd, nu prin alt drept ci prin escese şi abuzuri de putere ale turcilor".

Marele poet considera dobîndirea independenţei naţionale din 1877 ca o etapă dintr-o succesiune de momente importante de afirmare a neatîrnării ţării: „Independenţa, departe de a fi meritul actualei generaţii, e suma vieţii noastre istorice...".

Privind în timp, poetul aprecia că în condiţiile concrete ale relaţiilor internaţionale din epoca feudală, politica lui Mircea cel Bătrîn şi a lui Ştefan cel Mare faţă de Imperiul otoman a asigurat ţărilor române o dezvoltare internă independentă, spre deosebire de toate celelalte popoare din această parte a Europei: „Mircea I [cel Bătrîn] — acest prototip luminos şi al artei războinice şi a celei diplomatice la Români — n-a gîndit toată viaţa lui de cît la mănţinerea neatîrnării [...]

O politică analogă a contrapunerii iscusite a puterilor creştine, a luptei directe cu turcii, a susţinut Ştefan cel Mare.

Din atitudinea acestor doi domni, se explică, cum de ţările noastre au putut să se închine puterei turceşti păstrîndu-şi cu toate acestea întreaga lor suveranitate înlăuntru şi-n afară [...]

Făcut-au bine sau făcut-au rău cei mai mari doi Domni ai noştri, preferînd o supremaţie nominală turcească unei supremaţii reale creştine? Realitatea a dovedit că era tot ce puteau face mai bine. Toate, dar absolut toate statele dunărene au devenit paşalîcuri, marele

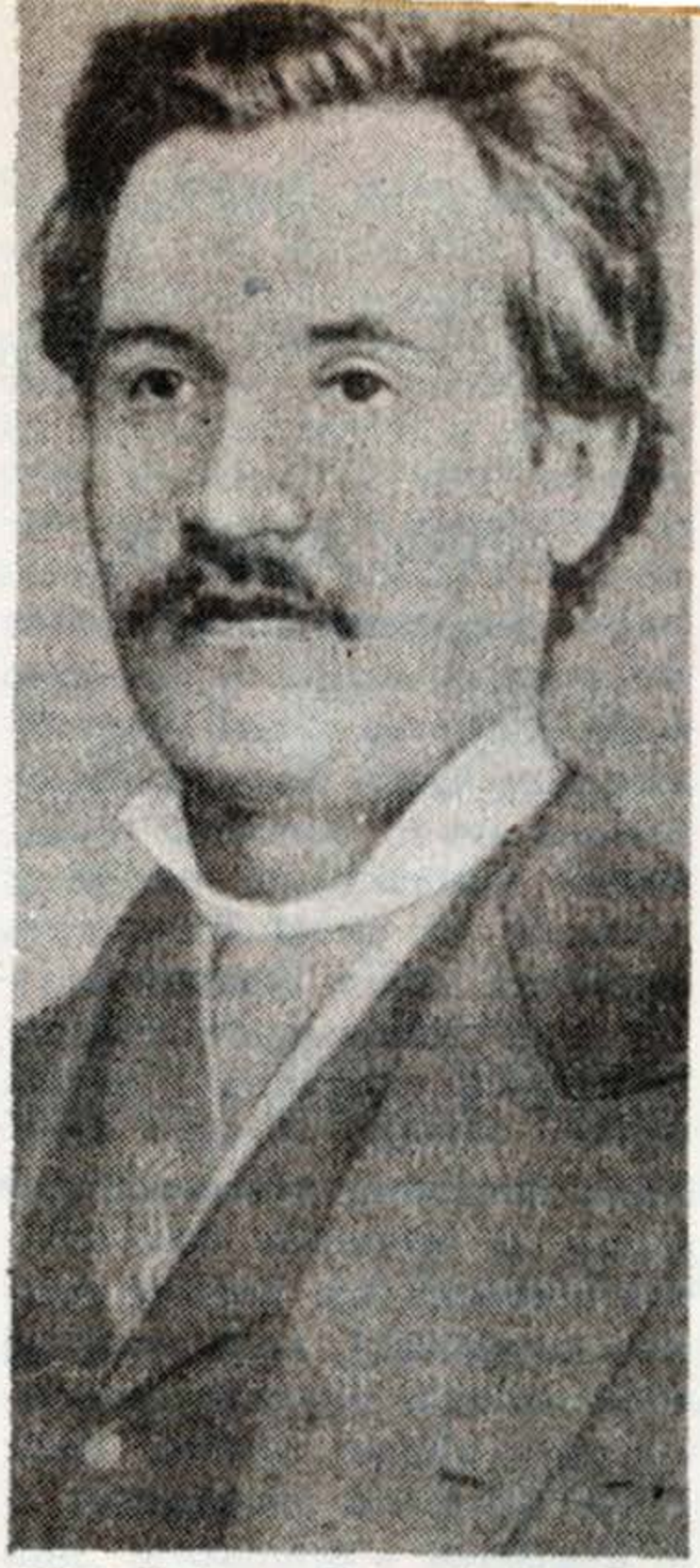

Mihai Eminescu. Fotografie din ultimii ani ai vieţii poetului

regat al Ungariei a fost asemenea paşalîc o sută de ani, Polonia a fost împărţită şi nu mai este azi [în 1880 — **n.a.**], pe cînd vechile noastre tractate iscălite cu litere mari şi bătoase pe piele de viţel, au fost pînă ieri izvorul neatîrnării reale, izvorul din care a[u] decurs actele succesive de emancipare de subt domnia turcească. Tudor se bazează pe ele cînd cere de la Poartă, introducerea domniei naţionale şi divanurile ad-hoc căci n-a găsit alte arme mai puternice înaintea areopagului Europei, decît tot pe acestea".

Iar mai departe referindu-se la Al. I. Cuza, Eminescu afirma: „Purtat de o mişcare de-a dreptul entusiastă, Cuza Vodă a devenit el însuşi principalul purtător al politicei exterioare, al politicei neatîrnării, avînd cea mai credincioasă şi neobosită mînă de ajutor în Constantin Negri".

Îndrăznim să lansăm îndemnul, aici în revista, cu atîtea sute de mii de cititori statornic îndrăgostiţi de istorie, la o strădanie de evaluare a operei eminesciene pe criteriile istoriei, la o investigare atentă a articolelor cu caracter politic şi istoric scrise de poet. Ar fi, credem cu tărie, o exegeză din plin răsplătită de generozitatea ideilor istorice eminesciene şi ale cărei roade ne-ar restitui încă una din luminile nemuritorului luceafăr al literaturii româneşti.

Trecutul — izvor de idei şi simţiri înalte

DUMITRU ALMAŞ

Eminescu a nutrit o neţărmurită dragoste faţă de poporul şi ţara sa: o dovedeşte întreaga lui operă, toată gîndirea şi toată activitatea desfăşurate, adesea în condiţii tragice, în scurta şi zbuciumata-i viaţă. „Nu pierd niciodată ocazia — scria el — de-a lua parte la petrecerile populare. Ca un prieten pasionat al oamenilor (mai ales al poporului) cînd aceştia se-adună la mese, simt că sînt o parte a totalităţii. E ceva **dumnezeiesc în acest sentiment,** aşa că orice serbare a poporului mi se pare o sărbătoare a sufletului..." Dragostea de ţară şi de popor l-au călăuzit spre o pasionantă şi continuă cercetare a istoriei. A citit şi studiat cronicile pentru adevărul vieţii cuprinse în ele, pentru arta literară, pentru „limba veche şi-nţeleaptă" în care au fost scrise.

Viaţa l-a obligat să recurgă adesea la istorie şi la eroii ei, ca sprijin moral fundamental în aprinderea dragostei de patrie. A plănuit scrierea cîtorva drame istorice şi a slăvit vitejia marilor noştri domnitori; s-a

revoltat cu proletarul, a închinat versuri nemuritoare atîtor alte popoare și eroi ai istoriei universale.

A gîndit istoria ca o devenire, totdeauna exemplară prin eroism și frumusețe. A gîndit-o ca o devenire neîntreruptă, cu izbucniri de lumină și cu momente de întuneric.

În scrisoarea către Dumitru Brătianu, trimisă din Cernăuți, vorbea, în numele Comitetului care organiza cinstirea lui Ștefan cel Mare, la Putna, și făcea o succintă, dar osebit de adîncă filozofie a devenirii și a continuității în istorie: „Dacă o generațiune poate avea un merit, e acela de a fi un credincios agent al istoriei, de a purta sarcinile impuse cu necesitate de locul pe care îl ocupă în lănțuirea timpurilor [...]

Cum la zidirea piramidelor, acelor piedici contra pasurilor vremii, fundamentele cele largi și întinse purtau deja în ele intenționea unei zidiri monumentale, care e menită de-a ajunge la o culme, astfel în viața unui popor munca generațiunilor trecute, care pun fundamentul, conține deja în ea ideea întregului. Este ascuns în fiecare secol din viața unui popor complexul de cugetări, care formează idealul lui, cum în sîmburele de ghindă e cuprinsă ideea stejarului întreg. Și oare oamenii cei mari ai României, nu-i vedem urmărind cu toții, cu mai multă ori mai puțină claritate, un vis al lor de aur, în esență același la toți și în toți timpii? Crepusculul unui trecut apus aruncă prin întunericul secolelor razele lui cele mai frumoase, și noi, agenții unei lumi viitoare, nu sîntem de cît refluxul său [...] E o axiomă a istoriei că tot ce e bine e un rezultat al cugetării generale...".

O deosebită admirație a arătat Eminescu pentru revoluționarismul și dragostea de țară a lui Nicolae Bălcescu: „Peste două trei zile va eși de sub tipar **Istoria lui Mihaiu-Vodă Viteazul** de Nicolae Bălcescu. Se știe neobositul zel, cu care acest bărbat plin de inimă și înzestrat de natură c-o minte pătrunzătoare și c-o fantezie energică, a lucrat la istoria lui Mihaiu-Vodă. Din sute de cărți și documente el a cules c-o adevărată avariție pentru gloria nației românești, toate colorile din relații și notițe, cu cari apoi a zugrăvit acea icoană măreață, din care figura Voevodului românesc ese în prosceniu [avanscenă] vitejească și mîndră și vrednică de a se coborî din strălucita viță a Basarabilor.

[...] O neobicinuită căldură sufletească, răspîndită asupra scrierii întregi, topește nenumăratele nuanțe într-un singur întreg și asemenea scriitorilor din vechime, el îi vede pe eroii săi aievea și-i aude vorbind după cum le dictează caracterul și-i ajunge mintea, încît toată descrierea persoanelor și întîmplărilor e dramatică, fără ca autorul să-și fi îngăduit a întrebuința undeva isvodiri [invenții] proprii ca poeții.

Nicolae Bălcescu e de altmintrelea o dovadă că limba românească pe vremea lui și-nainte de dînsul era pe deplin formată și în stare să reproducă gîndiri cît de înalte și simțiri cît de adînci, încît tot ce s-a făcut de atunci încoace în direcția latinizării, franțuzirii și a civilizației «pomădate» a fost curat în dauna limbei noastre".

Marele poet regreta că înflăcăratul patriot n-a avut parte să aibă mormîntul acasă: „Murind în Italia, sărac, părăsit, rămășițele lui dorm în pămîntul din care a pornit începătura neamului nostru, cenușa sa n-a sfințit pămîntul patriei, ci e pe veci amestecată cu aceea a sărăcimii din Palermo".

Prevăzînd destinul operei istorice a lui Bălcescu **Românii supt Mihaiu voievod Viteazul,** Eminescu scria în urmă cu un veac: „...Facă-se această scriere evanghelia neamului, fie libertatea adevărată idealul nostru, libertatea ce se cîștigă prin muncă".

Pentru că a trăit în vremea Comunei din Paris și nu putea să nu vibreze în fața suferinței și nedreptății sociale, a scris **Împărat și proletar.** Revoluționarul din acest poem îndeamnă mulțimile susținut „de o teorie a revoluției, în care transpar deopotrivă idei socialiste și utopice cu privire la temelia falsă a statului burghez, la proprietate, justiție, război și morală", cum observa Zoe Dumitrescu-Bușulenga.

Poetul a apărat cu vigoare țărănimea, acuzînd asupritorii ei: „Dantela de Bruxelles, galonul de pe chipiul generalului, condeiul de fier cu care scriem, chibritul cu care ne aprindem țigara, toate ne vin în schimbul grîului nostru și acest grîu îl produce numai țăranul; grîul e productul muncii **sale**".

Deși prezentul în care trăia îl durea și-l revolta, încrederea în viitor nu-l părăsea nici o clipă. Sau tocmai de aceea înfiera tot ce era rău în acel prezent ca să contribuie la pregătirea acelui măreț viitor:

„Optsprezece veacuri sînt de cînd viața latină a fost sădită pe aceast pămînt, unde sîntem noi în ciuda sguduirilor prin care a trecut; această viață înaintează mereu sporind și întărindu-se. S-a păstrat însă și crește această viață, nu pentru că erau mulți și puternici aceia, care conlucrau la întemeierea ei, ci pentru că fiștecare din cei puțini era mîndru de munca înaintașilor săi. De cînd este suflet de român, și chiar atunci cînd lumea îl privea cu dispreț, el își cînta doina și în conștiința puterilor pe care le purta în sine privea mîndru împrejurul său.

Sămînța din care a răsărit acest popor e nobilă și poporul nu va pieri decît atunci cînd românii vor uita nobleța seminției lor".

Cea mai înaltă simțire poetică zămislită din inima poporului român a iubit istoria și a folosit-o, scandînd gînduri și simțăminte care ard ca o flacără nestinsă în mausoleul închinat dragostei de țară: „Viață în vecie, glorii, bucurie, / Arme cu tărie, fală cu mîndrie, / Dulce Românie, asta ți-o doresc!"

Cîștigătorii ediției 1974

La concursul cu premii* organizat de revista noastră anul trecut, au participat 12 384 cititori din țară și străinătate, dintre care 8 687 au indicat răspunsurile exacte la toate cele 15 întrebări obligatorii.

Iată aceste răspunsuri:

Prima serie de întrebări

1) Nicolae Ceaușescu; **Arena**
2) Comitetul P.C.R. al sectorului Albastru din Capitală
3) Pompiliu Ștefu și Nicolae Mohănescu
4) Ștefăniță vodă și Ion vodă cel Viteaz
5) Răscoala lui Horea (1784); **Politische Journal,** *Hamburg*

A doua serie de întrebări

1) 1 Mai 1939; București
2) George Enescu, Mihail Andricu, Emanoil Ciomac; Matei Socor
3) Elena Pavel-Sîrbu; închisoarea Văcărești
4) București; Vlad Țepeș
5) Arnold J. Toynbee; D. Cantemir: **Istoria creșterii și descreșterii Imperiului otoman**

A treia serie de întrebări

1) **România liberă;** *22 martie 1944*
2) Petre Dumitrescu și Ilie Șteflea
3) Poiana Mărului; incendiată de hitleriști
4) N. Titulescu; comentatorul Pertinax în **Echo de Paris**
5) Jean Jaurès; **România muncitoare,** *din 3 august 1914*

Prin tragere la sorți au fost desemnați următorii premiați:

PREMIUL I
Un televizor LUX
1. FLORESCU CONSTANTIN — Iași

PREMIUL II
Cîte un magnetofon TK-145
1. METCANIUC PETRU — Deva
2. ICHIM EMIL — Rîmnicu Sărat

PREMIUL III
Cîte un aparat de radio NEPTUN
1. DUMITRESCU SABIN — București
2. ARDELEANU MARINA — Cîmpina

PREMIUL IV
Cîte un aparat foto PENTAKON-ELECTRA
1. CALAVRE EMIL — Antrepriza română de construcții-montaj (ARCOM), Tripoli, Libia
2. CODREANU PAVEL — Odoreu, jud. Satu Mare

PREMIUL V
Cîte un aparat foto PENTI
1. ILIESCU GHEORGHE — Adjud, jud. Vrancea
2. MATEEV I. MATEI — Tolbuhin, R.P. Bulgaria

PREMIUL VI
Cîte un aparat foto SMENA-8
1. DAMIAN MARIN — București
2. ILIESCU ALEXANDRU — Ploiești

PREMIUL VII
Cîte o cutie de șah
1. ALBU MIRCEA — Cluj-Napoca
2. COSMA ELENA — București
3. CORLĂTEANU GHEORGHE — Gh. Gheorghiu Dej, jud. Bacău
4. GHIȚĂ ADRIAN GABRIEL — Ploiești
5. GRECU ELENA — București
6. NEGREA IOAN — Bacău
7. PRUNESCU PETRE — Constanța
8. VELICU EMANOIL — Mihail Kogălniceanu, jud. Constanța
9. NĂSTASE ADRIAN — București
10. HEREȘ ELVIRA — Baia Mare
11. GHEORGHI GUNEV BĂNOV — Pleven, R.P. Bulgaria
12. NEACȘU ALEXANDRU — Constanța
13. PLEȘOIANU ION — Pitești
14. CORNEA PETRE — Giurgiu
15. VIȘAN TOMA — Sibiu
16. TIHOC VASILE — Poiana Sărată, jud. Bacău
17. FILIPESCU MARIA — Tulcea
18. ANDREI NICOLAE — Căldăraru, jud. Ilfov
19. BALACI IOSIF — Timișoara
20. DRĂGHESCU GHEORGHE — București

PREMIUL VIII
Cîte un abonament pe 12 luni
1. VRÎNCEANU VICTOR — București
2. IONESCU FLORENTIN IULIAN — Tecuci
3. DUNCEA FLORICA — București
4. MENCI TRAIAN — Fetești, jud. Ialomița
5. NOVAC CEZAR — Craiova
6. MITU ION — Potcoava, jud. Olt
7. GHEORGHE VIORICA — Dărmănești, jud Dîmbovița
8. PETRE GH. CONSTANTIN CRISTIAN — București
9. RĂICAN MARIA — Deva
10. OANĂ PETRACHE — Moinești, jud. Bacău
11. MANU IOANA — Anghilești, jud. Vîlcea
12. PÎSLĂ OCTAVIAN — Craiova
13. ȘTEFĂNESCU ELENA — Lechința, jud. Bistrița-Năsăud
14. GĂVĂNESCU IRINA — Rovinari, jud. Gorj
15. BEMBE IOAN — Arad
16. MĂRCULESCU EUSTAȚIU CONSTANTIN — București
17. BUCURESCU ION — Reșița
18. CIOCOIU GHEORGHE — Colibași-Iedera, jud. Dîmbovița
19. NICOLESCU GHEORGHE — Cungrea, jud. Olt
20. AVĂDANEI IORDACHE — Mangalia, jud. Constanța

PREMIUL IX
Cîte un abonament pe 6 luni
1. ANASTASE PETRU — Brașov
2. BRÎNDAȘ DOREL — Chișineu-Criș, jud. Arad
3. LUPU IOAN — Focșani, jud. Vrancea
4. MOLDOVAN ANASTASIA — București
5. GHEORGHE MOISIU — Roman, jud. Neamț
6. MARINOV CORNELIU — București
7. DEDIU CONSTANTIN — N. Bălcescu, jud. Ialomița
8. CIPU IOAN — Făget, jud. Timiș
9. CHELARU CONSTANTIN — Constanța
10. GÎJU DUMITRU — Iași
11. LUPU IOAN — Napos, jud. Bistrița-Năsăud
12. CĂPRARU GHEORGHE — Craiova
13. SELEGEAN PAVEL — Arad
14. BORCEA VERONICA — București
15. MĂRCULESCU CRISTIAN — București
16. PAȘALEGA MARIN — Șimnicul de Sus, jud. Dolj
17. PUȘCAȘU VIRGIL GHEORGHE — Cluj-Napoca
18. GONȚESCU CONSTANTIN — Andrășești, jud. Ialomița
19. ROMANESCU OLGA — București
20. DINESCU AUREL — Puchenii Mari, jud. Prahova

(Continuare în p. 63)

* Față de obiectele anunțate în nr. 9/1974, au survenit unele modificări, dar premiile rămîn la valoarea stabilită inițial pentru fiecare categorie.

1835-1975

TEODOR DIAMANT–UN PATRIARH AL SOCIALISMULUI UTOPIC ÎN ROMÂNIA

N. G. MUNTEANU

În primăvara anului 1833, autorul unei cărți, încărcată de adevăruri zguduitoare și pătrunsă de dorința fierbinte de a stîrpi cangrenele societății capitaliste, se adresa tuturor „prietenilor libertății, dreptății și ordinii", cu un vibrant apel menit să contribuie la stingerea conflictului dintre „cei care au și cei care nu au". Autorul cărții se chema Teodor Diamant și era un tînăr român în vîrstă de 23 ani, aflat la studii în capitala Franței, adept al lui Charles Fourier. Un observator mai atent ar fi putut distinge în lucrarea sa unele note deosebite, puncte de plecare originale, o putere de sinteză cu totul remarcabilă și mai ales o interpretare creatoare a sistemului și metodelor de organizare socială propuse de Charles Fourier.

Operele filozofice ale lui Saint-Simon (1760-1825), Charles Fourier (1772-1837) și Robert Owen (1771-1858) — părinți ai socialismului utopic — s-au bucurat de numeroase adeziuni, au entuziasmat o generație întreagă de intelectuali de la începutul secolului XIX, în special tineri studenți din capitalele europene. Ideile lor despre reformarea societății au creat o atmosferă de vie dispută între adepții și adversarii lor.

În lucrarea în care își formula concepțiile asupra societății și perspectivelor ei, Diamant pornea de la situația și lupta proletariatului situîndu-l în centrul mișcărilor democratice-progresiste. El dădea o definiție, uimitoare pentru acei ani, societății capitaliste, care îi apărea ca „împovărată de neputință" în a satisface necesitățile sociale ale poporului, ale celor săraci, de „a îmbunătăți soarta numeroșilor proletari". Dacă masele populare sărace se răsculau, vinovați erau cei avuți, clasele stăpînitoare. Diamant nu se mulțumea, însă a rămîne la faza de contemplare a situației lumii contemporane. El afirma că lumea trebuia transformată, munca, economia unitară și organizarea colectivă a producției să fie baza societății. Într-o strălucită sinteză, Diamant prezenta astfel un program de luptă pentru organizarea noii societăți:

„Nu poate fi libertate individuală, nici dreptate și nici ordine, fără un minimum decent de existență asigurat poporului;

Nu poate fi obținut nici un minimum de existență fără atracția în producție [...]; muncile nu trebuie să rămînă penibile și respingătoare;

Libertatea, dreptatea și ordinea nu se vor putea naște decît în ziua în care se va ieși din fărîmițarea care este baza societății actuale, care exclude unitatea, economia și care face respingătoare producția".

În privința proprietății, Diamant nu-și depășea dascălul. El recunoștea că una din căile de soluționare a problemei sociale era **„împărțirea prin violență a bogățiilor celor ce au de către și între cei ce nu au"**, și avertiza pe cei bogați că săracii vor recurge la această cale dacă nu li se vor recunoaște dreptatea și egalitatea în societate. Pentru a evita violența, fourierismul oferea soluția „asocierii" benevole a forțelor de producție: pămîntul, vitele, mărfurile, clădirile, uneltele agricole și cele industriale, mobilierul gospodăresc și valorile în numerar. Pe scurt, el cerea asocierea „capitalului, a muncii și a talentului".

Diamant considera că sosise timpul a se pune capăt vorbăriilor sterpe și de a se trece la fapte. Cu această hotărîre el s-a întors în țară, în 1834, avînd convingerea fermă că va converti suflarea românească pentru ideea organizării pe baze noi a producției agricole, industri-

ale, a transporturilor şi comerţului, totul spre fericirea poporului şi a da „pildă altor neamuri ce se fălesc cu civilizaţia".

Acasă, în Principatele Române, mutaţiile din viaţa economică săvîrşite în primele decenii ale sec. XIX dăduseră naştere unor schimbări şi în domeniul vieţii sociale. În mediul urban, burghezia, una din principalele clase legate de noile relaţii de producţie s-a afirmat tot mai mult pe plan politic şi cultural. A apărut un curent de critică socială la adresa regimului feudal şi a practicilor retrograde. De-a lungul cîtorva ani s-a format generaţia de aur a anului 1848, alcătuită din oameni care indiferent că erau munteni, moldoveni sau transilvăneni, că se aflau într-un moment dat într-unul sau în altul din principate sau la studii în lumea largă, aveau o trăsătură comună: încrederea în destinul poporului român, în capacitatea lui de a păşi pe drumul civilizaţiei.

Teodor Diamant şi generaţia lui s-au format în cadrul acelui flux continuu de tineri din provinciile româneşti spre centrele universitare europene şi de acolo înapoi în ţară, pentru reîncadrare în marea operă de afirmare a naţiunii române, a luptei pentru unitatea naţională, pentru reforme sociale. Bucureştii, Iaşii, Braşovul şi alte oraşe au devenit centre ale culturii naţionale, ilustrată atunci de Ion Cîmpineanu, fraţii Goleşti, Grigore Alexandrescu, Ion Ghica, Cezar Bolliac, I.D. Negulici, Nicolae Bălcescu, Costache Negruzzi, Eftimie Murgu, Eliade Rădulescu, Eufrosin Poteca, M. Kogălniceanu, Simion Bărnuţiu, Aron Pumnul şi mulţi alţii. Între aceştia prin acţiunea şi lupta sa în direcţia reformelor sociale, prin voinţa sa de a traduce în viaţă idei generoase conturate în epocă, Teodor Diamant a ocupat un loc aparte. La ideile socialismului utopic aderaseră şi alţi români. Cel care a îmbogăţit, însă, conceptul de socialism utopic, a fost Diamant.

Iubea lumea celor neavuţi

Eliade Rădulescu a contribuit la popularizarea încercărilor diamantiste prin publicarea articolelor prietenului său în **Curierul românesc;** a admirat şi el concepţiile lui Fourier şi a preluat, am spune necritic, metodele de „aplicare" a acestor concepţii. Ca şi maestrul parizian, care dăduse publicităţii un comunicat, făcînd cunoscut că aştepta, acasă, la anumite ore din zi, pe posesorul unui milion de franci dispus să-l investească într-un falanster, Eliade a înfiinţat o „bancă" la Bucureşti, înştiinţînd că aştepta animatori generoşi şi amatori de nemurire care să depună capitaluri în contul unui falanster imaginar.

După mărturiile lui Ion Ghica, ideile socialismului utopic au pătruns la noi, în special, prin Teodor Diamant. Contemporani de-ai săi, printre care Grigore Alexandrescu, Cezar Bolliac, C. A. Rosetti, Constantin Golescu, Dimitrie Filipescu, Ion Ionescu de la Brad, Iancu Bălăceanu şi alţii se numărau printre admiratorii lui Diamant, în care vedeau nu numai un propagandist al ideilor fourieriste, ci un apostol, un animator al ideilor sale.

Eminentul absolvent al Colegiului Sf. Sava, care îşi uimise colegii şi profesorii prin maturele sale preocupări, fusese trimis pentru studii la München de către Aşezămintele mitropolitului Dositei Filitti. După încetarea acestei burse, Teodor Diamant a fost ocrotit în continuare la München de către boierul Dinicu Golescu. În 1830 se afla la Paris, ca absolvent al Şcolii de cadeţi şi ingineri, fiind sprijinit de cercul tinerilor boieri liberali români ce studiau în capitala Franţei. Întors în ţară, familiile burgheze şi boiereşti cu vederi mai înaintate l-au primit cu oarecare interes. Ion Ghica şi alţi contemporani îşi amintesc, în scrierile lor, că Diamant, după întoarcerea de la

LA SCĂENI ÎN 1975

LEON SĂRĂŢEANU

Scăeni. Trenul de Măneciu opreşte un minut în gara romantică, unde curăţenia e la ea acasă şi unde florile rîd prietenesţe din răsaduri. Trenul are un profil aparte cu locomotiva micuţă, dar neobosită, cu vagoanele cu „imperială", şerpuind voinicesţe pe blîndul defileu al Teleajenului, printre coline dulci, pe care se coc strugurii îngrijiţi din tată-n fiu de iscusiţi podgoreni şi unde livezile prunilor fac, din vechi, faima „ţuicii de Văleni".

Din gara Ploieşti-Sud, trecînd prin centura industrială a oraşului, cu uzinele sale — mesaj viu al acestor vremi de rapidă dezvoltare a ţării — trenul străbate pădurea de sonde a Blejoiului, pentru a frîna — tot într-un codru de sonde — în acest „Scăeni", pregătit pentru o întîlnire cu istoria. Nici n-ai apucat să ieşi pe uşa gării, că privirile îţi cad pe graţioasa clădire a Casei de cultură, aşezată peste drumul frumos asfaltat şi în zarea căruia te salută un întreg cartier de blocuri. La Casa de cultură, o placă de marmură: „În această comună a fiinţat între anii 1835 şi 1836 Societatea agronomică şi manufacturieră («Falansterul de la Scăeni»), creaţia inginerului Teodor Diamant (1810-1841), încercare de experimentare a concepţiei socialist-utopice". .

În interior, există şi un bust pe care un inimos cărturar şi artist amator localnic, profesorul Cristian Bălan, l-a cioplit — după descripţiile păstrate în documente — pentru a-l înfăţişa pe iniţiatorul falansterului. Directorul Casei de cultură, Gheorghe Tudor, arată că un al doilea bust al îndrăzneţului vizionar a fost instalat la clubul schelei Boldeşti.

Parcurg cu emoţie strada Victoriei, care porneşte de la Casa de cultură şi se continuă cu strada Falansterului, pen-

tru a se opri la clinul de deal unde, cred a şti localnicii, fusese conacul ce adăpostea atît ceea ce am numi astăzi birourile administrative ale* „Soţietăţii" *cît şi* „pansionul", *adică şcoala unde, spre groaza moşierilor conservatori şi spre indignarea chiar a lui vodă, învăţau carte robii* „sloboziţi" *şi deveniţi* „soţi", *adică tovarăşi, cu boierii luminaţi de idealul candid al frăţiei şi egalităţii fourieriste.*

Strada Victoriei şi cea a Falansterului se vor numi curînd strada Teodor Diamant. *Este una dintre măsurile cu care oamenii acestor timpuri de mari biruinţe sociale, înfăptuite în lumina unei învăţături ştiinţifice şi clare, doresc să perpetueze amintirea unui pionier, a unui luptător care a făcut ca numele Scăenilor să se înscrie la loc de cinste în paginile de istorie a începuturilor gîndirii sociale româneşti, ca şi în hronicul gîndirii socialist-utopice europene. Şi nu numai a gîndirii, dar şi a practicii. Căci cercetătorii au stabilit că, alături de Falansterul de la Condé-sur-Vesgres (Franţa), înfiinţat în 1833 şi eşuat în 1835, colonia societară de la Scăeni este cea de-a doua experienţă pozitivă a concepţiilor lui Charles Fourier, de fapt şi ultima de acest fel, realizată în timpul vieţii marelui utopist. Încercările ulterioare s-au depărtat de spiritul gînditorului, încadrîndu-se în diversiunea cooperatismului burghez.*

Aşadar, romînul Teodor Diamant are merite deosebite şi prioritare în istoria gîndirii progresiste europene.

Aici, în Scăenii care ştiu să primească azi atît de prietenește pe vizitator, feciorul lui Iamandache Mehtupciu, zis Diamandi, nu a găsit, desigur, nici piaţeta echilibrată din centrul aşezării, cu restaurantul ei cochet şi cu magazinele ei îmbietoare, nici aşezarea urbană care grupează sub denumirea nouă de Oraşul Boldeşti-Scăeni *vechile comune Seciu, Scăenii şi Boldeş-*

* Relatările celor de aici sînt contradictorii cu privire la amplasamentul exact al reşedinţei falansterului şi al altor construcţii pendinte de el. Cert este că ele erau răzleţite pe întreg teritoriul Scăenilor de azi.

Paris, a fost bine primit în societatea bucureşteană. Era invitat mai ales în familiile Cîmpineanu, Slătineanu, Golescu, Filipescu etc.

Deşi era atras şi iubea lumea celor neavuţi, deşi era impresionat de luptele proletare şi, fără îndoială, că dădea dreptate ciocănaşilor din ocnele prahovene care se revoltau pentru o viaţă mai bună, Diamant n-a ajuns, totuşi, la înţelegerea profundă a antagonismelor dintre clasele asupritoare şi asuprite. În entuziasmul său, el credea că înşişi domnitorii celor două principate îl vor sprijini în acţiunea de a înfăptui reforme în sfera producţiei, a repartiţiei şi a organizării sociale şi culturale. Este drept că atît Mihail Sturdza — domnitorul Moldovei, cît şi Al. Ghica — domnitorul Munteniei — se lăudau cu liberalismul lor şi manifestau interes pentru dezvoltarea producţiei pe moşiile lor, pentru introducerea unor metode moderne de lucru în agricultură şi zootehnie. Într-o scrisoare trimisă de Diamant lui Fourier, în iunie 1834, se spunea: „Am avut fericirea să obţin rezultate destul de bune în cele 20 de zile de cînd am sosit aici: trei terenuri cultivate, fiecare bun pentru o colonie [...], pentru un prim roi de colonişti, sînt oferite de proprietarii lor...". În continuare arăta că ar fi putut întemeia imediat o societate falansteristă, dar prefera să aştepte înapoierea domnitorului, plecat din ţară, „spre a-l convinge să subscrie cel dintîi".

Credinţa lui Diamant privind receptivitatea celor doi domnitori faţă de ideile sale era însă mult mai utopică decît însuşi programul său de reforme. Mari proprietari de pămînturi, atît Sturdza, cît şi Ghica, îşi manifestau interesul pentru nou, gîndindu-se doar la avantajele pe care le puteau trage personal şi nu din dorinţa de a schimba stările de lucruri din ţară.

De altfel, Diamant avea să afle prin propria sa experienţă că boierii, mai mult sau mai puţin liberali, puteau milita chiar pentru schimbări revoluţionare, cu condiţia ca acestea să nu atingă interesele lor de proprietari. Cei mai înaintaţi dintre ei, chiar cei care păşiseră spre îmburghezire, precum Cîmpineanu şi alţii, doreau nu reforme sociale şi socializante menite a şterbi dreptul absolut al proprietăţii de a exploata, ci doar reforme care să ducă la cucerirea de către ei a puterii politice.

Colectivitate nouă la Scăeni

Om cu vederi avansate, Manolache Bălăceanu, proprietar a patru moşii (Tecuci, Balci şi Tutăneasca în judeţul Teleorman şi Scăeni în fostul judeţ Saac) constatase, prin propria sa experienţă că relaţiile feudale putreziseră, că — în multe locuri — acestea generau pe ogoare bălării şi ciulini, iar în sufletul clăcaşilor apatia şi dorul de fugă. Claca şi întreaga suită de servituţi germinau revolte. Ţăranul era gata să folosească cu mai mare sîrguinţă furca, sapa şi coasa, ca arme împotriva boierilor şi a conacelor lor decît ca unelte de lucru.

Biografii lui Manolache Bălăceanu şi cercetătorii Falansterului de la Scăeni n-au izbutit să stabilească ce studii avea acesta şi dacă a cunoscut sau nu de la sursa pariziană fourierismul. Oricum, Teodor Diamant, care îl cunoscuse pe Bălăceanu încă înainte de a pleca la studii, a găsit la el imediata adeziune la ideea transformării moşiei Scăeni — cea mai mare pe care o avea (380 hectare, din care cultiva doar 30-40) — într-o societate cu un caracter nemaicunoscut pînă atunci.

La începutul lunii martie 1835, la Scăeni a răsărit prima cooperativă de producţie agricolă şi industrială de tip comunard din istoria României şi a doua din istoria universală. Ea se numea Societatea agronomică şi manufacturieră. Diamant s-a obligat prin contract să organizeze o fermă agronomică şi manufacturieră industrială, în care întreaga activitate să se desfăşoare în comun. Manolache Bălăceanu a eliberat robii, a desfiinţat claca şi a arendat pămîntul, viile şi livezile unui colectiv alcătuit din oameni de diferite profesii manuale şi intelectuale.

Organizarea acestei societăţi a păşit de la început pe căi originale, în funcţie de posibilităţile reale de constituire, Diamant renunţînd la o serie de reguli şi canoane fourieriste. Fourier considera, de exemplu, că o falangă (un falanster) nu se poate constitui decît cu un minimum de 1 600 oameni. Diamant şi prietenul său Bălăceanu — numit director fondator — au pornit la treabă cu mai puţin de 100 „soţi" — cum se intitulau membrii falansterului. Toţi membrii cooperativei — bărbaţi şi femei — erau liberi şi egali în drepturi. Unitatea avea două secţii: agricolă şi industrială, plus o instituţie de învăţămînt. Activitatea productivă se desfăşura pe bază de plan, care avea menirea să lichideze anarhia din producţie şi schimb. Sarcina de a asigura îndeplinirea planului era încredinţată agronomului comunităţii societare, H. Crateros. Activitatea socială se baza pe un statut care preciza că scopul Societăţii agronomice şi manufacturiere era „împreunarea lucrului şi talentului pentru lucrarea industriei şi a cîmpului". Producţia şi consumul erau în comun.

Secţia industrială cuprindea activitatea morii pentru cereale, pusă în funcţiune de forţa hidraulică, a instalaţiilor de vinificare şi de conservare a fructelor, a atelierelor sericicole, a brutăriei etc. Exista, de asemenea, un serviciu de aprovizionare şi de desfacere a surplusului de produse agricole. În fruntea acestei activităţi se afla „iconomul din lăuntru al societăţii", pe nume Sandu Nohaia şi un „iconom din afară", în persoana lui Costache Bulgărescu. „Iconomu din afară" conducea activitatea mai multor hanuri cu „prăvălii" care aparţineau fermei.

Un loc special în activitatea falansterului îl ocupau educaţia şi procesul de instrucţie a „soţilor". Un apel publicat de Societatea agronomică şi manufacturieră anunţa amatorii că deschidea un „pansion" în cadrul căruia se predau teoria şi practica agriculturii, economia politică şi socială, teoria şi practica militărească, matematica, muzica vocală şi instrumentală, desenul şi dansul. „La pansion — se preciza în apel — se vor primi toţi aceia care vor voi ca să fie tovarăşi" — adică membri ai colectivităţii. Sub direcţia lui Diamant, patru specialişti asigurau predarea acestor discipline, iar alţii (agronomul, iconomul din lăuntru, iconomul din afară ş.a.) îndrumau activitatea practică de producţie, căci statutul acestei ferme comunarde obliga pe „soţi" să cunoască toate profesiunile, toate muncile, spre a putea apoi liber să-şi aleagă pe cea preferată.

Prea puţinul timp în care şi-a putut desfăşura activitatea, nu permite măsurarea eficienţei primei şcoli profesionale din România. Ctitorul acestui institut

Teodor Diamant, aşa cum şi-l imaginează un artist amator din Scăeni, profesorul Cristian Bălan

politehnic sui generis avea o concepţie înaintată şi uimitor de actuală asupra învăţămîntului public. „Prin învăţătură — scria Diamant — nu înţeleg cunoştinţe ce nu sînt de nici un folos pentru acela ce le are, ci cunoştinţe temeinice şi practice care să se poată aplica la trebuinţele vieţii sau destoinice ce să facă pe cineva cinstit, norocit şi folositor în profesia în care ar fi orînduit". Societatea concepută de el avea nevoie de „şcoli pentru învăţătura agriculturii şi a meşteşugurilor"; ţara trebuia să aibă „mecanici, economişti, agronomi".

tii şi unde gazificarea, termoficarea, electrificarea sînt bunuri comune. Tînărul, pe care Ion Ghica îl descria a fi „om de frunte, inteligent, muncitor, stăruitor şi plin de devotament", *a găsit, în schimb, căldura prieteniei şi entuziasmul adeziunii la avansatele lui idei pentru vremea aceea. Şi toate acestea în persoana ciudatului, contradictoriului, dar atît de interesantului moşier Manolache Bălăceanu. El n-a ezitat să pună la dispoziţia lui Diamant, proaspăt sosit din Franţa, unde activase ca propagator al ideilor lui Fourier moşia Scăenilor pentru întemeierea falansterului.*

Şi iată acum, după 140 ani, Scăenii, unde a ţîşnit unul dintre murmurele acestui izvor atît de însemnat pentru învăţătura ulterioară care, cuprinzînd masele, trebuia să transforme lumea. Ce au însemnat Scăenii în acel început de epopee? Istoricii şi-au spus cuvîntul şi, de bună seamă, vor adăuga alte şi mai adîncite analize. Subiectul merită cu prisosinţă dăruinţa. Dar pentru reporterul venit în oraşul de azi apare emoţionantă nu numai transformarea lui — ea este, în mic, reflexul transformării socialiste a unei ţări întregi — ci şi căldura cu care localnicii păstrează amintirea atît de luminoasă a celor care au încercat să înfiripe aici un crîmpei de dreptate umană şi să arunce o punte asupra viitorului pe care şi-l înfăţişau nespus de frumos, deşi nu înţelegeau limpede pe ce căi ar trebui el construit. Faptul că Manolache Bălăceanu a eliberat pe robii moşiei şi i-a făcut egali, faptul că, la îndemnul şi străduinţa lui Diamant, toţi aceşti foşti năpăstuiţi au început să înveţe carte, a reprezentat pentru acele timpuri o adevărată revoluţie. Atît de cumplit a apărut falansterul în ochii autorităţii încît, după trimiterea medelnicerului Nicolae Pîcleanu pentru anchetare la faţa locului, „cinstitul Departament al Trebilor Dinlăuntru" a pus pe raportul acestuia o rezoluţie ce se termina cu drastica sentinţă: „...adunarea întocmită la satu Scăeni, proprietatea pra-

porcicului Bălăceanu, să va desființa cu totul".

Și astăzi, oamenii locului vorbesc despre unitatea militară trimisă de stăpînire ca să „desființeze" falansterul și despre eroica rezistență armată cu care „soții" au încercat să apere ceea ce simțeau instinctiv că este mai mult decît doar bunul lor. Sigur, falansterul nu putea rezista. Temelia lui utopică nu-i putea da durabilitate. Dar multe din obiectivele de luptă de mai tîrziu ale proletariatului organizat — ziua de muncă de 8 ore, salarizare echitabilă, egalitatea femeii, dreptul la instrucție și învățămînt, condiții civilizate la locul de muncă etc. — fuseseră deja înscrise la loc de cinste în programul de organizare a falansterului gîndit de Diamant. Și e bogat în concluzie faptul că secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, găsește numeroase temeiuri să elogieze tradițiile revoluționar-proletare ale regiunii Ploiești-lor, unde au apărut primii muguri ai mișcării socialiste din țara noastră și unde au activat personalități ca C. Dobrogeanu-Gherea, Ștefan Gheorghiu și alții.

Cine cercetează astăzi realitățile orașului nou Boldești-Scăeni înțelege bine că, în toate înfăptuirile, există ca un ecou și actul de recunoștință față de îndepărtații înaintași. Diamant era de părere că nu poate fi dreptate pe lume „fără un minimum decent de existență asigurat poporului". Tot el credea cu convingere în lucrarea pămîntului după cele mai noi date ale științei. Și tot el era convins că trebuie creată o societate în care „fiecare particular își găsește folosul și cîștigul în cîștigul și folosul de obște". În Scăeni, ferma I.A.S.-ului folosește cele mai noi mijloace științifice de cultivare a pămîntului. La fel și Cooperativa agricolă de producție Boldești-Scăeni, care, de altfel, va dobîndi numele acelui Teodor Diamant ce se oferise, la falanster, să predea agronomia. Trei întreprinderi de nivel republican: Schela Boldești, Întreprinderea de geamuri și Întreprinderea de cartoane și confecții, ca și o secție a Întreprinderii de foraj și lucrări

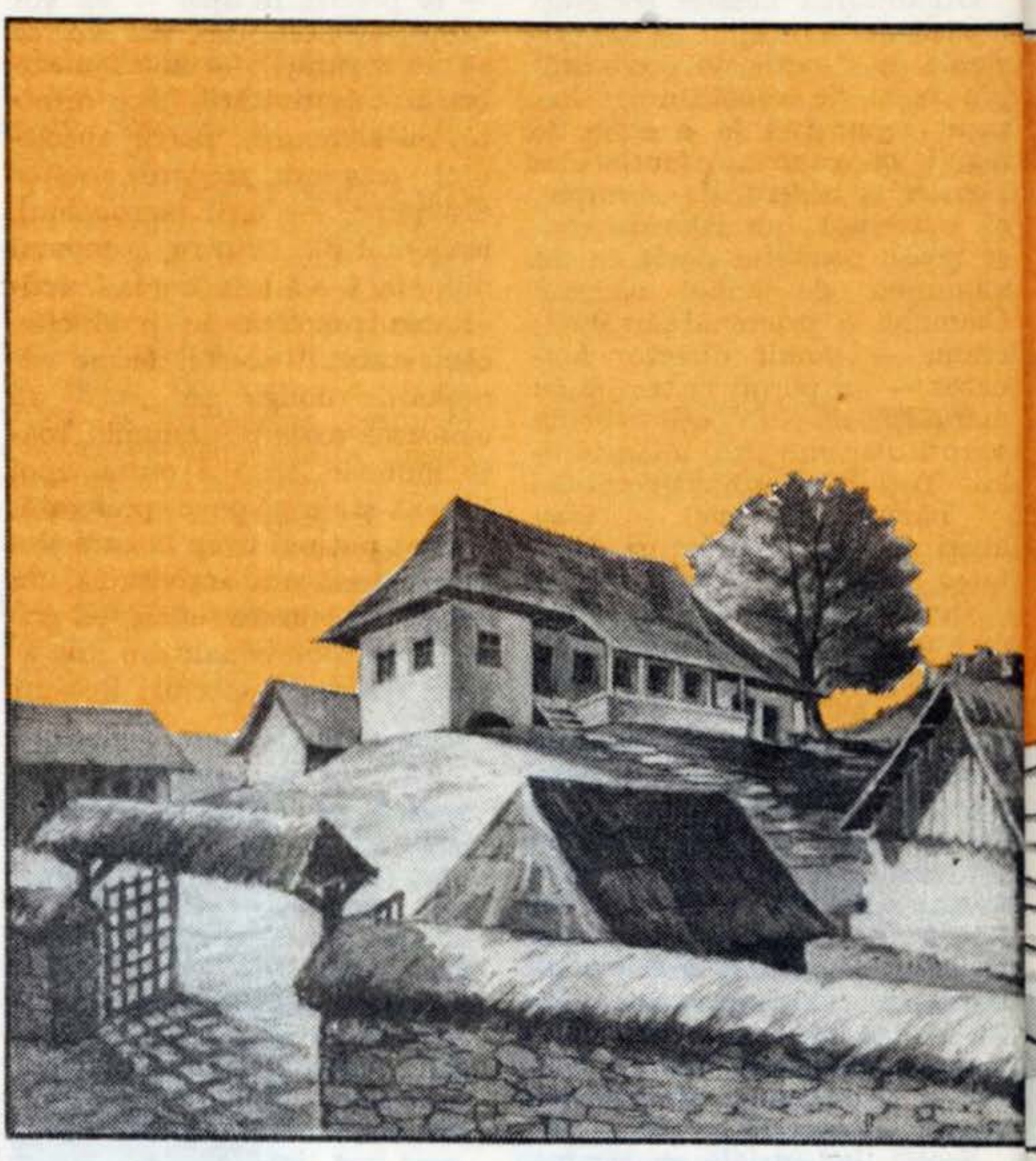

O încercare de reconstituire grafică a falansterului, în viziunea publicistului N. Deleanu; desen executat de Titus Pittini

În primul an, comunitatea societară din Scăeni n-a fost deranjată de oficialități. În taină, însă, i se urmărea activitatea, iar izbînzile ei erau de natură să neliniștească autoritățile. Șicanele polițienești au început în septembrie 1836, iar în decembrie același an, „luminatul și liberalul" domn Alexandru Dimitrie Ghica a ordonat arestarea directorului Societății agronomice și manufacturiere, M. Bălăceanu, pentru că, deși stăpînirea i-a poruncit „de a părăsi acest fel de îndrăzneli, încă mai stăruiește întru netrebnica sa urmare...". Au fost făcute și alte arestări căci, după mai multe mărturii ale vremii, „soții" s-au „împotrivit chiar cu armele în mînă [...] la forța militară trimeasă de Alexandru Ghica vodă ca să astîmpere viața comunistă de pe moșie...".

Felul brutal, terorist în care a fost dizolvat falansterul a constituit, la rîndul său, o premieră dramatică a drumului plin de obstacole și îngrădiri pe care avea să-l parcurgă mișcarea muncitorească și socialistă din România pînă la victoria socialismului.

În timpul lichidării activității colectivității din Scăeni Teodor Diamant nu se afla la fața locului. Încă din vara anului 1835, după punerea în funcțiune a multilateralei întreprinderi el se dedicase activității profesionale, ca inginer hotarnic. A devenit membru al Societății de agricultură din Muntenia, alături de Ion Cîmpineanu, Constantin Floca ș.a. De asemenea, a făcut parte din Asociația inginerilor și hotarnicilor. Mergînd prin județe, comune și sate, a cunoscut starea țăranului și a agriculturii româ-

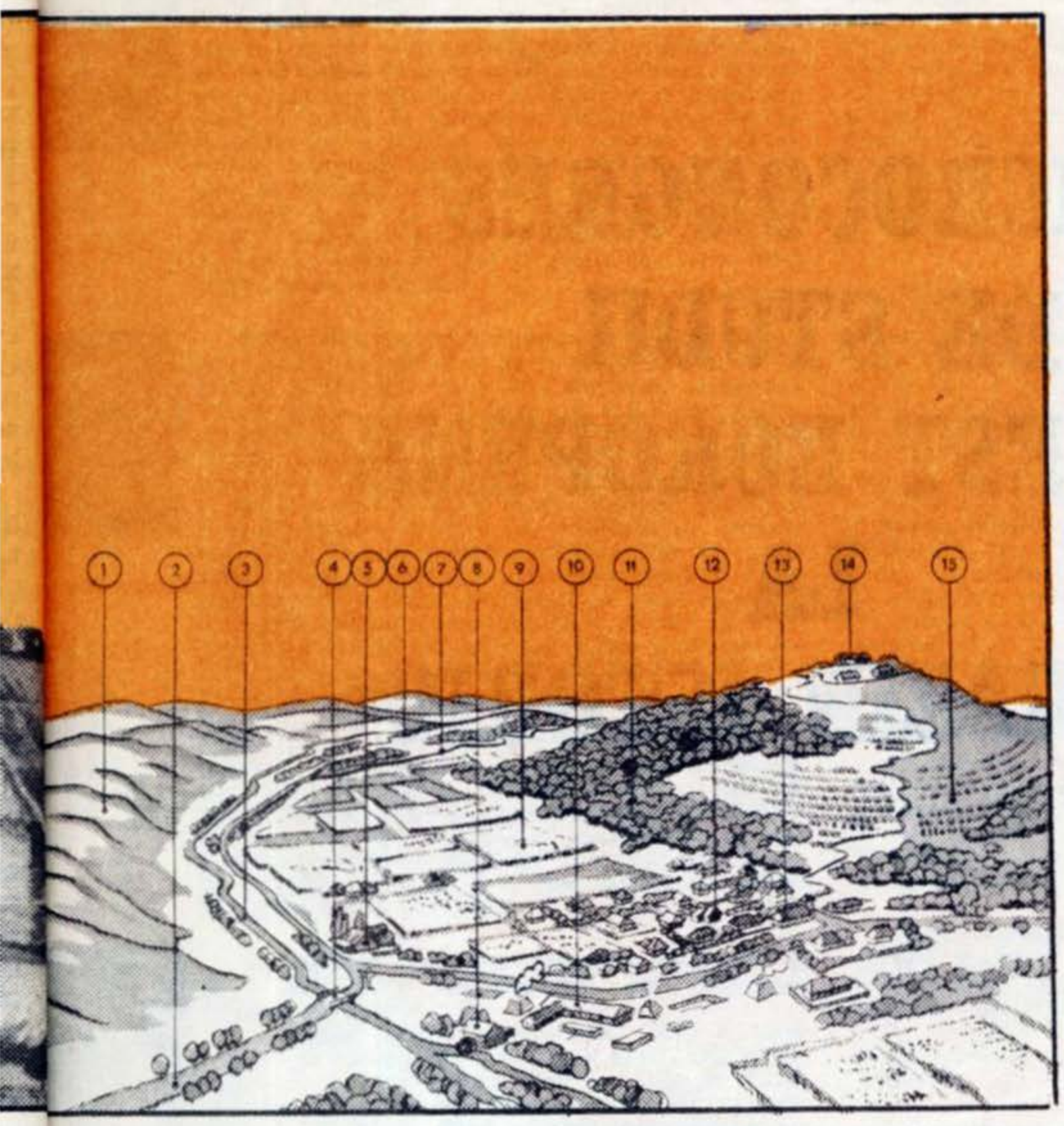

1. Dealul Racoviţan 2. Drumul de la Ploieşti 3. Teleajenul 4. Pod 5. Han 6. Drum spre Văleni 7. Drum Măneciu-Ungureni 8. Moară 9. Terenuri cultivate 10. Fabrica de cărămizi 11. Pădure 12. Scăenii 13. Primăria 14. Conacul 15. Via din dealul lui Manolache

neşti şi a continuat să facă propagandă ideilor socialist-utopice. Memoriul său către Consiliul administrativ al Principatului Moldovei, din mai 1841, care era un adevărat cod de principii şi reguli menite să transforme economia românească înapoiată şi sugrumată de relaţiile feudale într-o economie înfloritoare, spre fericirea poporului muncitor, demonstrează cît de preocupat era Diamant de problema reformelor sociale.

Prin condiţiile vitrege în care şi-a desfăşurat activitatea şi prin scurta sa durată, „viaţa comunistă" de la Scăeni nu a putut exprima în întregime concepţiile părintelui socialismului utopic din România. Experimentul său se înscrie, însă, ca cea mai îndrăzneaţă încercare de a găsi căi noi de dezvoltare a societăţii româneşti în prima jumătate a sec. XIX. Ideile socialiste diamantiste au influenţat binefăcător gîndirea contemporanilor, au turnat căldura culorii roşii în acţiunile revoluţionare din perioada premergătoare revoluţiei de la 1848, cu toate că n-au putut rodi ele însele, decît peste un secol.

Scurta viaţă a lui Teodor Diamant (a murit în august 1841, în vîrstă de numai 31 ani) a luminat pămîntul patriei cu flacăra roşie a ideilor socialiste. El a fost cel dintîi militant de la noi care a căutat să creeze condiţii pentru ca oamenii să muncească în libertate, într-un regim de dreaptă repartiţie.

geologice din Bucureşti, demonstrează azi noile condiţii de activitate asigurate urmaşilor celor ce intraseră cu atîta entuziasm în rîndul „soţilor". În peste 30 ţări sosesc produsele Fabricii de geamuri. Peste 80 la sută din locuitorii apţi de muncă din Scăeni sînt ocupaţi în industrie.

În domeniul urbanistic se respectă şi idealurile lui Diamant, care voia oraşe cu multă verdeaţă, aerisite. Se construieşte şi în Boldeşti-Scăeni, ca pretutindeni în ţară. Două recente complexe comerciale, noi blocuri de locuit, un parc al tineretului, de circa patru mii metri pătraţi, terenuri de sport, totul vorbeşte despre perseverenta introducere a noului.

Un domeniu foarte important pentru Diamant şi ceilalţi realizatori ai falansterului era cel al instrucţiei şi educaţiei. Şi aici se aplică un criteriu promovat şi de concepţiile socialist-utopice, criteriu pe care, la vremea sa, l-a lăudat Lenin: cel al legării învăţăturii cu nevoile practice ale societăţii. Azi, la Boldeşti-Scăeni funcţionează Liceul de industrie chimică, un liceu teoretic, un liceu seral, cinci şcoli generale. Copiii trec din clase în ateliere şi din ateliere în clase în condiţii care l-ar fi făcut fericit pe îndrăzneţul vizionar ce plăsmuise falansterul.

*

* *

În punctul unde dealul îşi începe suişul, urmează a se aşeza monumentul memorial Teodor Diamant. Sondele ce-şi profilează în zare silueta, iar, mai departe, dealul Seciului, unde podgoriile celebre de la Valea Călugărească îşi aliniază ultimele contraforturi (pămîntul cultivat modern şi industria), îi vor alcătui simbolica gardă de onoare. Şi astfel, Teodor Diamant, inginerul hotarnic, al cărui destin a fost al peregrinărilor, se va statornici, în sfîrşit, acolo unde nobilele lui gînduri au prins — fie şi trecător — contur aievea, înconjurat de preţuirea urmaşilor ce nu cunosc decît plăsmuiri durabile într-o ţară călăuzită de aceşti neobosiţi şi îndrăzneţi făuritori ai noului, dar tocmai de aceea respectuoşi faţă de adevărata tradiţie — comuniştii.

MICROCONGRES DE STUDII SUD-EST EUROPENE LA „MAGAZIN ISTORIC“

BUCUREȘTI · 4-10 SEPTEMBRIE · 1974

Interviu cu un congres? Imposibilă întreprindere. Şi totuşi... Dacă am invita congresul la redacţie? Şi aşa a luat naştere acest microcongres de studii sud-est europene, alcătuit din convorbirile redactorilor noştri Cristian Popişteanu, Domnica Zavoicinschi, Ioana Ursu, Vasile Şimandan, Şt. S. Gorovei şi Valeriu Buduru, cu personalităţi de frunte ale ştiinţelor istorice prezente la Bucureşti, în septembrie 1974*. A rezultat astfel un compendiu deosebit de bogat pe multiple şi interesante teme, din care, însă, economia de spaţiu ne-a obligat la o riguroasă selecţie, cu atît mai dificilă cu cît opiniile exprimate îmbrăţişează multe şi variate probleme.

Cum era şi firesc, discuţia a pornit de la aprecierile interlocutorilor în legătură cu importanta reuniune la care au luat parte.

— Congresul a reprezentat în primul rînd o strălucită demonstraţie a cooperării oamenilor de ştiinţă, o nouă etapă în propagarea studiilor sud-est europene — **a apreciat eminentul jurist francez, profesorul MICHEL FRANÇOIS, membru al Institutului Franţel, secretar general al Comitetului internaţional de ştiinţe istorice.** *Animaţi de spiritul obiectivităţii ştiinţifice, sutele de cercetători reuniţi la Bucureşti — această încîntătoare capitală a unei Românii înfloritoare — au ilustrat încă o dată maniera exemplară a activităţii Asociaţiei internaţionale de studii sud-est europene, (AIESEE) şi, desigur, atunci cînd vorbim despre această asociaţie, despre congresele sale ţinute la Sofia, Atena şi acum, la Bucureşti, nu putem să nu vorbim despre rolul excepţional pe care l-a jucat România în această activitate, despre faptul că iniţiativa, punctul de pornire al noii etape a studiilor sud-est europene a început datorită eforturilor româneşti. Văd în această cooperare intelectuală realizată în primul rînd graţie aportului României o dovadă peremptorie a vocaţiei ţării dumneavoastră de a stimula şi realiza colaborarea culturală internaţională în condiţii de deplină egalitate a tuturor şi faţă de toţi. Nu pot să nu am un cuvînt de admiraţie pentru secretarul general al AIESEE, prietenul meu Emil Condurachi, şi pentru profesorul Mihai Berza, care nu şi-au cruţat eforturile să asigure reuşita acestui congres.*

Vreau să remarc că AIESEE nu este o asociaţie ştiinţifică închisă şi rezervată doar savanţilor din ţările balcanice, ci ea este cu adevărat o asociaţie mondială şi oricine are în vedere studiul sud-estului european în orice domeniu, începînd cu istoria şi terminînd cu muzica, găseşte în această asociaţie forul cel mai primitor şi dispus să sprijine orice dezvoltare ştiinţifică. Dealtfel, la Congresul mondial al istoricilor care va avea loc în anul 1975, în luna august, la San Francisco, studiile sud-est europene în corelaţia lor balcano-mediteraneană vor ocupa un loc de frunte în programul dezbaterilor.

O dovadă convingătoare a interesului existent în Franţa pentru studiile sud-est europene o constituie existenţa în mai toate universităţile a catedrelor consacrate Europei Orientale.

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 2 şi 9/1974.

Pentru Sir RONALD SYME, căruia, în calitatea sa de președinte al Consiliului internațional de filozofie și științe umanistice, i-a revenit — cum a remarcat domnia sa — *privilegiul de a saluta* — **în numele acestui prestigios for, cel de-al treilea Congres de studii sud-est europene,** *principala semnificație a reuniunii de la București poate fi găsită în strîngerea laolaltă a efortului științific și, mai ales, în promovarea studiilor sud-est europene atît în cele șase țări balcanice, cît și în întreaga lume. Cred că nu hazardului i se datorește faptul că de la înființarea AIESEE, studiile sud-est europene au proliferat cu o nouă vigoare în peste 40 țări și și-au găsit un mod organizat de prezentare.*

DMITRI MARKOV, director al Institutului de slavistică și balcanistică de pe lîngă Academia de Științe a Uniunii Sovietice, membru corespondent al Academiei de Științe a U.R.S.S., după ce a subliniat că *acest al III-lea Congres de studii sud-est europene a atras atenția oamenilor de știință din numeroase țări,* **a ținut să precizeze:** — *pe noi toți ne interesează în mod deosebit specificul și însemnătatea problemelor ridicate de această regiune a Europei; fără explorarea lor nu poate prinde contururi precise o imagine clară a procesului istoric și istorico-cultural pe plan mondial. O particularitate a congresului a constat în complexitatea lui, la lucrările sale luînd parte specialiști în istorie, literatură, lingvistică, folclor, etnografie, artă. Este o împrejurare care oferă, fără îndoială, posibilitatea de a integra cercetările științifice cele mai diferite în evidențierea multitudinii de modalități în dezvoltarea social-istorică. Congresul a stimulat această integrare, fapt pe care îl consider de o imensă importanță științifică, așa cum, de altfel, apreciez și posibilitatea pe care a oferit-o oamenilor de știință de a comunica direct, de a stabili contacte și a face schimb de păreri într-o seamă de probleme.*

În același sens și-a formulat impresiile și prof. MARGOT HEGEMANN, din Republica Democrată Germană:

— *Însuși faptul participării largi a unor oameni de știință din mai multe continente atestă interesul crescînd pentru istoria, limba și literatura popoarelor sud-est europene. Aceasta se datorește în principal, după părerea mea, rezultatelor minunate realizate, în ultimii 30 ani, de popoarele țărilor socialiste din acest spațiu. Ritmul dezvoltării economiei și culturii acestor popoare este aproape unic în lumea de astăzi. Majoritatea problemelor științifice ridicate la congres au fost legate, direct sau indirect, de interesul față de dezvoltarea socialistă din această regiune. În timp ce vechea cercetare sud-est europeană se ocupa mai mult cu explorarea acestui „colț furtunos" numit Balcani, astăzi se pune problema studierii rădăcinii schimbărilor istorice cît și a determinării legității acestora.*

Sfera mea de cercetare este istoria contemporană și pentru mine a fost deosebit de îmbucurător să constat că în secțiunile respective ale congresului, cercetătorii n-au mai privit ca punct terminus anul 1944 — așa cum se proceda nu cu mult în urmă — ci au luat în considerație pentru cercetările lor și dezvoltarea ulterioară de după această dată. De asemenea, s-a putut observa că probleme de istoria științei au făcut în mai mare măsură obiectul cercetărilor. Aș îndrăzni chiar să afirm că așa-numita istorie politică a cedat pasul problematicii economice și social-economice.

— *Însemnătatea congresului?*, **a reluat întrebarea noastră prof. E.D. TAPPE din Marea Britanie.** *Deși un mare congres, cu atîția savanți, e foarte obositor și cel mai adesea nu reușești să urmărești dezbaterile tuturor secțiilor care te-ar interesa, însăși prezența marelui număr de specialiști în diverse probleme constituie partea cea mai însemnată: poți reînnoi legături mai vechi, poți statornici altele, noi.*

— *Într-adevăr*, **a ținut să completeze dr. KAREL HERMAN, secretar științific al Secției de istorie a Academiei de Științe a R.S. Cehoslovace,** *celui de-al III-lea Congres internațional de studii sud-est europene îi revine un rol dominant în dezvoltarea cercetărilor pe plan mondial în acest domeniu al științei.*

Organizarea unei reuniuni științifice de acest gen este întotdeauna o sarcină dificilă. Am fost bine primiți de colegii noștri români, organizatorii congresului. Lucrările s-au desfășurat într-o atmosferă bună, de cele mai multe ori chiar amicală, ceea ce este în favoarea discuțiilor științifice. Cît privește tematica abordată țin să subliniez, în primul rînd, tendința de a observa și a studia problemele într-un mod pluridisciplinar. Este un exemplu care merită să fie urmat și de alte asociații științifice. Congresul a lărgit problematica, orientînd-o spre secolele XIX și XX, ceea ce este, de asemenea, de o mare valoare științifică.

Aceleași impresii ne-a împărtășit și prof. dr. HERMANN GROSS, de la Universitatea din München (R.F. Germania), văzînd în reuniunea de la București o excelentă ocazie oferită *tuturor oamenilor de știință din lume, care se ocupă cu problemele sud-est europene, de a aduce la cunoștință și de a pune în discuție rezultatele și planurile cercetărilor lor, în cadrul unui forum interdisciplinar și interregional. Prin aceasta s-a dat posibilitatea participanților la congres ca, în mod rațional, să aibă acces la informația și la rezultatele diferitelor teme tratate. Totodată, congresul a creat o platformă pentru o fructuoasă coordonare și cooperare internațională pe tărîmul cercetării în cadrul și între diferitele ramuri. Deosebit de valoros mi se pare și faptul că această reuniune a asigurat posibilitatea oamenilor de știință de diferite națiuni să închege și să dezvolte contacte personale pentru o mai bună cunoaștere și apreciere reciprocă.*

Ca economist, sînt foarte bucuros că au fost tratate un număr mare de teme din istoria economiei, a economiei sociale și a economiei politice, teme de o însemnătate crescîndă pentru toate popoarele sud-estului european și pentru relațiile acestora cu restul lumii.

Puțin vorbăreț — nordic autentic! — prof. dr. ARNE GALLIS din Norvegia a răspuns foarte laconic dorinței noastre de a afla ce semnificație atribuie reuniunii de la București:

— *Congresul a fost foarte important. 1. pentru știință; 2. pentru apropierea dintre popoarele Europei.*

Un răspuns la fel de concis, la întrebarea pusă în legătură cu însemnătatea congresului organizat în capitala țării noastre, ne-a oferit și prof. dr. R. PLASCHKA din Austria:

— *Congresul? O bună bază de comunicații, o bună cunoaștere reciprocă la modul personal.*

În schimb, prof. AGOSTINO PERTUSI, titularul unei catedre la Universitatea din Milano și directorul Centrului italian de studii sud-est europene, cu sediul la Veneția, ne-a dat răspunsuri largi, situînd discuția despre semnificațiile congresului pe terenul legăturilor lumii latine cu lumea sud-estului european.

— *În fond* — **ne-a spus domnia sa** — *spațiul sud-est european a fost cîndva în limitele romanității. Iar România este cea care a conservat pînă în zilele noastre romanitatea, adăugîndu-i elementele autohtone specifice. La rîndul nostru am fost la început elevii culturii Eladei. Va fi întotdeauna fascinant pentru cercetători să se aplece asupra acestor două momente ale trecutului atît de îndepărtat și atît de glorios. Dar istoria ne-a alăturat tot timpul. Italia astăzi, nu este o străină, pentru popoarele sud-estului european, după cum, în veacul trecut, Risorgimento-ul italian a răsunat în atîtea momente în țările balcanice. Nu vreau să exagerez, dar cel puțin 2 000 cercetători din Italia sînt specializați în diferitele aspecte ale istoriei și culturii sud-estului european.*

Pentru mine, România este o țară extrem de apropiată, căreia i-am descoperit, rînd pe rînd, frumusețile, preocupările și împlinirile. Colegii mei de aici sînt adevărate somități care fac cinste științelor românești, oriunde s-ar afla. O mărturie a interesului pentru studiile sud-est europene este atît expoziția de carte deschisă cu ocazia congresului, cît și excelenta expoziție de manuscrise, organizată la Muzeul de Istorie al R.S.R., care este o dovadă extrem de convingătoare a patrimoniului de civilizație sud-est europeană pe care îl deține România.

(Continuare în numărul viitor)

110 ani de la apari

Fóia enciclopedica si beletristica cu ilustratiuni.

Pest'a 5/17 Juniu 1865

Ese in fie-care luna de trei ori adeca in 5. 15. si 25. dupa c. v. contienendu done c'ile.

Pretiulu pentru Austria

pe Jun.—Sept. . . . . 2 fl. —
pe Jun.—Dec. . . . . 3 fl. 50 cr.

Pentru Romania

pe Jun.—Dec. unu galbenu.

Nr. 1.

Cancelari'a redactiunei

Strat'a lui Leopoldu Nr. 18.

unde sunt a se adresá manuscriptele si banii de prenumeratiune.

Epistalele nefrancate nu se pri'mescu [si opurile anonime nu se publica.

I cursu anuale.

O TRIBUNĂ ROMÂNEASCĂ DE LUPTĂ CULTURALĂ, SOCIALĂ ŞI NAŢIONALĂ

VASILE NETEA

Timp de peste un sfert de veac, principalele publicaţii culturale şi politice transilvănene au fost *Gazeta de Transilvania* **şi** *Foaie pentru minte, inimă şi literatură,* **înfiinţate de George Bariţiu la Braşov, în anul 1838. Prin ele s-au impus învăţaţii şi scriitorii transilvăneni ai timpului, Timotei Cipariu, Ion Maiorescu, Ioan Rusu, Andrei Mureşianu, prin ele au pătruns în Transilvania şi scriitorii şi luptătorii de dincoace de Carpaţi: M. Kogălniceanu, N. Bălcescu, V. Alecsandri, C. Negruzzi, C. A. Rosetti, Cezar Bolliac şi atîţia alţii. Alături de prestigioasele publicaţii din Moldova şi Muntenia,** *Dacia literară* **a lui M. Kogălniceanu şi** *Magazin istoric pentru Dacia* **a lui N. Bălcescu şi A. T. Laurian, cele două gazete braşovene şi-au adus preţioasa lor contribuţie la dezvoltarea conştiinţei unităţii culturale a poporului român.**

În 1865, după ce Bariţiu a fost îndepărtat de la conducerea *Foii pentru minte, inimă şi literatură* de către guvernul habsburgic, redactorii ei, în frunte cu Iacob Mureşianu, şi-au concentrat forţele în jurul ziarului *Gazeta de Transilvania*. În acelaşi an, tînărul scriitor Iosif Vulcan a înfiinţat la Budapesta, unde se afla ca student, o nouă publicaţie intitulată *Familia, foaie enciclopedică şi beletristică cu ilustraţiuni*.

Poporul este temelia unei naţiuni

Într-o scrisoare trimisă lui George Bariţiu la 10 aprilie 1865, pentru a-i solicita colaborarea, Iosif Vulcan preciza că „această foaie va aduce portretele bărbaţilor mai vestiţi cu biografiile lor, poezii şi nuvele originale şi traduceri din poeţii şi literaţii cei mai renumiţi ai Europei; mai departe, dizertaţiuni scrise în stil uşor despre istorie, limbă, estetică etc. etc." **Familia** îşi propunea deci, să continuie într-o altă configuraţie politică şi în numele unei noi generaţii, activitatea desfăşurată pînă atunci de „foaia" lui Bariţiu de la Braşov.

Primul număr al noii publicaţii a văzut lumina tiparului la 6 mai ca număr de probă, iar de la 5 iunie 1865 revista a apărut mai întîi din 10 în 10 zile, iar de la 25 iunie 1866 a devenit săptămînală. Ea a avut cea mai lungă existenţă din istoria revistelor transilvănene, menţinîndu-se pînă la 31 decembrie 1906. În 1880, **Familia** s-a mutat la Oradea, Iosif Vulcan continuîndu-şi aici bogata şi multipla sa activitate.

Care a fost programul şi care au fost realizările **Familiei?** La apariţia revistei, I. Vulcan s-a considerat un continuator al liniei publicistice transilvănene stabilite de George Bariţiu şi de Timotei Cipariu, şi, în acelaşi timp, un continuator al propriei sale activităţi de la periodicele budapestane **Gura satului, Concordia** şi **Aurora română,** la care colaborase între anii 1861-1865, aşa încît nu s-a mai considerat obligat să publice o declaraţie programatică. Revista a intrat direct în lupta pentru apărarea şi cultivarea poporului român, pentru desăvîrşirea unităţii sale culturale şi pentru pregătirea unităţii politice. Prin întemeierea, la 1865, într-un punct atît de îndepărtat de marile centre româneşti, a acestei noi reviste de literatură şi artă,

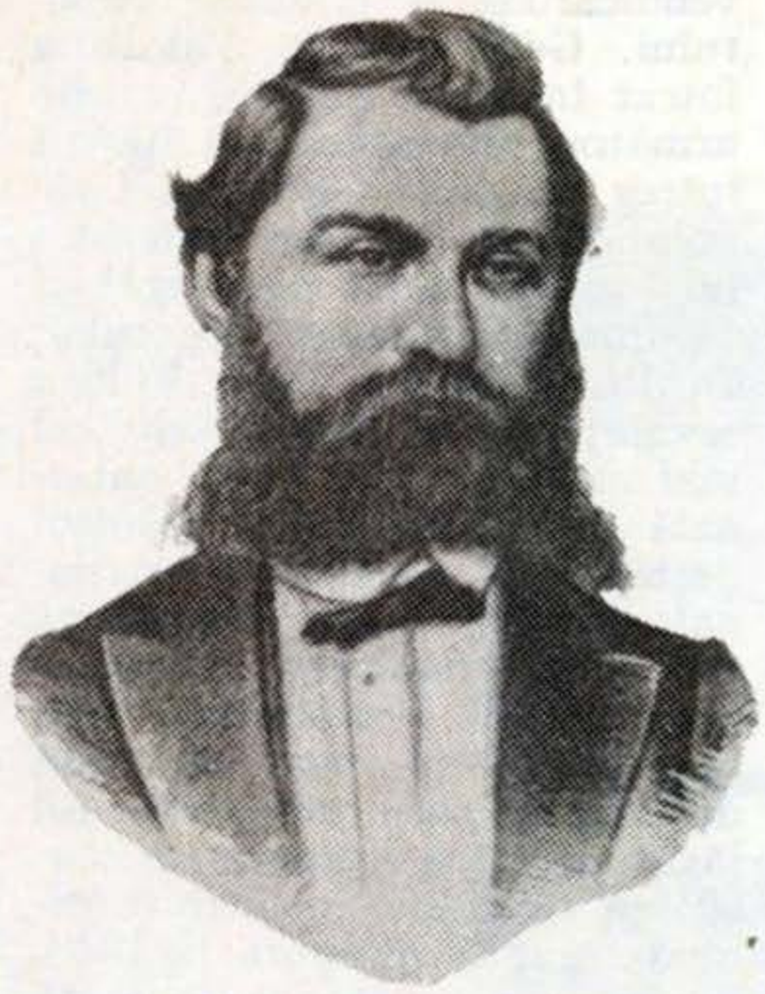

Iosif Vulcan

de ştiinţă şi cultură şi, totodată, de orientare politică, Vulcan a dat un semnal, a ridicat un steag de luptă şi a completat un gol. Oprimarea naţională, accentuată de dualismul austro-ungar din 1867, a avut în noua publicaţie un adversar ireductibil.

Preocuparea permanentă a revistei şi a conducătorului ei a fost de a contribui la cunoaşterea românilor de pretutindeni, la închegarea între ei a unor raporturi de colaborare şi unire cît mai fecunde. „Ca două rîurele pornite din acelaşi izvor, ca două raze ale unui soare, ca fiii aceleiaşi mame — scria Iosif Vulcan — ne interesăm de toate păsurile fraţilor noştri de peste Carpaţi", convinşi fiind că „orice înaintare făcută sau măcar orice idee bună trebuie lăţită, adusă la cunoştinţa tuturor fraţilor noştri, ca astfel toţi să ne bucurăm şi să ne veselim într-însa".

Continuînd tradiţia **Foii pentru minte, inimă şi literatură,** revista a reprodus articole şi lucrări din publicaţiile de peste munţi, adunînd în paginile ei semnăturile lui D. Bolintineanu, B. P. Hasdeu, V. Alecsandri ş.a. La stăruinţa lui I. Vulcan, aceşti mari cărturari au devenit apoi şi colaboratori permanenţi. Alecsandri, îndeosebi a fost o bună bucată de vreme răsfăţatul şi idolul **Familiei.** În jurul anilor 1884, publicaţia se putea lăuda cu colaborarea a 50 scriitori. Din 1891, după alegerea lui Iosif Vulcan ca membru activ al Academiei Române, numărul colaboratorilor a sporit datorită adîncirii relaţiilor acestuia cu unii academicieni şi scriitori transcarpatini.

E important de semnalat şi faptul că unii din marii noştri poeţi şi scriitori şi-au făcut debutul şi ucenicia literară în paginile acestei reviste. Mihai Eminescu şi-a publicat primele sale versuri la **Familia** în 1866. Însuşi numele de Eminescu i-a fost dat de Iosif Vulcan, care, a devenit astfel „naşul" celui mai mare poet român. Un rol asemănător a jucat **Familia** şi în viaţa poeţilor transilvăneni, George Coşbuc şi Octavian Goga, care, după ce bătuseră mai întîi la poarta unor obscure publicaţii **(Amicul familiei, Revista ilustrată),** s-au impus prin **Familia.**

Familia a fost o revistă a culturii poporului român, fiind mereu aproape de masele de cititori, cultivînd dragostea pentru patrimoniul popular, pentru limba şi cultura naţională. Nici o altă publicaţie din secolul trecut, în afară, bineînţeles, de cele de specialitate, n-a publicat mai numeroase şi mai variate bucăţi de folclor decît **Familia** şi anexa ei, intitulată semnificativ **Şezătoarea,** care a apărut între anii 1875-1882. I. Vulcan iubea literatura populară atît pentru frumuseţea cît şi pentru puterea ei de reflectare a celor mai sincere şi mai puternice sentimente româneşti. „Dacă avem şi noi un ram al literaturii — afirma el în 1865 — despre care vorbind putem zice străinilor: «Iacă, priviţi şi admiraţi-l» apoi acel ram nesmintit e poezia populară".

Aceasta, preciza el în 1869, este „oglinda cea mai fidelă în care se reflectă caracterul unui popor".

„Poporul — scria în 1886 Iosif Vulcan — e temelia unei naţiuni, din limba lui s-au creat şi dezvoltat toate limbile şi literaturile culte, de acolo trebuie să pornim şi noi, căci numai acolo vom găsi modelele căutate şi acolo se află izvorul nesecat al comorii de frumuseţi noi".

Sub stindardul reînvierii naţionale

Şi, fiindcă Vulcan se mişca pe aria unităţii culturale a tuturor românilor, alături de folclorul transilvănean au apărut în paginile revistei şi numeroase balade şi legende din Bucovina şi Moldova trimise de S. Fl. Marian*, şi de N. A. Bogdan sau unele snoave şi glume muntenești transmise de Petre Ispirescu.

Cu aceeaşi pasiune a îmbrăţişat Vulcan literatura de inspiraţie istorică naţională şi de evocare patriotică. Şcoala lui Petru Maior crease, prin studiile sale, o bază pe care tînăra generaţie de la începutul sec. XIX clădise un întreg edificiu de credinţe şi speranţe. Exponenţii acestei generaţii, Bărnuţiu, Bariţiu, Cipariu, făcuseră din ideile şcolii latiniste un amplu program politic. La 1848, pe Cîmpia Libertăţii, în locul disprețuitei **misera plebs contribuens** apăruse naţiunea română, conştientă de forţa şi de drepturile ei. Naţiunea, poporul, rămăseseră de atunci înainte, necontenit în centrul preocupărilor politice şi culturale ale epocii, fiindcă setea de libertate şi de dreptate nu mai puteau fi satisfăcute cu promisiuni şi expediente. Eroii revoluţiei, în frunte cu Avram Iancu, prin curajul şi sacrificiile lor, dăduseră o splendidă justificare revendicărilor şi mîndriei poporului. Generaţia lui Vulcan a intrat în viaţa publică în anii următori revoluţiei, şi-a însuşit întreg programul generaţiei revoluţionare, iar din suferinţa lui Iancu a făcut un strigăt al tuturor suferinţelor poporului. Dealtfel, pentru Iosif Vulcan revoluţia de la 1848 a fost „cel mai mare act din viaţa naţională a românilor [...] jubileul deşteptării conştiinţei naţionale, anul în care «s-a înălţat stindardul reînvierii naţionale» românești". Proclamarea dualismului austro-ungar, cu toate dureroasele sale consecinţe, n-a făcut decît să aprindă în conştiinţe îndemnul pentru continuarea luptei începută la 1848. Literatura scrisă de această generaţie şi din care o bună parte a apărut tocmai în paginile **Familiei,** s-a inspirat cu sete din trecutul de luptă al poporului, care nu putea fi conceput decît ca o existenţă continuă şi ca o realitate indiscutabilă. Scriitorii acestei generaţii au făcut din scrisul lor o armă de apărare a poporului, urmărind să creeze o atmosferă de optimism şi de încredere în idealul libertăţii. Vulcan a fost unul din creatorii şi susţinătorii acestei literaturi.

Timp de peste patru decenii, el a urmărit necontenit viaţa culturală românească dîndu-i impulsuri, directive, criticînd, îndemnînd, construind. Dar în această lungă perioadă, el a observat cu neobosit interes şi viaţa internaţională, a urmărit mişcările şi fenomenele sociale, a remarcat luptători şi savanţi străini, înfăţişîndu-i publicului român. În 1867 Vulcan a prezentat în paginile **Familiei** o entuziastă biografie a revoluţionarului italian Mazzini. În 1871 a relevat activitatea Internaţionalei I şi a publicat prima biografie românească a lui Karl Marx. Deşi vorbea de pe o linie democrat-burgheză, obiectivitatea îl obliga să constate că Internaţionala I, care se înfiinţase la Londra în 1864 ca o modestă societate internaţională a lucrătorilor, se extinsese pînă în 1871, „cu o repeziciune necrezută, cuprinzînd în sînul ei milioane de membri din toate părţile lumii", influenţa ei „simţindu-se puternic în toate ţările". Şi — preciza scriitorul — „e cu mult mai puternică [...] decît multe state [...] Astăzi, guvernele tremură la amintirea Internaţionalei, azi ele o persecută dar nu mai sînt în stare a pune stavilă extinderii tot mai mari a acestei societăţi. Ea e acum o întrunire uriaşă şi dominează nu numai masa necultă, ci numără în sînul ei mulţime de capete talentate şi cu studii profunde".

Pentru Iosif Vulcan, libertatea şi progresul popoarelor, precum şi colaborarea între ele, era cel mai nepreţuit ideal, „civilizaţia pretinzînd — cum scria el într-un articol din 1881 — ca toate popoarele să fie libere".

Întemeiată pe credinţa de neînvins şi pe setea de luptă a maselor, **Familia** a avut un mare rol în pregătirea desăvîrşirii unităţii politice de stat a poporului român, unitate care a avut în Iosif Vulcan un susţinător dintre cei mai de seamă.

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 9/1974.

PLANŞELE NOASTRE

① Teodor Diamant în viziunea sculptorilor Ecaterina Tudorache şi Ştefan Macovei (stînga) şi trei imagini din Scăenii de azi (de sus în jos): crama, Casa de cultură şi piaţeta unde va fi amplasat monumentul **(La Scăeni în 1975,** p. 23)

② Oradea în a doua jumătate a secolului XIX, după o stampă aflată la Biblioteca Academiei R.S.R. În 1880, în acest oraş, s-a mutat redacţia revistei **Familia,** Iosif Vulcan continuîndu-şi aici bogata şi mutipla sa activitate **(O tribună românească de luptă culturală, socială şi naţională,** p. 30)

③ În unele zone, filipinezul trăieşte în locuinţe mobile, izolate de solul umed printr-o platformă de bambus şi rezistente la ploile torenţiale, care se abat deseori asupra arhipelagului odată cu musonul **(Insurecţia filipineză de la 1896 şi ecourile ei în România,** p. 48)

④ O ramă modernă încadrează un vechi portret al lui Pavel Chinezul aflat în depozitele Bibliotecii Strahov din Praga **(Un vajnic luptător pentru libertate din veacul XV,** p. 33)

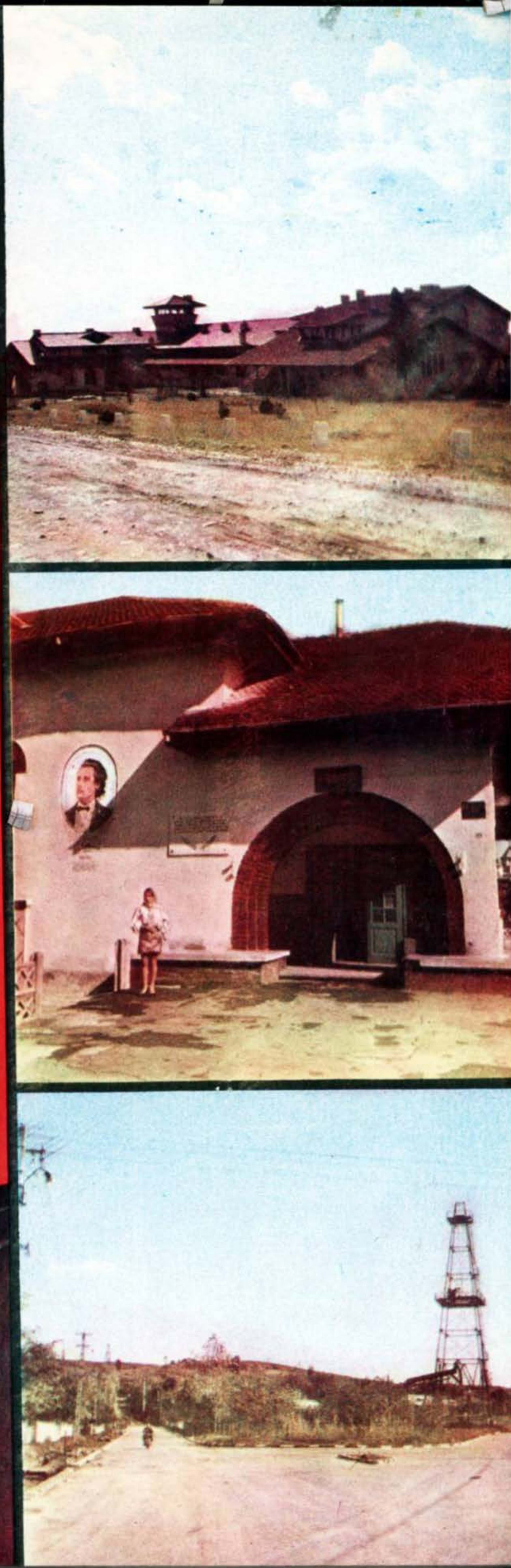

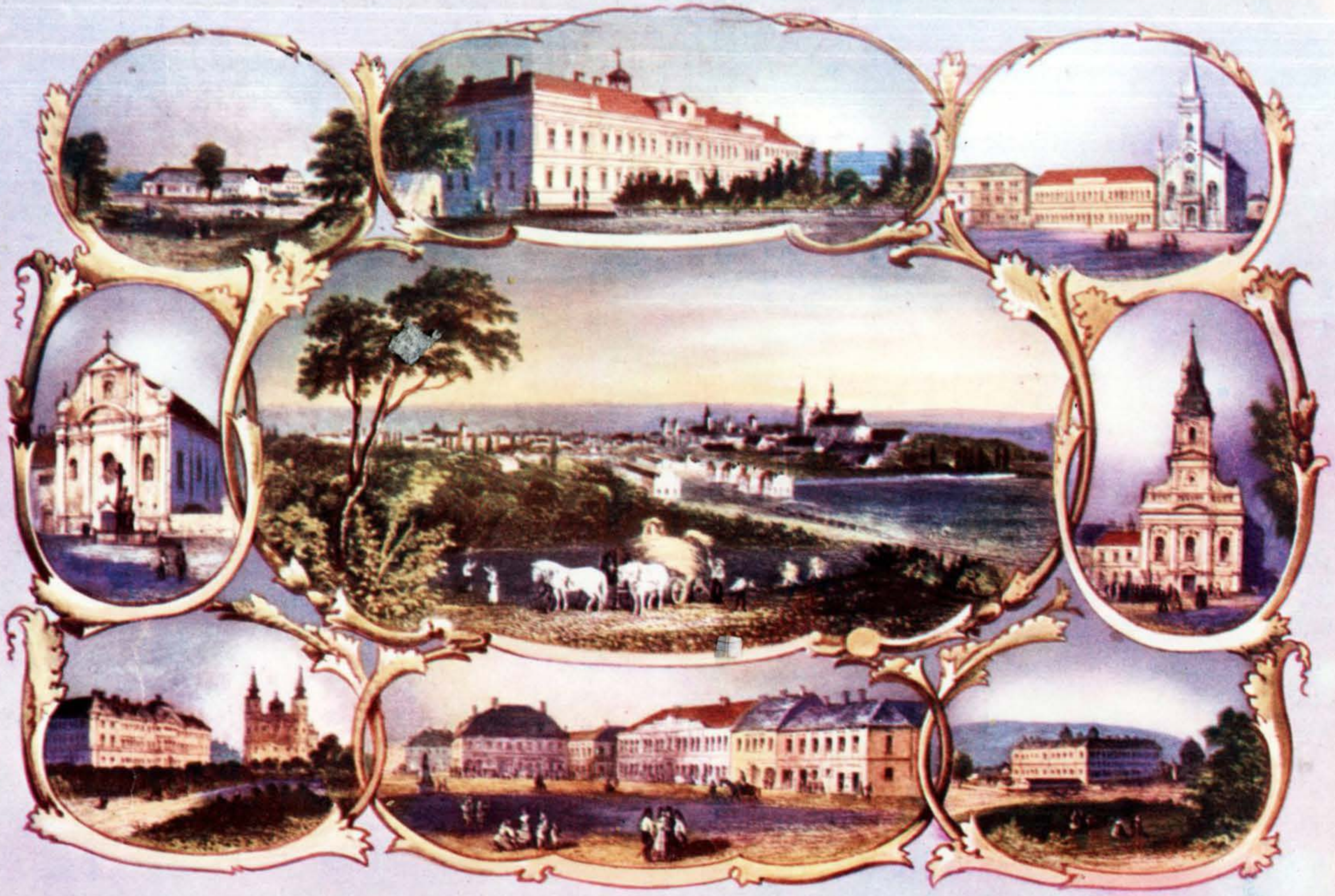

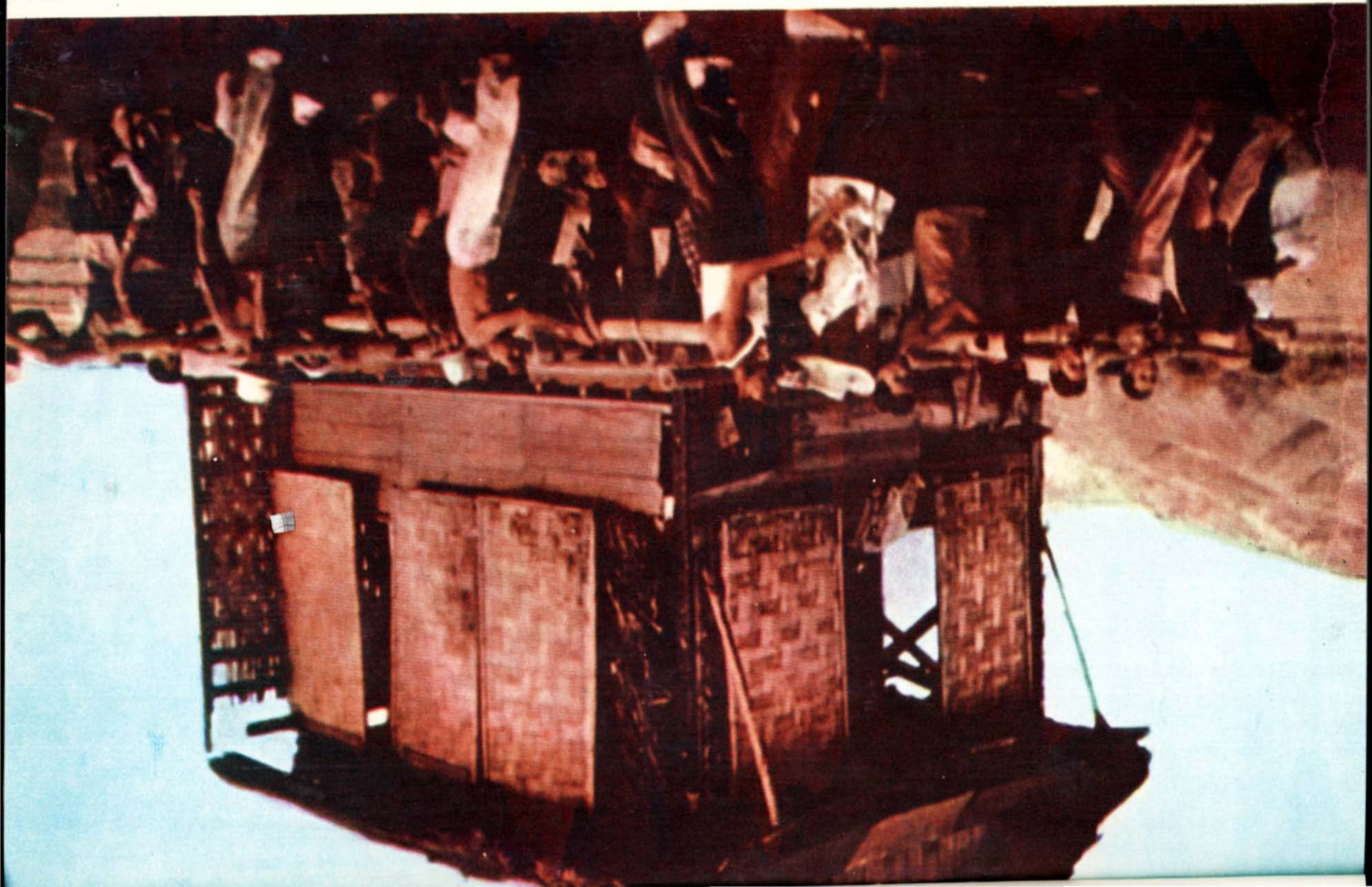

PAVEL CHINEZUL

un vajnic luptător pentru libertate din veacul XV

În urmă cu cîțiva ani, colaboratorul nostru, Constantin Rezachevici, cercetător la Institutul de Istorie „N. Iorga", a descoperit la Praga, în depozitele Bibliotecii Strahov, portretul necunoscut pînă acum al lui Pavel Chinezul, unul din principalii colaboratori ai regelui Matei Corvin în luptele duse de acesta împotriva otomanilor. În timpul unei deplasări efectuată ca trimis al revistei Magazin istoric, **am fotografiat tabloul, în depistarea lucrării fiind ajutat cu amabilitate de prof. dr. Kneidl. Astfel, în paginile revistei, apare pentru prima dată în țara noastră* chipul celui care, după Iancu de Hunedoara, a fost poate cel mai cunoscut și cîntat erou al luptei antiotomane din Transilvania și Banat în a doua jumătate a veacului XV.**

Radu Ion POPESCU

---

* Revista noastră a mai publicat în ultimii ani asemenea premiere destinate unui public care numără sute de mii de cititori: Vezi **Magazin istoric,** nr 1/1971; 2,7, 10/1972; 5, 8/1973; 5/1974.

Ca și Iancu de Hunedoara, Pavel Chinezul era român, iar istoricul italian A. Bonfinius, contemporanul său, afirmă că cel de-al doilea nume îi vine de la localitatea în care s-a născut, satul românesc **Kenez** (adică „satul cneazului"•) din Crișana. De altfel, un izvor anonim, **Chronicon Dubnicense,** terminat pe la 1479-1480, îl numește chiar Paulo de Kynys. Satul Kenez este amintit sub acest nume încă din 1291-1294 în registrul de plata dijmelor pentru episcopia de Oradea. De atunci și pînă în veacul XIX, izvoarele îl menționează sub numirile: Chiniz (vechiul nume românesc), Chenéz, Erkenéz (adică satul Kenéz, de pe rîul Ér), care amintesc străvechea instituție a cnezilor români, cîrmuitori de sate. Faptul că, în Banat și Crișana, termenul cneaz îmbracă de secole în rostirea locală forma „chinez" explică numele eroului. Izvoarele maghiare care-l amintesc pe Pavel Chinezul sub numele de Kinizsi Pál, ca și cele redactate în limba latină, între care istoria lui A. Bonfinius, care-l numesc Paul Kenesy (Kinisi etc.), nu contestă originea lui românească.

Spre deosebire însă de Iancu de Hunedoara, el nu aparținea micii nobilimi privilegiate, ci, așa cum relatează Bonfinius, era „de origine modestă" **(humillimo genere natus),** fiind fiul unui brutar-morar din satul amintit. În tinerețe a lucrat alături de tatăl său, și, potrivit aceluiași izvor, și-a început cariera în oastea condusă de Magyar Blasio (Balázs), renumit comandant de oști în vremea lui Matei Corvin. Neobișnuita sa forță fizică, într-o perioadă cînd aceasta constituia un atribut de seamă al oștenilor, l-a ajutat să se evidențieze curînd. Bonfinius vorbește despre curajul, puterea și statura sa ieșite din comun, alura deosebită a mîinilor sale, comparîndu-l chiar cu Hercule. El înregistrează cele ce se povesteau la acea epocă despre forța eroului, arătînd că la moara părintească folosea adesea o piatră de moară, în loc de tipsie, pentru a servi un vas cu vin. Legendele despre forța sa fizică puse în circulație de Bonfinius au influențat chiar reprezentările tîrzii, fanteziste, ale lui Pavel Chinezul••. Astfel A.T. Laurian consemna, într-o lucrare apărută la București, în 1848, că: „Poeții populari temișani cîntă și acum faptele eroului lor . La Timișoara se vede încă portretul lui: un om mare la statură și nervos..." Legenda a influențat și pe sculptorul J. Fadrusz în compunerea figurii lui Pavel Chinezul din cadrul grupului statuar **Matei Corvin și cei patru comandanți de oști,** din Piața Libertății de la Cluj (macheta monumentului a obținut premiul Expoziției de la Paris în 1896).

Chipul real al lui Pavel Chinezul, necunoscut pînă acum, apare în tabloul păstrat în Biblioteca Strahov din Praga, pe care-l reproducem în planșa IV-a a revistei. Tabloul (74 × 87 cm) înfățișează un bărbat în puterea vîrstei, încruntat, cu privirea aprigă, expresivă. Părul, potrivit de lung și mustățile mari, răsucite în jos, sînt castanii. O barbă scurtă îi încadrează figura. E îmbrăcat într-o tunică de culoare verde, iar pe umeri poartă o blană susținută de un lanț aurit. În mînă ține un ciocan de luptă parțial stilizat. Pe cap are o căciulă de blană cu fundul roșu, împodobită cu un ornament metalic. Din păcate, rama modernă acoperă restul tabloului, ascunzîndu-ne alte detalii. Mențiunile din cel mai vechi registru inventar (1834 – 1841) al bibliotecii pragheze și relatările prof. dr. Kneidl arată că ne aflăm într-adevăr înaintea chipului lui Pavel Chinezul. La acestea se adaugă detaliile de îmbrăcăminte, felul în care e prinsă blana pe umeri, acoperămîntul capului comparate cu alte reprezentări de epocă, ceea ce atestă că avem în față un personaj din veacul XV. De altfel și ciocanul de luptă poate fi datat în aceeași perioadă•••. Este adevărat că în localitatea Nagyvázsony, unde eroul a fost înmormîntat, s-a găsit un fragment din piatra sa funerară, dar figura de pe aceasta este deteriorată, iar armura înfățișată stereotip, cum apare și pe mormîntul lui Ștefan Zápolya (1499).

Din relatările lui Bonfinius, rezultă că Pavel Chinezul a avansat repede în oastea lui Magyar Blasio, ajungînd tovarășul nedespărțit și ginerele acestuia. A luat apoi parte la campaniile lui Matei Corvin în Moravia (1468), împotriva Poloniei (1474) și Austriei (1477), remarcîndu-se ca un oștean viteaz și comandant destoinic. Între timp s-a evidențiat și în luptele împotriva Porții în sud-estul regatului, contribuind în 1476 la alungarea armatelor otomane de sub zidurile Timișoarei. Pînă la un punct ascensiunea sa seamănă mult cu cea a lui Iancu de Hunedoara.

Pentru a stăvili desele năvăliri otomane, care amenințau Severinul și Timișoara, Matei Corvin l-a numit în 1478 comite de Timișoara, dregătorie însemnată, pe care o va păstra pînă la sfîrșitul vieții. Ca răsplată pentru slujbele sale, regele i-a acordat în decursul vremii și titlurile de comite de Bács și de Bihor, căpitan-general etc., precum și numeroase donații. Devenit unul din dregătorii de frunte ai regatului, Pavel Chinezul s-a dovedit și un bun administrator, asigurînd liniștea internă în ținuturile de sub ascultarea sa, luînd măsuri pentru repararea cetăților de la hotare etc. Dar adevărata măsură a calităților sale a dovedit-o în luptele antiotomane, la care a participat pînă la moarte.

Intervenția sa în bătălia de la Cîmpul Pîinii, lîngă Orăștie (13 octombrie 1479), a răsturnat rezultatul acesteia, pe cale de a fi pierdută de voievodul Transilvaniei, Ștefan Báthory. Turcii în număr de 50 000-60 000 oameni (după aprecierile izvoarelor), conduși de begii Skender și Ali, au fost atacați, cînd se întorceau din cea mai pustiitoare expediție otomană de jaf care a însîngerat Transilvania după moartea lui Iancu de Hunedoara, de voievodul Transilvaniei cu o oaste compusă din secui, unguri, români și sași. Bonfinius descrie pe larg bătălia în care românii și sașii au luptat împreună la aripa dreaptă, iar voievodul rănit, cu greu putea face față mulțimii dușmane. După mărturia sa, apariția pe cîmpul de luptă a lui Pavel Chinezul, cu călărimea sa împlătoșată, a schimbat dintr-o dată balanța victoriei. Pavel s-a aruncat „ca un leu" asupra inamicului, luptînd cu două spade și strigînd în răstimpuri numele lui Ștefan Báthory, care era înconjurat de inamici. Învingătorii — continuă cronicarul — au întins apoi ospățul biruinței, iar comitele Timișoarei a jucat hora ca în satul său... Rolul lui Pavel Chinezul în această bătălie e mărturisit și de alte izvoare: N. Olahus și **Chronicon Dubnicense** (care menționează și participarea la luptă a lui Bartolomeu Drágfy, scoborîtor din voievozii români maramureșeni).

Luptele cu otomanii au continuat în anii următori. În 1481, ca răspuns la o incursiune a acestora, Pavel Chinezul a trecut Dunărea și a înaintat pînă la Kruševac, învingîndu-l pe begul de Smederevo. La înapoiere, a colonizat în Banat un mare număr de sîrbi, fugiți de sub stăpînirea otomană. În anul următor, begul de Smederevo a fost înfrînt din nou pe cîmpia de lîngă Becicherec. Moartea lui Matei Corvin (1490) l-a lipsit pe Pavel Chinezul de un protector puternic, dar curînd, a trecut de partea noului rege, Vladislav Jagello, continuînd șirul campaniilor antiotomane. În 1493 a luptat în Banat și în Bosnia. La 1494 a pătruns în sudul Dunării și a întărit apărarea Belgradului, executînd pe trădătorii care se pregăteau să predea cetatea dușmanilor. Regele l-a înălțat la una din cele mai înalte dregătorii, aceea de jude al țării. Deși bolnav, a pornit în ultima sa campanie la sudul Dunării, începînd asediul cetății Smederevo. Boala i-a adus sfîrșitul, care l-a surprins în plină campanie, la Sf. Clemens, pe malul Savei (noiembrie 1494). A fost înmormîntat în vechea biserică din Nagyvázsony (comitatul Veszprém), localitate în care stăpînea o cetate, ale cărei ruine se mai vedeau încă la sfîrșitul veacului XIX.

Umanistul Bonfinius, transpunînd personajele *Iliadei* la curtea lui Matei Corvin — asemuit cu Achile — îl compară pe Pavel Chinezul cu puternicul Ajax. Unii istorici români și străini (G. Popovici, I.H. Schwicker) au afirmat că era înrudit cu Corvinii, deși în realitate fiul morarului din Crișana și urmașii cnezilor din Hațeg nu se „înrudeau" decît prin descendența lor din același neam românesc. Cu toată faima de care se bucură și astăzi numele său, faptele, dar mai cu seamă înfățișarea lui Pavel Chinezul, sînt puțin cunoscute. Publicarea portretului descoperit la Biblioteca Strahov e menită să arunce o lumină în această direcție.

Constantin REZACHEVICI

• Azi Voivozi.

•• În fototeca Muzeului Militar Central se află o imagine (alb-negru) a eroului, reprezentîndu-l după lupta de la Cîmpul Pîinii, imagine evident inspirată de textul lui Bonfinius: Pavel Chinezul ține două săbii în mîini, iar pe fundal e înfățișat jucînd hora biruinței.

••• O eventuală expertiză ar putea confirma cele relatate de noi cu toată prudența, bazați pe datele puse la dispoziție de Biblioteca Strahov, în ale cărei depozite se păstrează tabloul.

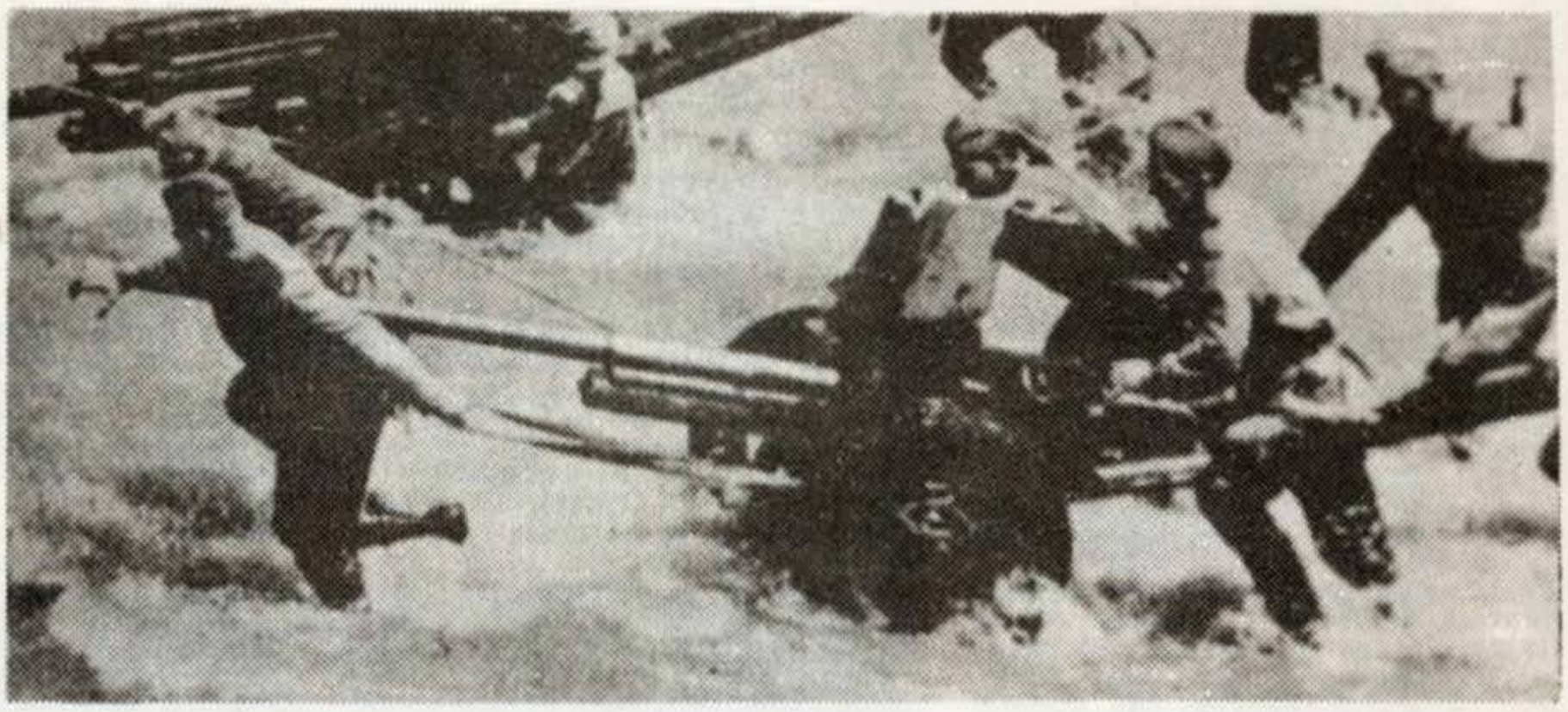

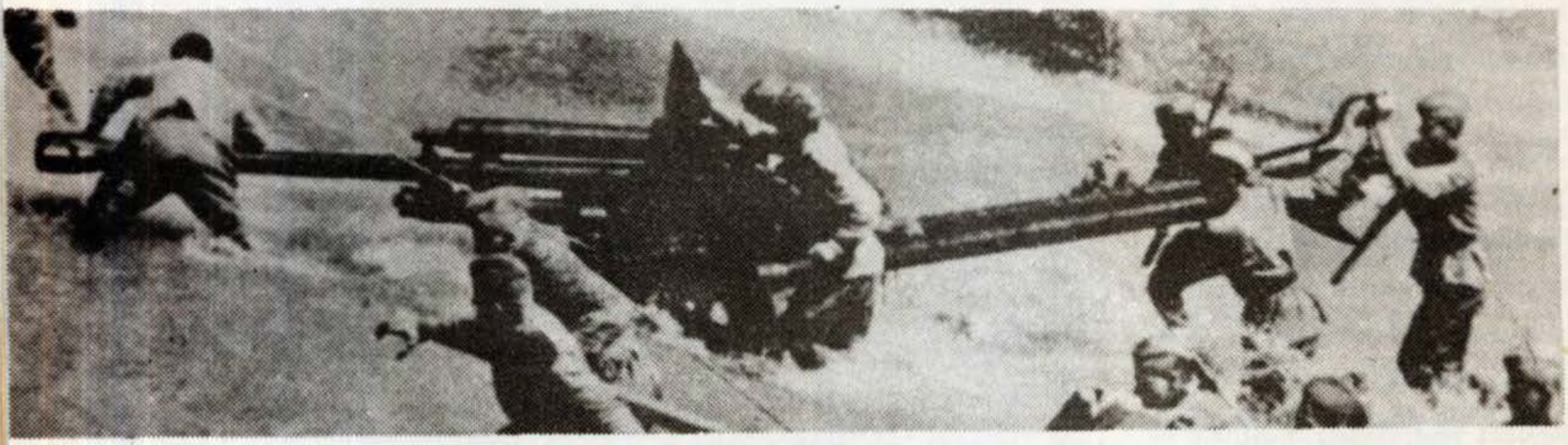

BĂTĂLIA PENTRU ELIBERAREA UCRAINEI APUSENE

A. M. VASILEVSKI
mareşal al Uniunii Sovietice

În cursul anului 1943, armatele sovietice, care continuau să ducă greul războiului împotriva Germaniei hitleriste, au dat lovituri nimicitoare Wehrmachtului. Trupele sovietice au înaintat spre vest, în diferite sectoare, între 500 şi 1 300 km scoţînd din luptă 1 400 000 soldaţi şi ofiţeri germani şi distrugînd 3 200 tancuri, 10 000 avioane, 26 000 tunuri etc. Aceste succese au determinat o cotitură radicală în ducerea războiului — trecerea definitivă a iniţiativei strategice de partea armatei sovietice — ceea ce i-a permis ca în 1944 să organizeze noi operaţii ofensive de mare amploare.

Încheierea cu succes a campaniei trupelor sovietice din vara şi toamna anului 1943, soldată cu eliberarea Ucrainei din stînga Niprului, izolarea trupelor inamicului în Crimeea, sfărîmarea apărării lui la Nipru şi cucerirea unor importante capete de pod strategice pe malul drept al fluviului, precum şi ampla mişcare de partizani din spatele ocupanţilor şi existenţa unor puternice rezerve strategice la dispoziţia Marelui Cartier General au creat în pragul anului 1944 condiţii favorabile pentru desfăşurarea unor noi operaţii ofensive de mare amploare.

La începutul anului 1944, linia frontului sovieto-german trecea pe la sud-vest de Leningrad, Lacul Ilmen, la vest de Vitebsk, de Kiev şi Cerkassi, la est de Krivoi Rog, ajungînd la Marea Neagră în dreptul oraşului Herson. Pe acest front, Germania fascistă a continuat să masoze cea mai mare parte a trupelor şi tehnicii militare de care dispunea.

În adolescență (potrivit voinței tatălui său, urma cursurile seminarului teologic din Kostroma), viitorul mareșal al Uniunii Sovietice A.M. Vasilevski, reprezentant de seamă al artei militare sovietice, visa să devină agronom sau inginer hotarnic. A izbucnit însă primul război mondial și tînărul absolvent de seminar s-a decis să se înscrie la școala militară, dar fără intenția de a îmbrățișa definitiv cariera de ofițer. După absolvirea școlii militare a plecat pe front și a participat, între altele, la ofensiva lui Brusilov, apoi a ajuns pe liniile de luptă ale frontului din Romînia. După revoluția din octombrie, Vasilevski s-a alăturat cu trup și suflet puterii sovietice. În mai 1919 a fost încadrat comandant în armata roșie, ajungînd apoi comandant de regiment, funcție pe care a deținut-o — cu unele întreruperi — timp de aproape zece ani. Remarcat pentru calitățile sale, a fost promovat în funcții tot mai importante. Din 1931 a lucrat la Direcția pregătirii de luptă din Comisariatul Poporului pentru Apărare, apoi a urmat cursurile Academiei Marelui Stat Major. În 1937 a fost numit șef al Secției pregătirii operative din Marele Stat Major. Din acest moment a avut o ascensiune rapidă pînă pe cele mai înalte trepte ale ierarhiei militare. În mai puțin de patru ani a devenit locțiitor, iar apoi șef al Marelui Stat Major (din iunie 1942) și adjunct al comisarului poporului pentru Apărare, calitate în care a participat direct la elaborarea planurilor pentru cele mai importante operații din Marele război pentru apărarea patriei. În același timp, ca reprezentant al Marelui Cartier General, mareșalul Vasilevski a coordonat acțiunile diverselor fronturi într-un șir de mari bătălii (Stalingrad, Kursk, Crimeea etc.), aducînd o prețioasă contribuție la înfrîngerea armatelor hitleriste. Spre sfîrșitul războiului în Europa a comandat Frontul 3 bielorus în operația din Prusia orientală, iar în iunie 1945 a fost numit comandant-șef al trupelor sovietice din Extremul Orient, unde a condus acțiunile pentru zdrobirea armatei japoneze.*

Mareșalul Vasilevski s-a bucurat de o înaltă apreciere din partea comandantului suprem I.V. Stalin, care obișnuia să se consulte frecvent cu el cînd trebuiau adoptate hotărîri de mare importanță; dacă Vasilevski nu era la Moscova, îl căuta la telefon pe front. Și trebuie spus că șeful Marelui Stat Major își susținea cu fermitate punctul de vedere chiar atunci cînd Stalin nu înclina deloc să-i accepte propunerile. Aprecierea meritelor mareșalului Vasilevski și-a găsit expresie, între altele, în decorarea lui, în 1944, cu ordinul „Victoria" (seria 2; seria 1 figura pe ordinul conferit mareșalului G.K. Jukov). Ulterior, i-a mai fost conferit încă un ordin „Victoria" și, în două rînduri, înaltul titlu de Erou al Uniunii Sovietice, ca și numeroase alte ordine militare sovietice și străine.

După război, mareșalul A.M.Vasilevski a fost din nou șef al Marelui Stat Major, apoi, pînă în 1953, ministru al Forțelor Armate ale U.R.S.S.

Magazin istoric prezintă în avanpremieră fragmente din volumul său de memorii Cauza vieții mele**, *apărut în 1973 la Moscova și apreciat drept una dintre cele mai interesante lucrări din memorialistica de război sovietică.*

Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

Obiectivele celei de-a treia campanii de iarnă

Spre sfîrșitul anului 1943 se pusese stringent problema celei de-a treia campanii de iarnă. În noiembrie-decembrie, continuînd să conducă zi de zi acțiunile ofensive de pe front, Marele Cartier General al Comandamentului Suprem și Marele Stat Major se ocupau în același timp de elaborarea planului operațiilor din timpul iernii. I.V. Stalin a discutat în repetate rînduri aceste probleme la telefon cu G.K. Jukov, aflat la trupele Fronturilor 1 și 2 ucrainene și cu mine, în perioada cînd coordonam acțiunile Fronturilor 3 și 4 ucrainene. De altfel, Stalin a discutat această chestiune și cu comandanții de fronturi. La rîndul său, Marele Stat Major se ocupa în permanență de aceste probleme. Pe la mijlocul lunii decembrie 1943, eu și cu G.K Jukov am fost chemați la Moscova pentru luarea hotărîrii definitive în legătură cu campania de iarnă. După ce am discutat în prealabil la Marele Stat Major toate problemele principale, am plecat amîndoi la Marele Cartier General.

Ca întotdeauna, la elaborarea hotărîrii de ansamblu au participat membrii Biroului Politic al C.C. al partidului și ai Comitetului de Stat al Apărării. Opinia generală era că, în cursul iernii, trebuia să desfășurăm operații ofensive de la Leningrad pînă la Marea Neagră, acordînd atenția principală flancurilor frontului sovieto-german; să eliberăm Ucraina din dreapta Niprului și Crimeea, iar în primăvară să ajungem în această zonă la frontiera noastră de stat; în nord — să zdrobim Grupul de armate german „Nord", să lichidăm complet blocada Leningradului și să ajungem la granițele țărilor baltice. Ofensiva era concepută sub forma unor operații strategice succesive, efectuate la date diferite, în sectoare situate la mare distanță unele de altele. Eu și cu G.K. Jukov am mai lucrat cîteva zile la Marele Stat Major. În acest timp ne duceam în fiecare zi la Stalin, precizam detaliile planului și directivele pentru fronturi.

De îndată ce comandantul suprem a aprobat directivele, amîndoi ne-am înapoiat din ordinul lui la fronturile de la care veniserăm la Moscova. Lui I.V. Stalin nu-i plăcea cînd noi „zăboveam" în Capitală. El considera că la Marele Stat Major și la Comisariatul Poporului pentru Apărare sînt suficienți oameni pentru conducerea activității cotidiene și că locțiitorii lui și șeful Marelui Stat Major trebuie să fie la fronturi, pentru ca acolo, la fața locului, să transpună în viață planurile Marelui Cartier General, să coordoneze activitatea de luptă a fronturilor și să le dea ajutor. Era suficient ca eu sau G.K. Jukov să întîrziem puțin la Moscova pentru ca Stalin să ne întrebe:

— Unde plecați acum? și imediat să adauge: Alegeți sin-

* A. Brusilov, general rus (1853-1926), a condus ofensiva armatelor rusești din vara anului 1916.
** Sub tipar, în traducere la Editura Militară.

guri frontul la care să vă duceți. Uneori ne dădea pe loc indicațiile necesare.

Directivele Marelui Cartier General prevedeau ca inițial trupele noastre să zdrobească inamicul în regiunile răsăritene ale Ucrainei din dreapta Niprului, să-l azvîrle definitiv de la Nipru și să iasă pe aliniamentul Bugului de sud (pînă la Pervomaisk) și al rîului Inguleț (de la Krivoi Rog pînă la vărsarea lui). Ulterior, dezvoltînd ofensiva, ele trebuiau să ajungă pe linia Luțk — Moghiliov — Podolski — Nistru și, în același timp, să lichideze gruparea inamicului din Crimeea și să elibereze peninsula [...] Aceste planuri aveau o solidă bază realistă. Marile victorii obținute în toamna anului 1943 demonstraseră evident sporirea puterii forțelor armate sovietice. Crescuse capacitatea de manevră a trupelor, se îmbunătățise conducerea lor, sporise forța lor de izbire și puterea lor de foc. Mijloa[illegible]de care dispuneam noi în [illegible]a de-a treia iarnă de război erau din punct de vedere calitativ, incomparabil superioare mijloacelor pe care le avuseserăm la începutul războiului. Marele Stat Major acumulase o enormă experiență de luptă. La începutul anului 1944, Secția pentru valorificarea experienței de război a fost transformată în Direcție. Se elaborau permanent manuale pentru ofițeri, memoratoare pentru soldați, se publicau culegeri de articole teoretice pe diverse probleme, în care erau analizate cele mai reușite acțiuni ale trupelor sovietice, experiența pozitivă devenind apoi un apanaj al tuturor. 4 200 000 oameni — la atît se cifrau efectivele venite pentru completarea armatei de operații în 1944.

Se consolidau marile unități de aviație. Corpurile de aviație se transformau din mari unități mixte în corpuri omogene și erau înzestrate cu tehnică de luptă nouă, tot mai puternică: corpurile de aviație de asalt începuseră să primească avioane IL-10, cele mai bune „tancuri zburătoare" din lume; corpurile de vînătoare — cel mai sigur avion din cel de-al doilea război mondial — LA-7, și cel mai manevrier avion — IAK-3. În primăvara anului 1944, fiecare front a primit cîte o brigadă de geniu moto, iar cele trei fronturi bieloruse și două fronturi ucrainene au primit și cîte o brigadă de geniu-pionieri de asalt motorizată. Se constituiau brigăzi de aruncătoare grele, înzestrate cu aruncătoare de 160 mm, precum și brigăzi de aruncătoare grele de gardă, înzestrate cu aruncătoare cu reacție BM 31-12. Trupele au început să primească noi tunuri antitanc (de 85 și 100 mm) și autotunuri de 100, 122 și 152 mm. La tancul T-34, tunul de 76 mm a fost înlocuit cu unul de 85 mm; a sporit grosimea blindajului și viteza tancului. A apărut tancul greu IS-2, supranumit de germani „tigrul rusesc". Armatele de arme întrunite erau compuse acum, în cea mai mare parte, din două corpuri a cîte trei sau patru divizii fiecare și erau bine înzestrate cu tehnică de luptă și diverse mijloace moderne de ducere a războiului.

Iluziile hitleriștilor

Comandamentul fascist german își dădea seama că, odată cu pierderea Ucrainei, în partea de sud a țării noastre, Frontul de est se va prăbuși. Apreciind însă în mod exagerat pierderile și oboseala armatei roșii și sperînd într-o lungă perioadă de desfundare completă a drumurilor, comandamentul german considera că pînă la venirea verii era exclus să întreprindem operații ofensive de mare amploare la aripa de sud a frontului, ceea ce avea să-i permită să-și adune forțele necesare și să restabilească apărarea de-a lungul Niprului și legătura cu trupele sale blocate în Crimeea. Contraofensiva întreprinsă de Manstein, încă în noiembrie 1943, în zona strategică de sud-vest nu fusese încununată de succes. În urma unor lupte grele, inamicul reușise să astupe doar temporar breșa formată în linia frontului, dar nu izbutise să smulgă inițiativa din mîinile armatei roșii și să recucerească Kievul.

Pe de altă parte, în ciuda pierderilor grele suferite, la începutul anului 1944 armata fascistă germană mai era încă destul de puternică, fiind capabilă să ducă un îndîrjit război defensiv. La aceasta contribuia în mare măsură și lipsa unui al doilea front în Europa, deoarece, prin importanța și amploarea lor, evenimentele militare din Italia centrală nu puteau fi, desigur, denumite un veritabil al doilea front. Potrivit datelor Marelui Stat Major, în perioada aceea, pe frontul sovieto-german acționau 198 divizii și șase brigăzi germane, trei flote aeriene germane, precum și 38 divizii și 18 brigăzi ale aliaților Germaniei. Aceste trupe se cifrau la 4 900 000 oameni și dispuneau de peste 54 000 piese de artilerie și aruncătoare, 5 400 tancuri și tunuri de asalt, 3 000 avioane. Armata noastră de operații număra 6 100 000 oameni și avea aproximativ 89 000 piese de artilerie și aruncătoare, peste 2 000 aruncătoare cu reacție, 4 900 tancuri și autotunuri, 8 500 avioane de luptă. Frapează, desigur, faptul că, temporar, noi aveam mai puține tancuri decît inamicul. Această circumstanță se explică în primul rînd prin pierderile destul de mari suferite de armata noastră în giganticele operații ofensive din 1943.

Cele cinci armate de tancuri sovietice (cărora în iarna anului 1944 li s-a adăugat și a șasea) ne ofereau însă posibilitatea să concentrăm pe direcția loviturii principale importante forțe de tancuri. Ele striveau inamicul cu focul și șenilele lor, croind drum infanteriei sovietice și sfărîmînd apărarea fasciștilor. În același timp, însă, și ele, ca forță de izbire înaintată a trupelor noastre, sufereau pierderi simțitoare. Afară de aceasta, nu trebuie să subapreciem potențialul economic al Germaniei hitleriste. Exploatînd munca a sute de mii de muncitori străini tîrîți în robia fascistă, subordonînd întreaga sa industrie nevoilor frontului, Germania fascistă reușise să organizeze o producție de război bine pusă la punct. Iată de ce, la hotarul dintre anul 1943 și anul 1944, lupta împotriva marilor unități de tancuri germane rămînea încă o problemă destul de complicată.

La aripa de sud a frontului sovieto-german, hitleriștii aveau la începutul anului 1944 una din cele mai mari grupări strategice. Împotriva celor patru fronturi sovietice, în sectorul dintre rîul Pripet și țărmul Mării Negre, acționau: Grupul de armate „Sud", al generalului feldmareșal Manstein (Armatele 4 și 1 de tancuri, 8 și 6 de cîmp) și Grupul de armate „A" al generalului feldmareșal Kleist. Aceste trupe erau sprijinite de aviația Flotei 4 aeriene. Ambele grupuri de armate aveau în total 1 760 000 soldați și ofițeri, 16 800 piese de artilerie și aruncătoare, 2 200 tancuri și tunuri de asalt, 1 460 avioane. Potrivit unui ordin extrem de categoric dat de Hitler, ele trebuiau să mențină cu orice preț bogatele regiuni cerealiere din dreapta Niprului și din Ucraina apuseană, orașul Nikopol cu întreprinderile lui pentru extracția și prelucrarea manganului, bazinul Krivoi Rog bogat în minereu de fier, și Crimeea, asigurînd trainic comunicațiile aripii de sud a frontului germano-sovietic. Comandamentul hitlerist încă mai spera să-și restabilească apărarea și de-a lungul Niprului. Iată de ce căuta cu atîta încăpățînare să mențină ieșindul de la Korsun-Șevcenkovski, favorabil pentru executarea unei lovituri de flanc atît împotriva aripii stîngi a Frontului 1 ucrainean, cît și împotriva aripii drepte a Frontului 2 ucrainean, precum și ieșindul de la sud de Nikopol, care acoperea bazinul Krivoi Rog și îi permitea să dea o lovitură pe direcția Melitopol, în spatele Frontului 4 ucrainean și să-și croiască drum spre gruparea germano-română din Crimeea.

Nu pot să nu arăt că trupele noastre care luptau în Ucraina au avut de înfruntat activitatea naționaliștilor burghezi conduși de Melnik și Bandera, care acționau deosebit de intens în Ucraina din dreapta Niprului și în regiunile ei apusene. Banderoviștii au încercat să influențeze nu numai starea de spirit a populației civile, dar și starea de spirit a militarilor. Bandele lor teroriste organizau diversiuni și asasinate, amenințînd uneori serios formațiunile de spate ale trupelor noastre și colaborau activ cu ocupanții în zonele frontului. Una dintre aceste bande a organizat pe la sfîrșitul lunii februarie 1944 o ambuscadă în care a căzut și a fost grav rănit N.F. Vatutin [...]

Rezumînd cele spuse mai sus, campania noastră de iarnă din partea de sud a frontului urmărea în esență ca, în prima etapă a acțiunilor, să reteze ieșindurile germane, orientate în direcția Niprului, apoi, în a doua etapă, să fărîmițeze apărarea inamicului și să nimicească, pe părți, Grupurile de armate „Sud" și „A".

Cucerirea Kirovogradului

Hotărîrea comandamentului Frontului 1 ucrainean prevedea ca lovitura principală să fie dată din capul de pod de la Kiev [...].

La 24 decembrie 1943, gruparea de izbire a Frontului 1 ucrainean a trecut la ofensivă și încă din primele trei zile a cucerit, pe direcția principală, puternicul punct de sprijin al inamicului, Radomîșl. Dezvoltînd cu succes ofensiva în primele zile ale lunii ianuarie 1944, trupele frontului, cu ajutorul activ al partizanilor, au eliberat de cotropitorii fasciști localitățile Novograd-Volînski, Berdicev și Belaia Țerkov. În raionul Belaia Țerkov, alături de trupele sovietice a luptat vitejește Brigada 1 cehoslovacă independentă de sub comanda generalului L. Svoboda. Pentru îndeplinirea cu succes a misiunii, ea a fost decorată cu ordinul „Bogdan Hmelniţki". În urma operației de la Jitomir-Berdicev, încheiată la 15 ianuarie, Frontul 1 ucrainean a dat o lovitură puternică Armatelor 1 și 4 tancuri germane și în decurs de trei săptămîni a înaintat spre vest între 80 și 200 km. Flancul stîng al inamicului continua însă să se mențină pe Nipru în raionul Rjîșcev.

Avînd în vedere succesul ofensivei trupelor Frontului 1 ucrainean, Marele Cartier General, care mai înainte ceruse Frunzilor 2 și 3 ucrainene să zdrobească în primul rînd gruparea inamică de la Krivoi Rog, a dat la 29 decembrie următorul ordin: „Frontul 2 ucrainean, menținînd trainic aliniamentul pe care-l ocupă la flancul său stîng, va relua ofensiva cel mai tîrziu la 5 ianuarie 1944, dînd lovitura principală pe direcția Kirovograd cu cel puțin patru armate, dintre care una de tancuri.

Misiunea imediată: să zdrobească gruparea inamică de la Kirovograd și să cucerească orașul, învăluindu-l pe la nord și pe la sud. Ulterior, să cucerească raionul Novo-Ukrainka, Pomoșnaia și să continue ofensiva spre Pervomaisk cu scopul de a ajunge la Bugul de sud, unde să se consolideze. Simultan, frontul va da o lovitură secundară cu două armate pe direcția generală Spola, gara Hristinovka". Prin urmare, Frontul 2 ucrainean, care primise mai înainte misiunea să pătrundă în spatele ieșindului de la Nikopol, pentru a ajuta pe vecinii săi de la sud, acum trebuia să-și ajute vecinii de la nord, ocolind ieșindul inamicului de la Kanev pe la sud.

Succesul obținut de Frontul 1 ucrainean, înfrîngerea grupării principale a inamicului în această zonă și hotărîrea Marelui Cartier General de a dirija eforturile principale ale Frontului 2 ucrainean pentru zdrobirea grupării inamice de la Kirovograd, urmînd să iasă ulterior la Bugul de sud în raionul Pervomaisk, ne-au obligat și pe noi să revizuim planul acțiunilor Frontului 3 și îndeosebi al Frontului 4 ucrainean. La 29 decembrie, discutînd această problemă cu comandanții celor două fronturi, am ajuns la concluzia că în noua situație este puțin probabil că inamicul va continua să opună o rezistență serioasă în cotul Niprului și în ieșindul de la Nikopol. Noi considerăm că, după ce va fi părăsit teritoriul dintre Nikopol și Krivoi Rog și își va fi retras trupele dincolo de rîul Inguleț, apoi și dincolo de Bugul de sud, scurtîndu-și mult frontul apărării, inamicul se va strădui să degajeze o parte din trupele sale, în primul rînd diviziile de tancuri, cu scopul de a le transfera în sectoarele cele mai periculoase pentru el — la Jme-

(Continuare în p. 41)

Pagini din rezistența antifascistă daneză

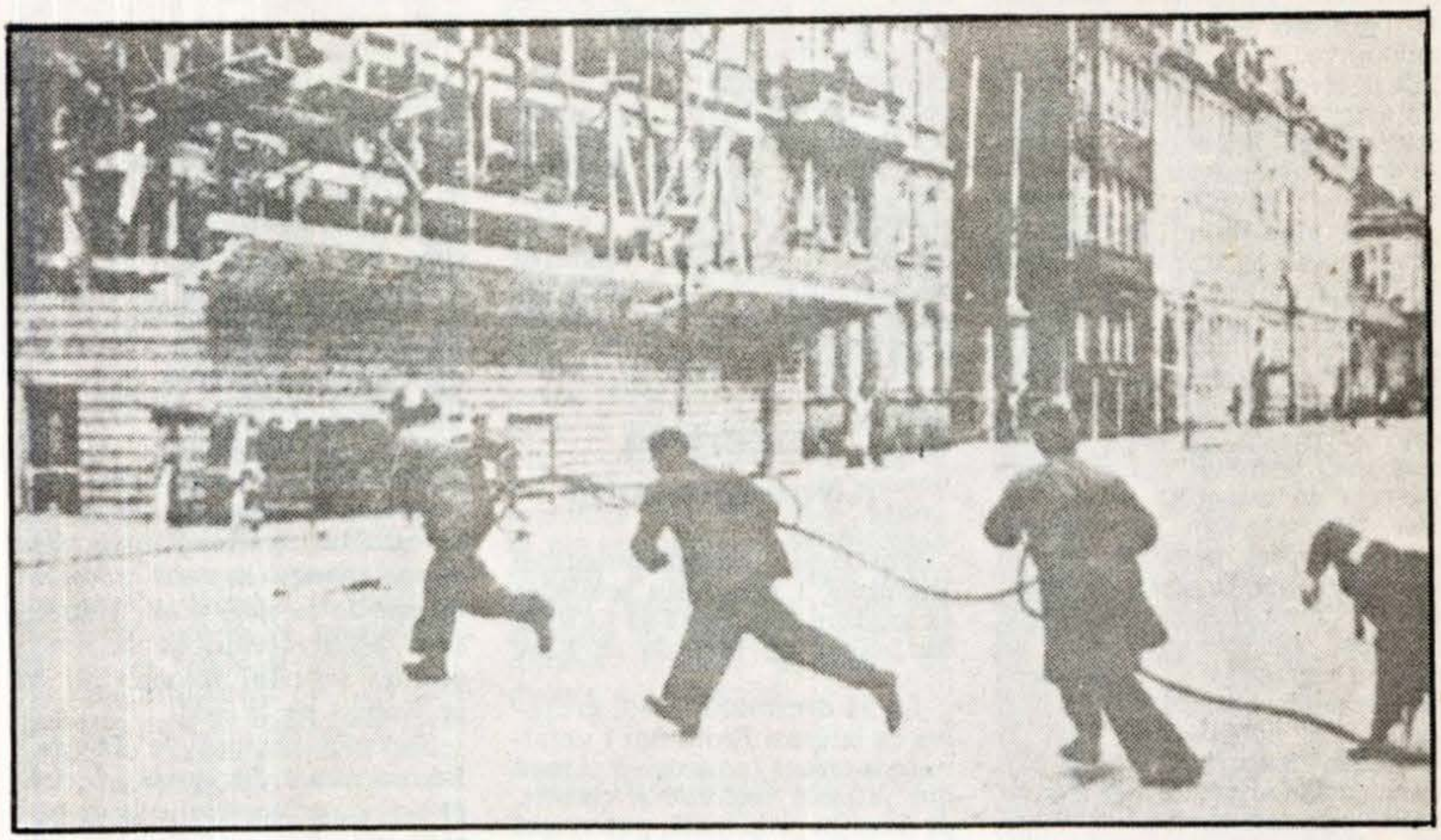

ARMATA SECRETĂ INTRĂ ÎN ACȚIUNE

I. DRAGOMIRESCU

Piața municipală din Copenhaga părea în acea zi de 9 aprilie 1944 mai animată ca de obicei. Aici, ca și pe toate arterele principale ale Capitalei, patrule de soldați hitlerişti iscodeau cu privirile mulțimea fremătătoare. La intersecții, motociclete ale ocupanților, cu mitraliere pe ataș, gata de luptă.

Pe măsură ce trecea timpul, Piața municipală se aglomera. Zeci de mii de danezi păreau că și-au dat întîlnire aici, în această zi. Veniseră cu familiile: tineri, bătrîni și copii discutau în grupuri, în pofida patrulelor care încercau să-i împrăștie.

Alarmat, comandamentul german a trimis întăriri. Dar ce se putea face în fața unor oameni care nu acționau violent, ci doar discutau între ei cu voce tare? Și, totuși, atmosfera devenea din ce în ce mai încărcată.

Deodată, ca la un semn, în aceeași clipă, se făcu o liniște mormîntală. Zecile de mii de oameni tăcură; o comandă nevăzută puse capăt oricărei șoapte. Pentru hitlerişti a fost un moment de stupoare. Secundele treceau și liniștea îi strivea, parcă, pe ocupanții intrați în panică. Nu se auzeau decît tropotele cizmelor și strigătele patrulelor pierdute în marea de liniște a pieței. Așa a trecut un minut. Hitleriștii au încercat să evacueze mulțimea, vociferînd și trăgînd focuri de armă în aer. Aceeași liniște deplină, înghețată; aceleași priviri pline de ură și dispreț, dar nici un cuvînt din partea zecilor de mii de danezi. Cînd — după ceas — s-au împlinit exact două minute, oamenii au început să plece la casele lor, privind batjocoritor viermuiala patrulelor germane incapabile să ia vreo măsură.

Așa au marcat danezii, la 9 aprilie 1944, ziua în care se împlineau 4 ani de la ocuparea țării lor de către Germania hitleristă*.

---

* Acest episod, ca de altfel momentele principale ale luptei duse de mișcarea de rezistență daneză, sînt evocate pe larg într-o serie de lucrări, din care citățm **A History of the Kingdom of Denmark**, de Palle Lauring; **La resistenza in Europa**, de F. Etnasi; **La guerre de l'ombre. La résistence en Europe**, de H. Michel; **Histoire mondiale des maquis**, de Cl. Chambard.

„Aștept cu speranță ora..."

În dimineața zilei de 9 aprilie 1940, la ora 4, ministrul Germaniei la Copenhaga a prezentat guvernului danez o notă ultimativă cerîndu-i să accepte „protecția" naziștilor, deoarece, se spunea în respectiva notă, Reichul fusese „prevenit în legătură cu o invazie anglo-franceză" în Danemarca. De altfel, trupele hitleriste trecuseră deja granița daneză. Cu numai un an în urmă, la 31 mai 1939, Danemarca și Germania încheiaseră un pact de neagresiune care, pentru hitleriști, se dovedise încă odată a fi un simplu petec de hîrtie. La 2 aprilie 1940, Hitler a autorizat declanșarea operației „Weserübung" (ocuparea Norvegiei și Danemarcei); în zorii zilei de 9 aprilie, forțele germane invadau Danemarca.

Pentru a evita un masacru, dată fiind superioritatea zdrobitoare a invadatorilor, guvernul danez a ordonat trupelor sale să nu opună rezistență. Totuși, în cîteva puncte, soldații danezi au dat o replică dîrză hitleriștilor; alte unități, cum a fost de pildă Regimentul 4 infanterie, dislocat în localitatea Roskilde, au trecut cu întreg armamentul granița în Suedia. Marinarii de pe navele aflate în larg — circa 5 000 oameni — s-au pus la dispoziția flotei engleze.

Populația a primit din primele clipe cu ostilitate pe invadatori, exprimîndu-și împotrivirea sub diferite forme. La cîteva luni după invazie, regele Christian X al Danemarcei a aniversat 70 ani de la naștere. Cu acest prilej, în întreaga țară au avut loc mari adunări în care populația a manifestat pentru independență, împotriva naziștilor. Pe pereții caselor a apărut din ce în ce mai des litera „V", simbolul speranței în victoria aliaților. Mișcarea de rezistență a început să se închege. S-au editat primele ziare ilegale*; unele din ele și-au mărit rapid tirajul (ziarul comunist **Lang og Folk** a atins 130 000 exemplare, **Frit Danmark,** 150 000 exemplare). Au avut loc primele acțiuni de sabotaj; la o navă de război germană trimisă pentru reparații la șantierele daneze, lucrările au durat nu două luni, așa cum era prevăzut, ci 11.

La 9 aprilie 1941, ministrul danez la Washington a încheiat un acord prin care Statele Unite au căpătat dreptul de a-și stabili baze militare aeriene în Groenlanda (insulă care aparținea Danemarcei). Sub presiunea hitleriștilor, guvernul danez l-a rechemat pe ministru; totuși, S.U.A. au considerat pe trimisul danez la Washington ca pe singurul reprezentant valabil al poporului danez și și-au stabilit baze militare aeriene în Groenlanda. În aceeași perioadă, la Londra, refugiații politici danezi au format un consiliu însărcinat cu reprezentarea Danemarcei libere, pe care guvernul englez l-a considerat ca pe un adevărat guvern provizoriu în exil.

Sfidînd ocupația germană, regele Christian X se plimbă fără escortă pe străzile Capitalei. În văzduh, un avion german

La cererea ocupanților, ministrul Comerțului, Christmas Möller, șeful Partidului Conservator Danez, a fost înlăturat. Puțin după aceea, el a fugit în Anglia. În mai 1942, Möller a fost ales în fruntea „Comitetului Liber Danez", cu sediul la Londra. O poziție din ce în ce mai deschisă împotriva ocupanților a adoptat și regele Christian. Adresîndu-se poporului cu ocazia noului an 1942, el a spus: „Aștept cu speranță ora cînd drapelul danez se va înălța din nou peste Danemarca liberă".

Doar doi la sută din voturi

Ocupanții hitleriști înăspresc măsurile împotriva mișcării de rezistență. Încă de la 21 iunie 1941, 200 comuniști sînt arestați și deportați în Germania, în lagărul de la Stutthof; au loc arestări și printre conducătorii social-democrați. O serie de scriitori cunoscuți: Andersen Nexö, Hans Scherfig, Hans Kirk sînt deportați în lagărul de la Horserod. Sub presiunea opiniei publice, Andersen Nexö — bolnav — este pus în libertate.

Ocupanții hitleriști încearcă să cîștige teren și printr-o altă metodă. În ianuarie 1943, ei impun guvernului danez organizarea de alegeri, apreciind că vor putea determina victoria partidului fascist danez. Scrutinul indică însă o înfrîngere catastrofală a acestui partid fără nici o aderență în mase; cu toată prezența Wehrmachtului, naziștii danezi nu obțin decît 2% din voturi.

Victoria forțelor politice naționale catalizează și mai mult mișcarea de rezistență, care organizează un val de greve și acte de sabotaj. În luna martie 1943, sabotajele se țin lanț la Copenhaga. La 10 mai, o fabrică din orașul Friderikshamn este incendiată de patrioți. Au loc sabotaje pe căile ferate, într-o serie de întreprinderi izbucnesc greve. Forțele de rezistență din interiorul țării sînt sprijinite tot mai intens de aliați. Din Anglia și Suedia sînt parașutați agenți, armament, aparataj etc.** În fața acestei situații, în Danemarca sînt trimise noi trupe de

* În martie 1943, numărul publicațiilor ilegale atinsese cifra 80; în martie 1945 acestea au ajuns la 265.

** În anii războiului, în Danemarca au fost parașutați 50 agenți și aproximativ 700 tone materiale.

ocupație. Patrioții danezi reacționează energic. În orașele Odense, Esbjaerg și în alte localități se ridică baricade; la 18 august 1943, între unitățile hitleriste și patrioți au loc lupte de stradă. În aceeași zi, la Copenhaga se declanșează greva generală, care se extinde în întreaga țară, durînd pînă la 24 august. Este răspunsul poporului danez la măsurile întreprinse de Werner Best, ministrul german la Copenhaga, care adresase o notă guvernului danez, prin care cerea: proclamarea stării de asediu, interzicerea și pedepsirea sabotajelor și a grevelor cu sancțiuni care mergeau pînă la pedeapsa cu moartea etc.

Guvernul, cu aprobarea regelui, respinge ultimatumul. La 24 august, 50 000 soldați hitleriști pătrund în Copenhaga și, după ciocniri de stradă cu patrioții, ocupă orașul. Guvernul și Parlamentul își încetează activitatea; regele este închis și deținut în Castelul din Sorgenfri; ministerele sînt ocupate, iar unii demnitari sînt arestați și internați în lagăre. O parte din flota de război reușește să se refugieze în Suedia; alte nave se autosabordează din ordinul viceamiralului Vedel.

Din acest moment, întreaga națiune daneză ia parte la lupta antihitleristă. „Consiliul Danez al Libertății" — din care fac parte formațiile politice **Ringen, Danemarca Liberă, Partidul Comunist Danez, Uniunea Daneză** — devine un adevărat guvern provizoriu clandestin, care unește diferitele tendințe ale rezistenței și organizează lupta poporului danez împotriva ocupanților.

Cît valora viața unui om

Din toamna anului 1943, șirul grevelor, sabotajelor și atacurilor armate împotriva hitleriștilor s-au ținut lanț. În timpul ocupației germane, mișcarea de rezistență a organizat peste 2 500 acțiuni de sabotaj și 2 000 atacuri asupra căilor ferate. Împotriva patrioților s-a dezlănțuit un val de teroare. Mii de membri ai mișcării de rezistență au fost arestați, torturați, internați în lagăre sau împușcați. În anii războiului 3 000 patrioți au căzut în lupta împotriva ocupanților. Naziștii au aplicat și în Danemarca ordinele șefului Marelui Stat Major al Wehrmachtului, mareșalul Wilhelm Keitel, cu privire la reprimarea mișcărilor de rezistență: „În țările ocupate, viața unui om [a unui autohton — **n.a.**] nu valorează aproape nimic, iar intimidarea [patrioților] poate fi obținută doar prin măsuri de o duritate extraordinară [...] Pentru un soldat omorît, pedeapsa cu moartea pentru 50 pînă la 100 partizani este absolut necesară". La acțiunile de sabotaj, naziștii au răspuns în multe cazuri și cu distrugerea unor obiective social-culturale (instituții, școli etc.).

Mișcarea de rezistență a căpătat o amploare din ce în ce mai mare. În primăvara anului 1944 a început organizarea unei armate secrete, dotată cu armament suedez și britanic, precum și cu arme germane, capturate în luptele cu ocupanții. În preajma și în timpul operației „Overlord"*, acțiunile patrioților s-au îndreptat în mod deosebit spre contracararea încercărilor hitleriștilor de a-și retrage trupele și a le concentra în zona debarcării. Au fost atacate și blocate căile ferate; trenuri cu trupe și armament au fost distruse. La 3 iunie 1944 au avut loc puternice acțiuni de sabotaj asupra navelor germane ancorate în portul Svendborg. La 6 iunie a fost declanșată o grevă la Uzina Glubus, producătoare de piese pentru submarine.

La Copenhaga și în alte orașe, situația a devenit explozivă. La 26 iunie, trupele hitleriste au ieșit în stradă operînd razii, percheziții, arestări; a fost interzisă circulația în cea mai mare parte a zilei. Mișcarea de rezistență a contraatacat prompt și cu hotărîre. La 27 iunie, la Copenhaga a fost declarată greva generală, care s-a extins și în celelalte orașe. În Capitală și într-o serie de alte localități au fost ridicate baricade și au avut loc lupte de stradă. În fața acestei riposte hotărîte, hitleriștii au fost obligați să dea înapoi, retrăgîndu-și trupele în cazărmi și renunțînd la măsurile excepționale luate la 26 iunie. Greva generală a încetat la 5 iulie.

* Debarcarea trupelor anglo-americane în Normandia (6 iunie 1944). Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1974.

Colaboraționiștii sînt „scoși din serviciu"

La 19 septembrie 1944, sediile poliției daneze sînt ocupate de trupe germane și 2 000 polițiști sînt arestați și deportați în lagărul de la Buchenwald, sub acuzația de a fi colaborat cu mișcarea de rezistență. În lunile următoare, alți 7 000 agenți ai poliției se alătură luptei de eliberare a țării, îngroșînd rîndurile mișcării de rezistență. Faptul demonstrează șubrezenia ocupației hitleriste, care se vedea în fața unei rezistențe aproape unanime a populației daneze.

În slujba naziștilor se mai afla doar așa-zisa poliție auxiliară, formată din colaboraționiști. Aceasta avea un garaj alături de localul fostei Prefecturi a Poliției din Copenhaga, luată în stăpînire de germani în septembrie 1944. Mișcarea de rezistență a hotărît „scoaterea din serviciu" a acestor colaboraționiști, misiune extrem de dificilă, dat fiind că imobilul era foarte bine păzit.

Un perete al acestui garaj era lipit de un depozit de cărbuni. Aici s-a acționat. „Preparasem 3 pachete de explozibil — fiecare de cîte 10 kg — pe care, pentru a obține efectul dorit, trebuia să le montăm pe perete la o anumită înălțime. Lucrul era posibil numai prin evacuarea cărbunilor pînă la nivelul respectiv. Încă din primele ore ale dimineții, doi tovarăși au început să dea cărbunii la o parte cu lopețile; ei erau protejați de alți patrioți înarmați cu pistoale, dat fiind pericolul de a fi surprinși de vreo patrulă de «auxiliari». Spre seară, această operație a fost terminată. Urma ca, în cel mai scurt timp și în locurile cele mai convenabile, să fie așezate pachetele cu explozibil. Mecanismele detonatoare erau reglate să declanșeze explozia la 20 minute de la plasarea explozibilului. Pentru a nu se produce victime printre civili, un tovarăș de-al nostru a rămas de pază pînă în ultimul moment. Garajul a sărit în aer la ora stabilită. Explozia avea să aibă urmări importante. În primul rînd am anihilat serviciul de «auxiliari» folosit de Wehrmacht; mai mult, am obținut un efect psihologic deosebit: ocupanții au

trebuit să-şi amintească încă o dată că poporul danez nu capitulase în faţa lor" (H. Beckwich, **Résistence unie,** Viena, nr. 8-9/1961).

La începutul anului 1945, mişcarea de rezistenţă dispunea de o armată de 25 000 oameni, pentru ca în primăvara aceluiaşi an aceasta să-şi dubleze efectivele, ajungînd la 56 000 oameni. Pentru înarmarea acestor unităţi au fost organizate fabrici de armament clandestine. În Suedia, generalul danez Görtz a organizat, din rîndul refugiaţilor o brigadă de combatanţi. La 23 februarie 1945 a fost atacat şi făcut să deraieze, în apropierea localităţii Hjerm, trenul cu care călătorea generalul german Lindemann. O operaţie de anvergură organizată de rezistenţa daneză a fost cea din aprilie 1945, cînd Wehrmachtul a încercat să-şi retragă trupele aflate în Norvegia. La îndemnul mişcării de rezistenţă, piloţii de vase daneze au încetat lucrul, ceea ce a provocat imobilizarea a 450 nave utilizate pentru reîntoarcerea unităţilor hitleriste în Germania.

4 mai 1945, ora 20,40. Postul de radio B.B.C. a anunţat capitularea trupelor germane din Olanda, nord-vestul Germaniei şi Danemarca. A doua zi, a fost constituit un guvern, prezidat de social-democratul Buhl, în a cărui componenţă au intrat reprezentanţi ai tuturor partidelor participante la mişcarea de rezistenţă.

BĂTĂLIA PENTRU ELIBERAREA UCRAINEI APUSENE

(Urmare din p. 37)

rinka, Gaisin şi Pervomaisk, ca să desfăşoare acţiuni împotriva trupelor lui Vatutin şi Konev.

Pentru a nu permite trupelor fasciste să se retragă organizat, eu, împreună cu Malinovski şi Tolbuhin, am hotărît ca, în ciuda condiţiilor meteorologice cu totul nefavorabile, trupele Frontului 3 ucrainean să înceapă imediat acţiuni active pe direcţia Şolohovo-Apostolovo, iar Armatele 3 gardă, 5 izbire şi 28 (la a cărei comandă venise generalul-locotenent A.A. Grecikin) ale Frontului 4 ucrainean — pe direcţia Bolşaia Lepetiha şi în continuare tot spre Apostolovo, cu misiunea imediată de a zdrobi, prin eforturile comune, ale celor două fronturi, gruparea inamică de la Nikopol. După cucerirea oraşelor Nikopol şi Krivoi Rog, Frontul 3 ucrainean urma să dezvolte ofensiva spre Pervomaisk şi Voznesensk, iar Frontul 4 ucrainean să dea o lovitură din raionul Kahovka-Ţiurupinsk pe direcţia Nikolaev, şi în sus, de-a lungul malului de vest al Bugului de sud, spre Voznesensk în întîmpinarea trupelor Frontului 3 ucrainean. După cucerirea oraşului Nikopol, noi considerăm că este indicat ca Armata 3 gardă să fie transferată de la Frontul 4 la Frontul 3 ucrainean, dirijînd lovitura ei prin Nikolaevka spre Novîi Bug. Desfăşurarea acestei operaţii urma să fie asigurată dinspre Crimeea de trupele Armatei 51.

Raportînd aceste propuneri Marelui Cartier General, am cerut permisiunea să folosim pentru întărirea grupării principale a Frontului 4 ucrainean Armata 69 din rezerva Marelui Cartier General, instalată înapoia trupelor acestui front.

Cînd aceste propuneri au fost discutate la Marele Cartier General s-a hotărît ca Malinovski să dea lovitura principală pe direcţia Apostolovo-Novîi Bug-Voznesensk, să iasă la Bugul de sud şi acolo să se consolideze. Potrivit acestei hotărîri, Frontul 4 ucrainean dădea lovitura principală pe direcţia Kahovka - Ţiurupinsk spre Snighiriovka-Bereznegovatoe şi Novîi Bug, luînd măsuri pentru asigurarea acţiunilor sale dinspre Nikolaev. După lichidarea capului de pod de la Nikopol, Frontul 4 ucrainean urma să înceapă (folosind două armate — Armata 51 şi încă una la aprecierea noastră), o ofensivă spre Crimeea şi să o cucerească în cooperare cu Armata independentă de litoral. Totodată, s-a hotărît ca Armata 69 să rămînă în continuare în rezerva Marelui Cartier General. În conformitate cu această hotărîre, eu trebuia să prezint cel mai tîrziu pînă la 1 ianuarie Marelui Cartier General planul acţiunilor Frontului 4 ucrainean. Aşadar, renunţînd temporar la o lovitură pe direcţia Nikolaev, Marele Cartier General urmărea şi aici, la fel ca în raionul Korsun-Şevcenkovski, să prindă în cleşte trupele grupării inamice de la Krivoi Rog.

Misiunea de a zdrobi trupele inamice de la Kirovograd a revenit celor două grupări de izbire ale Frontului 2 ucrainean: una, compusă din Armata 5 gardă şi Corpul 7 mecanizat, acţiona ocolind Kirovogradul de la nord-vest; cealaltă, formată din Armata 7 gardă şi Armata 5 tancuri de gardă, acţiona ocolind Kirovogradul pe la sud-vest. După lupte îndîrjite, la 8 ianuarie 1944, Kirovogradul a fost eliberat.

La 9 ianuarie, G.K. Jukov, în calitate de reprezentant al Marelui Cartier General, împreună cu comandamentul Frontului 1 ucrainean, a trimis Marelui Cartier General propuneri pentru desfăşurarea ulterioară a operaţiei.

În româneşte de:
Paul VERBIŢCHI

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ Ce le lipsea?

Vasile Lascăr (1854-1907, avocat și om politic liberal) avea un nepot care se întorsese de la Paris cu doctoratul în drept, obținut în cele mai bune condițiuni.

Tînăr, inteligent, stăpîn pe materie și încrezător în sine, în loc de a practica cîtva timp — așa cum se obișnuia — pe lîngă unchiul său, pînă dobîndea mai multă experiență și se făcea cunoscut în cercurile judecătorești, nepotul găsi mai potrivit a se asocia cu un alt coleg, deschizînd împreună cu acesta, în centrul Capitalei, un birou de avocatură. Nu lipseau mobilele cele mai luxoase, codurile și tratatele de Drept cele mai autorizate și mai... voluminoase.

Dorind mult ca Vasile Lascăr să le facă cinstea de a le vizita biroul, l-au rugat insistent în mai multe rînduri, să treacă pe la ei, fără ca acesta să le fi îndeplinit dorința. Cînd tinerii avocați își luaseră gîndul de a-l mai vedea pe V. Lascăr trecîndu-le pragul, iată-l că intră pe neașteptate în biroul nepotului său. Cei doi asociați, fericiți, se grăbiră a-i da tot felul de lămuriri și explicații, cerute și necerute.

La un moment dat, Vasile Lascăr, după ce se prefăcu că cercetează cu atenție încăperea, li se adresă pe un ton foarte serios:

— Îmi place, băieți, tot ce ați făcut voi. Vă lipsește însă ceva foarte important.

— Ce anume, unchiule? Telefon? Ni-l instalează peste două zile.

— Nu telefon, altceva.

— Cărți? Avem destule și pe cele mai bune.

— Nu de cărți e vorba, căci văd că aveți mai multe decît vă trebuie acum.

— Atunci? Secretar? Mîine intră în serviciul nostru un băiat excelent.

— Nu, băieți, căci bănuiesc că pentru moment nu simțiți prea mult lipsa unui secretar. Altceva vă lipsește.

— !?!

— Un avocat care să vă pledeze procesele pe care le veți angaja, zise Vasile Lascăr, rîzînd și îndreptîndu-se spre ieșire.

■ N-a știut tariful...

Prin anul 1908, prezida ședințele de procese penale, la judecătoria Ocolului IV București, magistratul Codiță Deleanu. Era un om blajin, care avea credința nestrămutată că o morală, făcută unui inculpat în cazurile de insultă și bătaie simplă, prețuiește tot atît de mult cît o pedeapsă severă. Într-o zi, i s-a prezentat următorul caz:

Doi precupeți se luaseră la ceartă și, la un moment dat unul din ei, cel mai în vîrstă și mai slab, i-a dat două palme celuilalt, mai tînăr și mai voinic.

Deși cel mai tînăr ar fi putut foarte bine să-i răspundă la fel, s-a abținut, gîndindu-se că cel care-l pălmuise era și mai în vîrstă, dar, mai cu seamă, temîndu-se de pedeapsa pe care o putea primi dacă-l lovea și pe care nu o cunoștea, nefiind un obișnuit al judecăților penale. L-a dat, în schimb, în judecată. În ziua procesului, după ce au fost audiați martorii și au vorbit avocații și după ce Codiță Deleanu, credincios obiceiului său, a făcut morală inculpatului, dojenindu-l că a lovit pe reclamant, magistratul a pronunțat o sentință foarte ușoară, condamnînd pe inculpat la 20 lei amendă, adică cîte 10 lei de fiecare palmă.

Auzind sentința, reclamantul, foarte surprins și mîhnit de micimea pedepsei, l-a întrebat pe judecător:

— Numai atît?

— Dar ce vrei, să-l bag în pușcărie pentru două palme? Ai văzut ce morală i-am făcut. Altă dată n-are să mai facă, a zis convins magistratul.

— Nu face nimic, d-le judecător, eu am greșit că l-am dat în judecată, a replicat reclamantul. Apoi, fără ca cineva să-i fi putut bănui intenția sau să-l fi putut opri, a aplicat fulgerător șase palme zdravene pe obrazul inculpatului, după care, deschizînd o pungă de bani, a luat din ea trei hîrtii a 20 lei, pregătindu-se să i le dea acestuia.

— Ce înseamnă asta? a strigat furios magistratul. Aprod, cheamă sergentul!

— Nu chemați sergentul, că-i plătesc imediat a spus reclamantul, îndreptîndu-se spre pălmuit și punîndu-i forțat în buzunarul hainei cele trei hîrtii de cîte 20 lei, pe care le avea în mînă.

Apoi, a adăugat pe ton foarte calm:

— Mi-a fost greu să știu tariful... De azi înainte al meu e! I-aș fi dat și cîțiva pumni în cap, dar nu știu cît puneți pumnii la socoteală!

RĂZBOINICII STĂPÎNI AI CASTELELOR

RADU MANOLESCU

În Anglia sau în Spania, pe celebra vale a Loarei, în munții împăduriți ai Germaniei, în masivele neguroase ale Scandinaviei sau în cele însorite ale Italiei, se înalță impunătoare mărturii din epoca feudalismului în plină înflorire: castelele. Cele mai multe au devenit în zilele noastre muzee, dar în urmă cu secole ele au servit nobilimii feudale de locuință, și, în special, de loc de apărare și de atac. Între zidurile lor — fie că era vorba de reședințe senioriale clădite temeinic din piatră sau de masive construcții din lemn — feudalii își petreceau viața, organizînd petreceri și ospețe, plănuind războaie și jafuri, pedepsind pe cei ce nu li se supuneau.

Ce știm despre aceste castele și despre stăpînii lor?

„Pentru acești oameni puși pe sfadă și măceluri“

Pînă în secolul XI au predominat castelele din lemn, care se construiau mai repede, dar și cădeau mai ușor pradă incendiilor, îndeosebi cu prilejul asediilor. Așezate pe o înălțime, ele erau împrejmuite de o palisadă din trunchiuri de copaci și de un șanț larg și adînc, plin cu apă. O punte mobilă asigura accesul în incintă, unde fortificația principală o constituia donjonul, clădit, de asemenea, din trunchiuri de copaci și format din 2-3 nivele. Înconjurat de clădiri de uz gospodăresc, donjonul cuprindea locuința stăpînului, odăile slujitorilor săi, cămările de arme și de provizii.

Din sec. XI, ca urmare a progresului în domeniul tehnicii de construire în piatră și a creșterii veniturilor senioriale, au început să apară castelele de piatră. Întrucît necesitau materiale costisitoare, mînă de lucru specializată și timp îndelungat, aceste construcții puteau fi ridicate numai de feudalii care dispuneau de venituri însemnate. Ele cuprindeau o incintă împrejmuită de un zid crenelat, întărit cu turnuri și înconjurat de un șanț cu apă, iar în interior, un donjon de asemenea din piatră, înalt pînă la 15-20 metri și cu ziduri groase de 1-2 metri. Din sec. XII-XIII, arhitectura castelului de piatră s-a amplificat, cuprinzînd, la castelele mai mari, un complex de fortificații alcătuit din 2-3 rînduri de ziduri, întărite cu turnuri, mai multe curți interioare, un mare donjon în interior, un turn de veghe etc.

Construcție cu precădere militară, castelul era ridicat pentru a servi la asigurarea dominației social-politice a stăpînului senioriei, ca mijloc defensiv sau ofensiv în timpul răscoalelor țărănești, al conflictelor castelanului cu seniorii vecini sau cu puterea centrală, precum și în cazul unor atacuri străine. Adesea, castelele deveneau adevărate cuiburi de briganzi, de unde se organizau atacuri la drumul mare asupra țăranilor sau a negustorilor. O cronică hagiografică din sec. XII, **Viața sfîntului Ioan din Thérouanne,** relatează că seniorii își clădeau

castele „pentru ca acești oameni, întotdeauna puși pe sfadă și măceluri, să se adăpostească de dușmani, să izbîndească asupra celor deopotrivă cu ei, să asuprească pe cei slabi“.

Deși castelele întărite ofereau siguranță și prestigiu, ele nu asigurau stăpînilor lor condiții comode de locuit. Prin ferestrele înguste din zidurile groase de piatră lumina se strecura anevoie, mai ales că nu aveau geamuri, ci erau acoperite cu obloane de lemn. Sălile înalte se încălzeau greu, chiar dacă în vetrele imense ardeau trunchiuri întregi de copaci. Pereții încăperilor erau acoperiți cu panoplii, cu trofee de vînătoare, uneori cu tapiserii; din loc în loc erau așezate făclii pentru iluminat. Pe pardoselile de piatră se așterneau blănuri de animale sau covoare. Mobilierul, redus și grosolan lucrat, consta din paturi cu polog, mese, jilțuri și bănci. Nelipsite erau sipetele în care se păstrau veșmintele, vesela și obiectele mai de preț.

De la paj la cavaler

Printre mărturiile vremii care oglindesc felul de viață al feudalilor, un loc însemnat îl ocupă literatura cavalerească (poemele epice, poeziile lirice etc.).

La începuturile sale, în cursul sec. XI, cavalerismul a avut un caracter exclusiv laic, urmărind să facă din tinerii membri ai familiilor feudale vasali credincioși seniorului lor, precum și luptători destoinici și curajoși. Formarea cavalerului-luptător, ca și cunoașterea îndatoririlor de vasal și deprinderea felului de trai nobiliar — războiul, turnirele, vînătoarea, viața la castel — impuneau o pregătire îndelungată, începînd din adolescență. Încă din epoca carolingiană (sec. VIII-X) circula dictonul: „Dintr-un adolescent poți face un luptător călare, dintr-un adult, însă, nu“.

Viitorul cavaler își începea ucenicia pe la 12 ani. Cîțiva ani și-i petrecea ca paj la castelul seniorului, apoi devenea scutier, avînd obligația să deprindă meseria armelor și felul de trai nobiliar. În același timp, slujea pe castelan și pe alți membri ai familiei acestuia. El se îngrijea de armele, armura și caii lor, îi servea la masă, turnînd îndeosebi vinul în cupe, îi însoțea la luptă, unde le aducea caii de schimb, scutul, armele; la vînătoare sau turnire, le slujea drept crainic.

Tristan* a fost încredinţat, încă din copilărie, „unui dascăl înţelept, scutierul Gorneval. Numai în cîţiva ani, Gorneval l-a învăţat cele ce se potriveau nobililor. L-a deprins a mînui sulița, spada, scutul şi arcul, a arunca talgere grele de piatră, a sări dintr-un avînt şanţurile cele mai late; l-a învăţat a urî toată minciuna şi toată mişelia, a ajutora pe cei sărmani, a păzi credinţa jurată; l-a învăţat felurite chipuri de cîntat, din gură şi din harpă şi meşteşugul gonaciului; şi cînd călărea copilul printre scutieri, s-ar fi zis că el, calul şi armele lui una se făceau şi n-ar fi fost niciînd deosebite".

Cînd tînărul scutier devenea apt de a participa efectiv la luptă, de obicei în jurul vîrstei de 20 ani, şi cînd dispunea de mijloacele materiale trebuitoare pentru a-şi procura armura, armele şi calul de luptă, precum şi pentru întreţinerea unui scutier, putea fi făcut cavaler. Ceremonia („armarea") prevedea ca viitorul cavaler să fie îmbrăcat cu armura, să i se lege pintenii şi să fie încins cu spada. Apoi naşul — de obicei seniorul său — îi dădea peste ceafă o lovitură puternică cu latul palmei, menită a-i încerca rezistenţa fizică, adresîndu-i îndemnul de a fi curajos şi loial seniorului său. După aceea, proaspătul cavaler făcea asistenţei o demonstraţie a forţei şi îndemînării sale; de pildă, trebuia să încalece fără a folosi scările şi să doboare cu lancea, din fuga calului, un manechin. Poemul epic **Guillaume d'Orange** („Wilhelm de Orania") descrie astfel armarea unui cavaler (a nepotului lui Wilhelm, Vivian): „Guillaume îi leagă pintenii de aur, îl îmbracă cu o cămaşă de zale mai strălucitoare decît 20 făclii, îi pune un coif împodobit cu rubine şi îi încinge spada de oţel, apoi ridică braţul şi îl loveşte cu putere peste ceafă, spunîndu-i: «Du-te, nepoate, şi Dumnezeu să-ţi dea îndrăzneală, putere şi cutezanţă, credinţă faţă de seniorul tău şi izbîndă asupra necredincioşilor»".

Clerul a făcut repetate eforturi de a transforma pe cavaleri în slujitori devotaţi ai bisericii şi în luptători pentru religie. Ca urmare a intervenţiei bisericii, din sec. XII caracterului laic al ceremoniei prin care se intra în rîndul cavalerilor i s-a adăugat o amprentă religioasă tot mai pronunţată. Viitorul cavaler petrecea noaptea premergătoare armării sale într-o biserică, unde se ruga şi îşi veghea armele, binecuvîntate anterior de preot. A doua zi, după ce făcea o baie, considerată ca un nou botez, se spovedea, se împărtăşea şi asculta liturghia. Încingerea spadei era însoţită acum şi de îndemnul preotului: „Primeşte această spadă [...] şi slujeşte-te de ea pentru a te apăra, a ajuta sfînta biserică şi a nimici pe duşmanii lui Christos şi ai religiei".

„...cocoşii îşi încetaseră cîntecul iar cîinii lătratul"

Deşi activitatea feudalităţii laice se desfăşura în direcţii variate — exploatarea domeniului, exercitarea atribuţiilor de cîrmuire a senioriei, îndeplinirea îndatoririlor vasalice (mai ales a celor cu caracter militar), participarea la turnire, la vînătoare — războiul reprezenta, totuşi, îndeosebi în primele secole ale feudalismului dezvoltat, preocuparea de căpetenie a nobilimii.

Luptele feudale erau generate, în primul rînd, de cauze economice şi sociale, clasa conducătoare urmărind să dobîndească noi feude şi prăzi. Dorinţei de înavuţire i se adăuga însă şi setea de glorie. Oglindind aceste mobiluri, Wilhelm de Orania, în poemul epic care îi poartă numele, îndemna astfel pe doritorii de a participa la o campanie în Spania: „Le spun cavalerilor săraci, cu cai slăbănogi şi cu veşminte zdrenţuite, că dacă vor merge cu mine să cucerească Spania [...] le voi da bani, castele, mărci de hotar, donjonuri, fortăreţe şi telegari de luptă".

Războaiele erau, de obicei, de scurtă durată şi se purtau cu combatanţi puţini. Obiectivul fiecăreia dintre tabere era cucerirea castelului adversarului, capturarea unui număr cît mai mare de cavaleri potrivnici, pentru a se răscumpăra apoi pe bani, precum şi prădarea domeniilor adversarului. Pierderile de vieţi erau relativ mici, căci castelele, tot mai bine fortificate, erau greu de cucerit. Dacă aceste războaie nobiliare, limitate la

---

* Eroul legendei medievale franceze **Tristan şi Isolda**, prelucrată în versuri de truveri.

hărţuieli şi la prădarea domeniilor adversarilor, nu aveau urmări grave pentru feudali, ele reprezentau, în schimb, o adevărată calamitate pentru populaţia ţărănească lipsită de apărare.

În jurămintele de păzire a păcii, pe care biserica a încercat să le impună din sec. XI, găsim enumerarea tuturor silniciilor pe care cavalerii prădători le făptuiau în chip obişnuit asupra ţăranilor, negustorilor şi chiar a clerului şi pe care se îndatorau să nu le mai făptuiască. Astfel, în jurămîntul de păzire a păcii întocmit de episcopul Warin de Beauvais în 1023 şi supus spre încuviinţare şi respectare regelui Franţei, Robert cel Pios, şi seniorilor din dioceză, se menţiona: „Nu voi pătrunde cu forţa în biserici şi în cămările bisericilor, decît pentru a prinde pe răufăcătorul care ar fi încălcat pacea sau ar fi făptuit omor, nu voi ataca pe clerici şi pe călugări [...]. Nu voi răpi nici bou, nici vacă, nici altă vită de povară; nu voi lua în captivitate nici ţăran, nici ţărancă şi nici negustor; nu le voi lua banii şi nu-i voi sili să se răscumpere. Nu voiesc ca ei să-şi piardă avutul din cauza războiului purtat de seniorul lor şi nu îi voi biciui pentru a le lua mijloacele de trai. De la calendele lui Martie şi pînă la sărbătoarea tuturor sfinţilor* nu voi ridica nici cal, nici iapă, nici mînz de pe locurile de păşune. Nu voi dărîma morile şi nu voi ridica făina care se află acolo, afară doar dacă [ele] s-ar afla aşezate pe pămîntul meu".

În poemul epic **Garin lorenul,** alcătuit spre sfîrşitul sec. XII, sînt descrise adesea atacarea şi prădarea satelor de către cavalerii briganzi: „Aici se jefuiau bani, dincolo erau mînaţi boi, măgari, turme. Fumul se răspîndea, flăcările se înălţau, ţăranii, păstorii fugeau înspăimîntaţi în toate părţile". În satele pustiite „nu se mai vedeau morile mişcîndu-şi braţele, hornurile nu mai fumegau, cocoşii îşi încetaseră cîntecul, iar cîinii lătratul".

Şirul cavalerilor prădători şi bilanţul actelor lor de brigandaj consemnate de izvoarele vremii sînt lungi, dar, cu toate acestea, incomplete, deoarece cea mai mare parte a făptuitorilor şi a faptelor nu au făcut obiectul nici unei mărturii scrise.

* De la 1 martie la 1 noiembrie.

În pp. 43, 44, 45 şi 46: *scene din viaţa războinicilor stăpîni ai castelelor. Gravuri de A. Dürer din volumul:* Albrecht Dürer 1471 bis 1528. Das gesamte graphische Werk Druckgraphik

Unii dintre ei erau mari feudali. Astfel, contele Guinard de Roussillon mărturisea în testamentul său, întocmit în 1172, că a fost părtaş la fărădelegile unei bande de tîlhari şi căuta să-şi ispăşească păcatele prin împărţirea de milostenii.

Cei mai mulţi cavaleri prădători aparţineau însă micii feudalităţi. Cronicarul Suger, relatînd în **Viaţa regelui Ludovic (VI) cel Gros** luptele duse de acest monarh în primele decenii ale sec. XII pentru a pacifica domeniul regal, a descris pe larg şi tîlhăriile unor cavaleri prădători din Ile de France, ca Hugues de Puiset, ajuns puternic „prin asupririle sale şi ale înaintaşilor săi", Thomas de Marle, Bouchard de Montmorency, Matei de Beaumont etc.

Cam în aceeaşi vreme, cronicarul normand Orderic Vital înfăţişa în **Istoria bisericească** pe cavalerii briganzi din Normandia ca, de pildă, pe Robert II de Bellême, care „asuprea pe călugări şi pe clerici şi populaţia lipsită de apărare printr-o cruntă tiranie".

Un pasionant şi sîngeros spectacol

Activitatea militară a feudalităţii laice era pregătită şi completată prin participarea la turnire. Apărute la începutul sec. XII în nordul şi în nord-vestul Franţei şi răspîndite repede în întregul Occident, aceste competiţii aveau rolul de a contribui la desăvîrşirea pregătirii cavalerilor pentru război. În a doua jumătate a sec. XII, cronicarul englez Roger of Howden scria că „un cavaler nu poate să strălucească în război dacă nu s-a pregătit la turnire. Trebuie să fi văzut cum îi curge sîngele, să-i fi scrîşnit dinţii sub lovituri, să fi fost trîntit la pămînt, simţind astfel puterea adversarului său, să fi fost de douăzeci de ori azvîrlit din şa şi să se fi ridicat iarăşi, mai îndîrjit ca niciodată...".

Concepute ca o şcoală a războiului, turnirele din sec. XII-XIII se desfăşurau ca nişte adevărate bătălii, în care se înfruntau două detaşamente de cavaleri, egale ca număr. Iată cum este descris un asemenea turnir

în poemul **Garin lorenul:** „Învălmășeala devine generală. Lăncile se încrucișează și terenul este acoperit cu sfărîmăturile lor. Cavalerii sînt răsturnați din șa, iar caii, înspăimîntați, o iau la goană. Răniții scot strigăte înfricoșătoare".

Turnirele ofereau, în același timp, și posibilități de cîștig cavalerilor iscusiți în luptă, deoarece adversarii înfrînți și capturați trebuiau să plătească răscumpărări pentru ei, cai și armuri. Astfel, în poemul epic anglo-normand **Wilhelm mareșalul,** unde sînt descrise viața și isprăvile eroului care a trăit în a doua jumătate a sec. XII, se menționează că acesta, împreună cu un alt cavaler, făcuseră din turnire o sursă de profituri bănești apreciabile, tocmindu-și chiar clerici pentru a le ține registrele cu evidența cavalerilor capturați și a sumelor de răscumpărare. Aceste manifestări cavalerești erau și un prilej de divertisment, specific felului de viață nobiliar, ele fiind însoțite de festivități, petreceri și ospețe.

Din a doua jumătate a sec. XIII, odată cu scăderea rolului militar al cavalerismului și accentuarea trăsăturilor sale aristocratice, turnirele și-au atenuat caracterul de întrecere militară, evoluînd treptat spre un spectacol fastuos, desfășurat pe baza unor regulamente amănunțite. Lupta nu se mai desfășura între două grupe de cavaleri, ci numai între doi cavaleri, cu lănci cu vîrful bont și cu tăișul săbiei tocit, pentru ca efectul ucigător al armelor să fie cît mai redus. Cei doi adversari erau datori să respecte cu strictețe, sub pedeapsa descalificării, prevederile severe ale regulamentului; totodată, ei căutau să-și arate măiestria în mînuirea armelor și iscusința în conducerea cailor, să-și etaleze armurile sclipitoare, veșmintele bogate, blazoanele, flamurile și panașele multicolore.

Pierzîndu-și caracterul de exercițiu militar, neținînd pas cu evoluția tehnicii de luptă a epocii și desfășurîndu-se conform codului cavaleresc, turnirele nu numai că au devenit inutile, ci s-au dovedit și dăunătoare, deoarece au creat nobilimii, îndeosebi celei franceze, iluzia că în război s-ar putea comporta ca la turnir. Urmările unei atari înțelegeri a războiului se oglindesc în înfrîngerile grave și umilitoare pe care cavalerii francezi, antrenați în turnire, le-au suferit din partea englezilor la Crécy, Poitiers și Azincourt în timpul Războiului de 100 ani.

În același timp, influența literaturii de curte i-a făcut pe nobili să dea turnirelor și un caracter de întreceri galante, cînd izbînda în luptă era considerată ca o ofrandă adusă nu numai gloriei cavalerești, ci și dragostei cavalerilor pentru alesele inimii lor.

Trubadurii, înainte de amurg

Armările de cavaler, turnirele, căsătoriile, botezurile, vînătorile, sărbătorile religioase — toate erau urmate de ospețe și petreceri prelungite. Pentru desfătarea mesenilor erau chemați trubaduri sau truveri — care recitau poeme sau poezii — jongleri, muzicanți, dansatoare, dresori de animale. Despre Filip cel Bun, ducele Burgundiei (1419-1467), un contemporan relata că „făcea din noapte zi pentru a se desfăta cu dansuri, serbări și alte petreceri". Poemele, poeziile, romanele vremii — într-un cuvînt literatura cavalerească destinată feudalității laice, care nu avea suficiente cunoștințe de latină — erau scrise în limbile vorbite franceza, provensala, italiana, spaniola, catalana, germana etc., fapt care le-a asigurat o largă răspîndire.

În Franța sudică, unde orașele și vestigiile civilizației romane s-au păstrat mai puternice, activitatea militară și vocația războinică a nobilimii erau mai slabe, iar înclinațiile și preocupările sale pentru cultură, mai timpurii și mai pronunțate. În acest mediu nobiliar, avînd un fel de viață și o mentalitate mai evoluate, a luat naștere și a înflorit în sec. XII și în primele decenii ale sec. XIII, strălucita literatură de la curțile feudale meridionale. Din sudul Franței, poezia lirică s-a răspîndit, în cursul sec. XII, în Catalonia, în nordul Italiei, nordul Franței, Anglia, Germania.

În sudul Franței, autorii acestei literaturi se numeau trubaduri; în nordul aceleiași țări purtau denumirea de truveri, iar în Germania de minnesängeri. Majoritatea lor proveneau din familii nobiliare, uneori foarte înalte, ca Gulielm IX, ducele Aquitaniei, Jaufre Rudel, castelan de Blaye, Raimbaud d'Orange, Bertrand de Born; alții, din medii orășenești, ca Peire Vidal din Toulouse. Poeziile trubadurilor, truverilor sau minnesängerilor erau recitate, uneori cu acompaniament muzical, îndeosebi cu prilejul turnirelor și petrecerilor de la curțile senioriale.

Adresată mediilor nobiliare, poezia lirică meridională avea ca subiect de predilecție cîntarea dragostei idealizate a cavalerului față de doamna sa. Potrivit unei interpretări curente, trubadurii considerau iubirea cavalerului față de aleasa sa ca pe o vasalitate sentimentală. Astfel trubadurul Bertrand de Born numea pe iubita sa **Belsenhor** („frumosul senior"). Iar cînd stăpîna inimii lui nu se arăta vrednică de iubirea cavalerului, acesta se considera eliberat de îndatoririle față de ea, ca un vasal dezlegat de jurămîntul de credință față de seniorul său.

Cruciada pornită din nordul Franței împotriva sectei religioase albigense din sudul țării, cu centrul în comitatul de Toulouse, urmată de îndelungate și pustiitoare lupte, desfășurate între 1209 și 1229 și de alipirea unei părți a comitatului tuluzan la domeniul regal capețian, a dat o grea lovitură prosperității materiale și înfloritoarei civilizații și culturi meridionale. Numeroase curți senioriale din sudul Franței, care constituiseră focarul poeziei lirice de curte, au fost pustiite de război. Triumful bisericii catolice și instaurarea inchiziției la Toulouse au fost urmate de o reacție clericală, suspicioasă și ostilă față de creația poetică în care glorificarea iubirilor pămîntești și a desfătărilor lumești înlocuise aproape cu totul temele de inspirație religioasă. Lipsită tot mai mult de mediul în care înflorise și prigonită de biserică, literatura cavalerească a poemelor epice, a poeziei lirice și a romanelor de curte, oglindire pe tărîm literar a felului de viață și a mentalității feudalității laice din epoca înfloririi vasalității și a cavalerismului, și-a pierdut, din a doua jumătate a sec. XIII, forța și originalitatea, pe măsură ce vasalitatea și cavalerismul coborau, inevitabil, spre amurg.

1896 — INSURECȚIA FILIPINEZĂ ȘI ECOURILE EI ÎN ROMÂNIA

Dr. GHEORGHE UNC

26 august 1896. În Filipine începe războiul antispaniol de eliberare națională. În decurs de cîteva săptămîni, insurecția cuprinde regiunile centrale și sudice ale Insulei Luzon. În provinciile Manila și Cavita, puterea e preluată de organizația secretă Katipunan. Deși slab înarmați și necunoscînd arta militară, insurgenții repurtează succese de prestigiu asupra armatelor regulate spaniole.

Începînd din 1571, cînd se încheiase procesul de cotropire a arhipelagului de către trupele spaniole, Filipinele* s-au aflat sub dominația Spaniei. Ele reprezentau cel mai de răsărit avanpost și cea mai mare și mai importantă colonie a acestui stat în Asia. Acaparînd insulele, cîrmuitorii de la Madrid au dat mînă liberă militarilor, ordinelor călugărești și funcționarilor aduși din Spania, a căror principală preocupare a fost o îmbogățire cît mai rapidă, în vreme ce băștinașii au cunoscut o cruntă exploatare.

Replica filipinezilor a fost o puternică rezistență, primele răscoale antispaniole avînd loc în 1574 și 1587-1588. Metropola a înăbușit însă cu cruzime aceste prime semne de protest. Între 1660-1661 filipinezii s-au ridicat din nou la luptă în Insula Luzon, iar în 1744, a izbucnit o răscoală, care n-a putut fi înfrîntă timp de 85 ani. Starea generală de împotrivire a culminat cu marea răscoală antispaniolă din provincia Cavita (1872).

„Conducătorul plebeu“

Mișcarea de emancipare națională a poporului filipinez din cea de-a doua jumătate a secolului XIX s-a împletit cu lupta pentru reforme sociale, economice și politice, deziderate cu un larg ecou și în rîndul burgheziei liberale spaniole, aflată în opoziție cu absolutismul regal. Pentru propagarea reformelor, în 1888, tineri filipinezi aflați la studii în capitala Spaniei au fondat împreună cu un grup de intelectuali progresiști spanioli *Asociația hispano-filipineză*. Organul de presă al asociației, *El Solidaridad*, a publicat o serie de articole în care era reclamată înfăptuirea unor deziderate printre care și reprezentarea Filipinelor în *Cortesurile*** spaniole.

În iunie 1892, la Manila, capitala Insulei Luzon, scriitorul și omul de știință José Rizal, întors de curînd de la Madrid, a întemeiat societatea conspirativă *Liga Filipineză*, prima organizație politică națională a filipinezilor, care lupta pentru reforme politice și progres economic. În programul elaborat de Rizal au fost înscrise unificarea economică și politică a Filipinelor, apărarea populației de violență și nedreptate, înfăptuirea unor reforme ca cea legislativă, dezvoltarea industriei, agriculturii, comerțului etc.

În vara aceluiași an, Andres Bonifacio, „conducătorul plebeu“ (denumit astfel pentru că provenea dintr-o familie săracă din Manila) al luptei de eliberare națională, a întemeiat organizația secretă *Katipunan* („Alianța suverană și demnă a fiilor poporului“). Deși aderase printre primii la *Liga Filipineză* și implicit la mișcarea pentru reforme, Bonifacio a fost conștient de ineficiența utilizării acestei forme de luptă. De aceea, scopul declarat al organizației *Katipunan* l-a reprezentat cucerirea independenței Filipinelor prin lupta armată.

La scurt timp după crearea *Ligii Filipineze*, José Rizal a fost arestat și deportat într-o regiune îndepărtată a Insulei Mindanao, iar la 30 decembrie 1896, autoritățile spaniole l-au executat. În lipsa conducătorului ei, organizația și-a limitat treptat activitatea, autodizolvîndu-se în 1893.

Conducerea luptei antispaniole a revenit în exclusivitate organizației *Katipunan*. În 1895-1896, secții ale acestei organizații activau în majoritatea provinciilor arhipelagului, iar în ajunul insurecției din august, ea devenise o organizație populară de masă cuprinzînd țărani, mic-burghezi, intelectuali și grupuri patriotice din rîndurile păturilor înstărite.

Spre sfîrșitul sec. XIX, starea de spirit anticolonialistă din Filipine s-a amplificat în contextul desfășurării revoluției cubaneze din februarie 1895***. În vara anului 1896, guvernanții spanioli, aflați în stare de alertă în urma mișcărilor din Cuba, au trecut la măsuri represive împotriva organizației *Katipunan;* poliția a devastat tipografia ilegală și a confiscat documentele organizației. În această situație, Bonifacio a adresat compatrioților săi o proclamație, prin

* Filipinele au fost descoperite în 1521 de Magellan, care le-a denumit Insulele „Sfîntul Lazăr“. Actuala denumire le-a fost acordată în cinstea moștenitorului tronului de la Madrid (viitorul rege al Spaniei), Filip II (1556-1598) de către șeful unei expediții militare spaniole în aceste insule.

** Parlamentul.

*** Vezi *Magazin istoric*, nr. 12/1971.

care i-a chemat la luptă deschisă împotriva stăpînitorilor.

Așa a început, la 26 august 1896, insurecția filipineză.

„...crima de a fi contra exploatării..."

În lupta sa pentru libertate și neatîrnare, poporul filipinez s-a bucurat de solidaritatea mișcării muncitorești și a opiniei publice progresiste din numeroase țări, inclusiv din România. Presa muncitorească și democratică din țara noastră și-a informat cu promptitudine cititorii despre mersul insurecției antispaniole, subliniind legitimitatea ridicării la arme a poporului filipinez. Chiar în luna declanșării insurecției, gazeta socialistă *Lumea nouă* a scris: „De curînd a început răscoala în Filipine. 3 000 oameni au atacat Manila (capitala posesiunilor cu 160 000 locuitori)". În aceleași zile, militantul socialist Ion Delescu a publicat tot în *Lumea nouă* articolul *Răscoala din Filipine*, în care a criticat sistemul inuman de exploatare instituit de spanioli: „O mînă de funcționari și preoți [spanioli — *n.a.*] despoaie o populație [...] Toți cei presupuși numai că fac crima de a fi contra exploatării barbare a coloniilor sînt puși la temniță și așteaptă să fie osîndiți la moarte ca rebeli". Crunta exploatare, arăta Delescu, a generat „un șir de răscoale [...] și acuma a izbucnit alta nouă". Afirmînd justețea războiului anticolonialist purtat de populația filipineză, Constantin C. Bacalbașa a arătat la rîndul său într-un articol publicat în *Adevărul* din 5 august 1897 că Spania monarhistă „reprezintă în istorie tipul de guvernămînt intolerant și crud, domnia Spaniei asupra coloniilor [...] este teroarea însăși".

Stigmatizînd măsurile represive, opinia publică democratică din România și-a manifestat convingerea că ele nu vor putea înăbuși lupta patrioților, ci, dimpotrivă, vor întări hotărîrea acestora de a-și elibera țara de sub jugul colonial. „Răstignirea oamenilor suspecți — a scris *Lumea nouă* în numărul din 6 noiembrie 1896 — bătaia pînă la moarte, tot felul de cazne sălbatice, împușcarea prinșilor [prizonierilor — **n.a.**] în război, confiscarea averilor vor avea ca urmare numai întărîtarea tot mai mare și mai mare a populației indigene".

La sfîrșitul anului 1896, insurgenții au reușit să elibereze o mare parte din Insula Luzon. Pe cîmpul de luptă s-a remarcat ca un destoinic conducător generalul Emilio Aguinaldo, unul din promotorii războiului antispaniol, care intrase în *Katipunan* înainte de începerea insurecției.

La începutul anului 1897, în tabăra insurgenților au apărut unele disensiuni. Aguinaldo, împreună cu partizanii săi, a considerat că organizația *Katipunan* și-a îndeplinit misiunea, misiune ce ar fi trebuit preluată de un guvern democratic, ales de popor. El a reușit să-l înlăture pe Bonifacio și să fie ales președinte al guvernului național, calitate în care l-a învinuit pe Andres Bonifacio de a fi conspirat contra revoluției, predîndu-l tribunalului militar. La 10 mai 1897, Bonifacio a fost condamnat la moarte.

În iulie 1897, Aguinaldo, devenit „mai marele răsculaților", cum îl califica *Lumea nouă*, a lansat un manifest în care a declarat că răsculații „nu vor înceta lupta pînă nu vor cuceri neatîrnarea". Spre sfîrșitul lui 1897, insurgenții și-au consolidat pozițiile în provincia Cavita și în celelalte zone din sudul Insulei Luzon.

În acest timp, Spania monarhistă trecea printr-o profundă criză. În vara lui 1897, premierul conservator Canovás a fost asasinat de un anarhist, iar la conducerea Spaniei a venit un guvern liberal în frunte cu P.M. Sagosta. Fără a renunța la colonii, noul guvern a îmbinat măsurile de reprimare a mișcărilor de eliberare națională cu o politică de concesii. În Filipine a fost numit un nou guvernator spaniol, generalul Primo de Rivera*. Concomitent cu operațiunile militare întreprinse împotriva răsculaților, noul guvernator a făgăduit amnistie tuturor acelora care nu vor mai lupta împotriva metropolei.

În toamna anului 1897, Primo de Rivera a reușit să stabilească contactul cu generalul Aguinaldo, promițînd acordarea de reforme administrative și judecătorești, izgonirea din Filipine a ordinelor călugărești, libertatea presei și a întrunirilor, amnistie generală ș.a. La 18 noiembrie 1897, Aguinaldo a semnat tratatul cu guvernatorul spaniol din Filipine. Împreună cu tovarășii săi de arme, Aguinaldo a trebuit să depună armele și să părăsească Filipinele. Li s-au promis în schimb recompense bănești. Reformele făgăduite de Primo de Rivera n-au fost incluse în clauzele tratatului. Astfel războiul a luat sfîrșit. Aguinaldo și apropiații săi s-au stabilit la Hong-Kong unde au pus bazele organizației *Junta patriotică*. Mișcarea de eliberare națională însă nu s-a stins. În Insula Luzon au continuat să acționeze detașamente înarmate, care au refuzat să recunoască pactul semnat cu colonialiștii. Focare de luptă au persistat în Insulele Mindanao, Mindora și în altele. „Filipinezii — a scris gazeta *Adevărul* din 13 aprilie 1898 — n-au depus niciodată armele. Multe provincii sînt încă în plină revoluție".

Întreaga insulă eliberată

De lupta poporului filipinez au încercat să se folosească cercurile imperialiste nord-americane. Cu o lună înainte de începerea războiului cu Spania, reprezentanții diplomatici și militari nord-americani în Orientul Îndepărtat au intrat în tratative secrete cu Aguinaldo, promițîndu-i sprijinul Statelor Unite în lupta pentru eliberarea Filipinelor. La 12 aprilie 1898, S.U.A. au declarat război Spaniei, iar la 27 aprilie, flota asiatică americană sub comanda comandorului George Dewey a părăsit apele chineze, intrînd în noaptea de 30 aprilie - 1 mai în Golful Manila. În bătălia angajată a doua zi cu escadra spaniolă, aflată sub conducerea amiralului Patricio Montojo, flota americană a înregistrat o victorie zdrobitoare, distrugînd, totodată, și bateriile de coastă. *Junta patriotică*

---

* Viitorul dictator al Spaniei (sept. 1923-ian. 1930).

din Hong-Kong a chemat pe filipinezi să întîmpine armata americană ca pe salvatoarea patriei. Aguinaldo, transportat la Luzon pe un vas de război american, s-a ridicat din nou în fruntea luptei de eliberare a poporului filipinez. El a început să recruteze o armată de patrioți pentru a ajuta pe cei 10 000 soldați americani debarcați la 30 iunie 1898 sub comanda generalului Wesley Merritt. „Sosit acasă — scria *Adevărul* încă la 29 mai 1898 — șeful insurgenților, Aguinaldo a reușit să răscoale țara [...] Provincia Cavita s-a răsculat în masă. Tot arhipelagul e răsculat".

Statele Unite au dus războiul împotriva Spaniei cu mîinile insurgenților filipinezi. Armata filipineză, căreia nord-americanii i-au furnizat armament, animată de supremul ideal al eliberării patriei, a luptat cu vitejie împotriva trupelor colonialiste. La 12 iunie 1898, la Cavita s-a proclamat din nou, în mod solemn, independența Filipinelor. S-a creat un guvern național, în frunte cu Emilio Aguinaldo. Acest act a fost salutat cu satisfacție de opinia progresistă din România. Numeroase organe de presă au reprodus pe prima pagină fotografia șefului statului independent filipinez. *Lumea nouă* din 16 iunie 1898 a scris sub această fotografie: „Deși foarte tînăr, s-a purtat însă cu o vitejie care merită toată lauda. A bătut armata spaniolă și acum, în urmă, s-a proclamat președinte al Republicii Filipine".

În vara anului 1898, patrioții filipinezi au reușit să elibereze întreaga Insulă Luzon (cu excepția orașului Manila, capitala țării), precum și alte insule. Dominația spaniolă a fost, practic, lichidată în arhipelag.

Atîta timp cît Statele Unite avuseseră interesul de a nimici trupele spaniole cu ajutorul insurgenților filipinezi, comandanții militari americani au ținut seamă de guvernul național din Filipine, cercurile colonialiste din S.U.A. căutînd însă să împiedice eliberarea capitalei țării de către patrioții care se aflau la porțile Manilei. Orașul urma să fie ocupat de către trupele americane, în vederea creării unei baze juridice pentru transformarea țării într-o colonie nord-americană. La 12 august 1898, la Washington s-a semnat protocolul privind încetarea războiului hispano-american. Concomitent, trupe de uscat americane au debarcat la Manila, care a capitulat la 13 august datorită în primul rînd loviturilor forțelor de guerilă ale lui Aguinaldo. Din acest moment, guvernul național al Filipinelor a fost cu desăvîrșire ignorat. „Americanii — a sesizat *Adevărul* — au arborat drapelul lor [la Manila — *n.a.*]. Ei au început să conteste lui Aguinaldo, șeful insurgenților, dreptul de a se proclama președinte al Republicii Filipine și declară că nu-l vor confirma. Se așteaptă ca americanii să numească un guvernator la Manila". Se adeverea, ceea ce gazeta românească *Epoca* scria cu o lună înainte de începerea războiului hispano-american: „E vădit că Statele Unite urmăresc o politică de cuceriri. Considerațiile de umanitate, sub care americanii încearcă să-și ascundă lăcomia de cîștig, sînt o mască prea grosolană ca să poată înșela pe cineva".

Și dacă unii patrioți filipinezi mai sperau că vor obține recunoașterea independenței țării lor din partea guvernului de la Washington, aceste iluzii au fost spulberate definitiv la Conferința de pace de la Paris, unde reprezentanții poporului filipinez nu numai că nu au obținut recunoașterea mandatului lor, dar nici măcar nu li s-a admis o întrevedere cu delegația americană. Potrivit Tratatului de pace hispano-american, semnat la 10 decembrie 1898, Filipinele au fost vîndute Statelor Unite, care s-au obligat, la trei luni după ratificarea acestuia, să plătească Spaniei, drept despăgubire, 20 milioane dolari.

Din nou colonie

Clauzele Tratatului de pace de la Paris au generat revoltă și indignare. Considerîndu-se trădați de cei care le făgăduiseră independența, filipinezii au organizat o puternică mișcare de rezistență. Relevînd această stare de spirit, gazeta *Tribuna* din Sibiu, din 11 ianuarie 1899, sub titlul *Filipinele contra Americii*, scria: „În Insulele Filipine este mare nemulțumire și agitație contra americanilor [...] nu sînt decît două posibilități: sau americanii le recunosc independența sau se va încinge un nou și sîngeros război între insulari și noii cuceritori".

La 20 ianuarie 1899, Filipinele s-au proclamat stat de sine stătător. Armata patrioților filipinezi a asediat Manila; ostilitățile au cuprins întreg teritoriul Insulei Luzon. Statele Unite au trimis puternice întăriri sub comanda generalului Arthur MacArthur. Coloanele de pedeapsă au pustiit teritoriul Insulelor Luzon și Visaya, ucigînd bărbați, femei, bătrîni și copii. Știrile despre teroarea instaurată au pătruns repede în presa nord-americană și europeană, stîrnind un val de proteste. *Lumea nouă* din 18 iulie 1899 consemna: „În Filipine, americanii comit niște cruzimi extraordinare pentru a supune pe locuitori...".

În ciuda acestei campanii de teroare și a imensei disproporții de forțe, patrioții filipinezi nu au încetat lupta. În martie 1901, Aguinaldo a fost capturat printr-o stratagemă (i s-au promis negocieri) de către generalul Frederich Funston. Războiul de partizani a continuat, totuși, mai mult de un an.

Înăbușirea răscoalei din Filipine a necesitat intervenția unor efective de peste 100 000 soldați americani, cifră enormă pentru războaiele coloniale ale epocii. Trupele S.U.A. au înregistrat 4 243 morți și 2 118 răniți, în vreme ce filipinezii au pierdut peste 16 000 oameni. Mai bine de 100 000 locuitori au pierit de foame, ca urmare a acțiunii de „pacificare" a generalului MacArthur.

În iulie 1902, Congresul S.U.A. a adoptat *Legea cu privire la Filipine*, potrivit căreia arhipelagul a obținut autonomia internă; guvernatorul general american al insulelor și-a păstrat nu numai dreptul de veto, dar și posibilitățile de a adopta o serie de măsuri în folosul cercurilor imperialiste nord-americane.

Lupta de eliberare a poporului filipinez a continuat însă cu o deosebită forță în prima jumătate a secolului nostru, găsindu-și încununarea în 1946, cînd Filipinele au obținut recunoașterea deplină a independenței.

Cărți sosite la redacție

● **Grigore Preoteasa — TEXTE SOCIAL-POLITICE.**

Prefață de **Vasile Dumitrescu**, *selectarea textelor și coordonarea volumului* **Octavian Butoi, Gavril Horja, Georgeta Oancea.** Editura Politică, București, 1974, 322 pp., 14,50 lei: *culegere reprezentativă din publicistica intelectualului comunist și a omului politic Gr. Preoteasa (1915-1957), reunind apeluri, articole, însemnări, cuvîntări, din perioada anilor 1937-1950.*

● **CLASA MUNCITOARE — FORȚA SOCIALĂ CONDUCĂTOARE ÎN ROMÂNIA SOCIALISTĂ.**

Sub redacția dr. **Gheorghe Surpat,** Editura Politică, București, 1974, 244 pp., 8,50 lei: *studiu consacrat proceselor pe care le implică exercitarea de către clasa muncitoare a rolului de forță socială conducătoare în societatea socialistă, publicat sub egida Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. de un colectiv de autori:* **Gheorghe Surpat, Nicolae Ionel, Vasile Coltofeanu, Dumitru Mazilu, Maria Popescu, Gheorghe Berescu, Vasile Popescu.**

● **Elena Florea — NAȚIUNEA ROMÂNĂ ȘI SOCIALISMUL.**

Editura Academiei R.S.R., București, 1974, 260 pp., 14,50 lei: *conținutul trăsăturilor generale ale națiunii române în etapa actuală, principalele elemente ale conștiinței naționale și individuale socialiste în condițiile făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră.*

● **APĂRAREA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI SOCIALISTE — CAUZĂ ȘI OPERĂ A ÎNTREGULUI NOSTRU POPOR.**

Editura Militară, București, 1974, 260 pp., 10,50 lei; *elaborată de un colectiv de autori din cadrul Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară, lucrarea prezintă în lumina concepției generale a partidului cu privire la războiul întregului popor, rolul, principiile de întrebuințare în luptă și misiunile generale ale tuturor forțelor din cadrul sistemului de apărare națională.*

● **Nicolae Bălcescu — OPERE.**

Editura Academiei R.S.R., București, 1974, 420 pp., 36 lei: *primul volum al ediției critice apărute sub îngrijirea lui* G. Zane *și* **Elena G. Zane,** *cuprinzînd scrierile istorice, politice și economice redactate de eminentul gînditor și revoluționar pașoptist în perioada 1844-1847.*

● **Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Șerban — RĂSCOALA DE LA 1784 DIN TRANSILVANIA DE SUB CONDUCEREA LUI HORIA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN.**

Editura Politică, București, 1974, 296 pp., 8 lei: *puternica ridicare la luptă a iobagilor din Transilvania, împotriva raporturilor sociale feudale, pentru emanciparea politică, socială și națională evocată în acest studiu publicat cu prilejul aniversării a 190 ani de la răscoala din 1784.*

● **Alexandru Duțu — UMANIȘTII ROMÂNI ȘI CULTURA EUROPEANĂ.**

Editura Minerva, București, 1974, 228 pp., 8,75 lei: *valoroasa experiență istorică a contactelor cărturarilor români cu mișcările culturale europene din a doua jumătate a sec. XVII și începutul sec. XVIII.*

● **Mihail P. Dan — UN STEGAR AL LUPTEI ANTIOTOMANE. IANCU DE HUNEDOARA.**

Editura Militară, București, 1974, 196 pp., 8 lei: *glorioasele fapte de arme ale campaniilor sud-est europene conduse de voievodul transilvănean pentru stăvilirea expansiunii otomane în Europa în prima jumătate a sec. XV.*

● **Andrei Pippidi — CONTRIBUȚII LA STUDIUL LEGILOR RĂZBOIULUI ÎN EVUL MEDIU.**

Editura Militară, București, 1974, 360 pp., 13 lei: *implicațiile juridice și etice ale războiului în societatea medievală, cu numeroase referiri la crearea și aplicarea unei legislații a războiului în țările române, în sec. XV-XVIII.*

● **V. Firoiu — ... ȘI EU AM FOST RECRUT.**

Editura Militară, București, 1974, 180 pp., 7,75 lei: *cel din urmă volum (al 13-lea) al regretatului publicist care a fost V. Firoiu, înmănunchind amintirile din vremea stagiului militar, încredințate autorului de către generalul* **Iacob Zadik,** *acad.* **Miron Nicolescu,** *acad.* **Henri Coandă,** *acad.* **Ion Jalea,** *acad.* **Petre Constantinescu-Iași,** *acad.* **Horia Hulubei,** *acad.* **Aurel Moga,** *acad.* **Constantin Daicoviciu,** *acad.* **Mihai Beniuc,** *acad.* **Nicolae Giosan,** *acad.* **Eugen Pora,** *generalul* **Gh. Negrescu, Alexandru Balaci,** *acad.* **Radu P. Voinea, Costache Antoniu, Ion Bănuță, Mariana Drăgescu, Dumitru Tudose, Constantin Voineag,** *locotenentul* **Ion Baciu.**

PORTRETE POLITICE DIN ANII INTERBELICI

CONSTANTIN XENI

Alt portret*, realizat cu multă căldură şi pasiune de către Constantin Xeni, ni-l înfăţişează în plenitudinea sa pe Take Ionescu (1858-1922), această proeminentă personalitate a politicii româneşti ce s-a remarcat îndeosebi în primele două decenii ale secolului XX.

Take Ionescu face primii paşi în arena luptelor politice prin alegerea sa ca deputat al Partidului Liberal brătienist, în anul 1884, după o fructuoasă şi asiduă muncă de ziarist la Românul, **oficiosul partidei liberale. În 1885 trece la Partidul Conservator, sub oblăduirea căruia deţine rînd pe rînd în mai multe guverne portofolii ministeriale la Instrucţiune şi Culte şi la Finanţe. În această perioadă se află printre colaboratorii de frunte ai ziarului** Timpul.

Ascuţirea contradicţiilor de clasă, nemulţumirile tot mai adînci între care şi cele ale păturilor mijlocii, ale micii burghezii de la oraşe şi sate, accentuate după sîngeroasele masacre din 1907, îl situează ca un exponent de frunte al acestor pături sociale. Pentru propagarea revendicărilor micii burghezii în continuă pauperizare el înfiinţează un nou partid — Partidul Conservator-Democrat al cărui lider devine în anul 1908. Cu partidul său nu a guvernat niciodată singur, dar a colaborat la patru guverne, situîndu-se evident în constelaţia liderilor claselor posedante.

Take Ionescu nu a reuşit să imprime Partidului Conservator-Democrat un program clar, o orientare politică nouă. În acelaşi timp, el nu a izbutit să grupeze în jurul său alţi reprezentanţi de seamă ai burgheziei româneşti ce aparţineau în continuare partidului liberal. „Lipsa unor colaboratori politici de mare influenţă a alimentat inconsecvenţa şi lipsa de curaj [...] care au constituit piedici importante pe drumul acestei noi orientări. Aceasta a dus la nesiguranţa care a însoţit aproape toate actele politice, chiar şi acelea de mare răsunet pe care Take Ionescu le-a iniţiat în primii ani de existenţă ai Partidului Conservator-Democrat".**

De altfel, în întreaga sa activitate el s-a manifestat ca exponent al claselor pe care le-a reprezentat. Legislaţia iniţiată sau sprijinită de către Take Ionescu în decursul întregii sale cariere politice a favorizat, cum era şi firesc, dezvoltarea capitalistă a României, contribuind la agravarea stării de mizerie şi exploatare a maselor muncitoare de la oraşe şi sate.

Prin formaţia sa, subliniază Mircea Maliţa, cît şi prin concepţiile sale politice, liderul conservator-democrat a fost un adept, ca şi Camillo Cavour, al unei gîndiri „centriste", cu limite datorate epocii sale. „Simţul său pentru dreptate, pentru aplicarea riguroasă a principiilor în relaţiile dintre state, îl aşază într-o strălucită trinitate de oameni politici români, care au jucat roluri importante în activitatea treburilor externe ale Statului Român: înainte de el, C.A.Rosetti; după el, Titulescu. Paternitatea multor idei identificate în gîndirea şi concepţia lui Titulescu trebuie de fapt să fie atribuite celui care l-a precedat în diplomaţie şi chiar în fruntea unor departamente, cunoscînd că mentorul său spiritual nu era altul decît Take Ionescu"*.**

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1975.
** **Marea răscoală a ţăranilor din 1907**, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1967, p. 795.
*** Vasile Netea: **Take Ionescu**, Editura Meridiane, Bucureşti, 1971; **Prefaţă** de Mircea Maliţa.

Ion Luca Caragiale îl caracteriza astfel în ziarul Opinia din 30 ianuarie 1908: „Patriot neobosit şi înţelept, el cuprinde cu acelaşi interes, discută cu aceeaşi sîrguinţă, rezolvă cu aceeaşi pătrundere problemele politice şi sociale". Un sintetic şi foarte plastic portret i-a făcut Nicolae Iorga. Marele istoric îl aprecia pe Take Ionescu a fi fost „în politica României omul ţării sale", pentru care a depus o prodigioasă activitate. „Nici nu putea fi altfel această mare inteligenţă, acest frumos talent, care a aşteptat deplina maturitate pentru a lăsa să se vadă ceva mai mult decît cere politica".

Take Ionescu nu era mai puţin apreciat de oameni de stat străini: Georges Clemenceau scria la 14 decembrie 1914: „Take Ionescu este un om care poate fi pe drept cuvînt numit european, un mare european, deşi român pînă-n măduva oaselor, avînd pentru ţara sa cea mai înaltă şi legitimă ambiţie". Pentru Winston Churchill, Take Ionescu era „omul care vedea întotdeauna clar şi just".

În fragmentele pe care le publicăm, poate mai mult decît în altele, subiectivismul autorului iese mai pregnant în evidenţă. Este şi firesc. C. Xeni a fost, după cum singur mărturiseşte, 17 ani, zi de zi, alături de Take Ionescu. Ceea ce ni se pare valoros în acest portret este faptul că autorul creionează în mod just aportul lui Take Ionescu la procesul de desăvîrşire a unităţii naţionale şi statale a României moderne, în preajma, în timpul şi după prima mare conflagraţie mondială. În perioada amintită, se reliefează în mod deosebit patriotismul său fierbinte, poziţia sa fermă de sprijinitor activ al năzuinţelor de veacuri ale românilor spre desăvîrşirea unităţii naţionale.

Născut şi crescut în epoca luptelor pentru înfăptuirea năzuinţelor naţionale ale românilor, întreaga activitate a lui Take Ionescu poartă amprenta vizibilă a acelei epoci. Prin prisma acestor coordonate esenţiale ale prezenţei în viaţa politică a acelor ani a iubitorului de ţară, care a fost Take Ionescu, se cuvine să apreciem şi fragmentele ce urmează.

V. ARIMIA,
V. ŞIMANDAN

Take Ionescu

Iată un portret uşor de făcut! Nu fiindcă aproape 17 ani n-a fost zi fără să-l văd şi să lucrez cu el, dar pentru că oricine l-ar fi apropiat găsea în el un suflet deschis, sincer, spontan fără pic de morgă.

Take Ionescu a venit pe lume în condiţiuni care nu se pot compara cu ale celor doi adversari ai lui de căpetenie, cari i-au împiedicat neîncetat ascensiunea politică: Petre Carp şi Ionel Brătianu. Cel dintîi născut din părinţi bogaţi, vechi boieri moldoveni, a avut o tinereţe uşoară şi o maturitate la adăpost de nevoia muncii şi de grija zilei de mîine. Cel de-al doilea fusese şi mai răsfăţat de soartă: era fiul cel mai mare al celui mai puternic bărbat din acel timp, al omului care 12 ani neîntrerupt urma să fie prim-ministru.

Take Ionescu — Dumitru Ghiţă Ioan, după actul său de naştere, nume banal predestinat a deveni ilustru — se născuse la 13 octombrie 1858 în orăşelul ignorat pe atunci al Ploieştilor, în casa unui mic negustor ale cărui afaceri mergeau la început aşa de rău încît a fost silit să se mute cu familia în Bucureşti. Apoi, neputînd găsi alt mijloc

de trai a luat în arendă accizele comunale din Giurgiu. Lipsit de cultură, dar de o inteligenţă şi abilitate remarcabile, bătrînul Ghiţă Ioan începu a face avere la Giurgiu şi cînd fiul său Dumitru îşi lună bacalaureatul, cu o excepţională strălucire, el fu în stare a-l trimite la Paris. Îşi luă doctoratul în drept, avînd de colegi pe Dissescu, pe Costică Arion, pe Corneliu Manolescu-Rîmniceanu şi pe R. Poincaré, viitorul preşedinte al Republicii Franceze. Viaţa lui studenţească a fost excepţional de serioasă. Distracţii foarte puţine, muncă intensă. Aşa a şi rămas. Puterea lui de muncă l-a caracterizat toată viaţa. Cîţi din adversarii săi ar fi putut să-şi atribuie pe jumătate din activitatea lui? Dormea puţin, se culca după miezul nopţii, iar la 7 dimineaţa lucra în birou.*

Take Ionescu avea politica în sînge. Avocatura, în care a strălucit ca nimeni altul, era totuşi la el o preocupare cu orizont mic şi dacă s-ar fi născut bogat, cred că n-ar fi pledat.

L-am cunoscut mai întîi ca avocat. Era cel mai căutat din

---

* Este vorba de unele taxe percepute pentru mărfurile care intrau şi ieşeau din oraş prin anumite bariere. — *n.r.*

barou. Anticamera lui din str. Atena 25 era prin 1907-1908 aşa de neîncăpătoare, încît alături de ea a trebuit să construiască o a doua sală de aşteptare. Pentru lupta de bară el avea toate însuşirile ce se cer unui avocat mare. Avocatul bun poate să aibă mai puţine; avocatul mare trebuie să le aibă pe toate. Avea mai întîi o minte clară. Ştia să vadă limpede. Avea o pătrundere a lucrurilor care îl făcea să vadă într-o afacere ceea ce alţii nu vedeau. Avea o putere de logică, adică o minte cu judecată dreaptă, care vedea repede firul roşu al raţionamentului victorios. Avea o minte excepţional de sintetică, care concentra şi lumina detaliile. Avea o memorie prodigioasă, care îl făcea stăpîn absolut al faptelor şi detaliilor. Şi avea apoi acea expunere vibrantă, scînteietoare, de talent, ce se împletea cu simpatia şi prestigiul persoanei sale, care ilumina bara la care elocinţa lui se revărsa cuceritoare. N-a pledat odată fără ca sala şedinţelor să nu se umple de magistraţi şi avocaţi care veneau să-l asculte.

Studia mult? Uneori da, alteori nu. În primii ani de avocatură „am muncit ca un rob", spunea el. Pleda des în oraşele de provincie şi acolo chiar la Curţi cu Juraţi. Extraordinara lui măiestrie în expunerea şi specularea faptelor îi dase, de la începutul debuturilor sale, o faimă generală. De atunci datează şi porecla lui „Tăkiţă gură de aur".

Mai tîrziu, însă, cînd experienţa anilor îi îmbogăţise cunoştinţele juridice, asimila extrem de repede paginile dosarului şi îi trebuia puţin pentru ca, ascultîndu-l, să-ţi dea impresia că studiase zile întregi. Erau însă şi cauze mari sau cauze în care punea pasiune. Atunci examina cu atenţie fiecare faţă a problemei, consulta autorii, mai ales pe Aubrey şi Rau şi îşi fixa pe hîrtie şirul chestiunilor de pledat.

Intrigile la treptele Tronului

Viaţa lui politică a început la 1884 cînd a fost ales, la vîrsta de 26 ani, în Parlament şi ea s-a desfăşurat timp de aproape 40 ani de-a lungul marilor evenimente ale României.*

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1973.

În 1907 a fost nevoit să iasă din Partidul Conservator, căruia talentul său îi adusese servicii fără preţ. Ramura boierească a acestui partid făcuse o viaţă imposibilă acestui fiu de burghez obscur de la Ploieşti. După destule ezitări, lungi şi chinuitoare, el s-a decis a întemeia un al treilea partid. Ştia că va avea să înfrunte furia a două mari şi puternice partide vechi. Ştia că va trebui să înfrunte şi concepţiile regelui Carol I. Şi totuşi fără nume şi fără avere a pornit la luptă. Partidul „Conservator-Democrat" a luat fiinţă. Enorma majoritate a celor cărora le-a făcut bine în viaţă şi a celor care admirau marile lui însuşiri l-a urmat cu entuziasm din primul ceas. Cîţiva, şi dintre cei mai intimi, l-au abandonat. Din fericire, extrem de puţini.

Succesele electorale din chiar primele alegeri au produs uimire. Ce era la temelia acestor succese? Care era explicaţia acestei resurecţii populare, a acestei neaşteptate afirmări de independenţă din partea unei populaţiuni electorale aşa de docile stăpînirei? Era — socotesc eu — o cauză psihologică, mult mai ascunsă şi mai adîncă decît părea observatorului superficial. Mica burghezie, tăcută dar numeroasă, vedea pentru întîia oară pe unul de-ai lor, pe fiul lui Ghiţă Ioan de la Ploieşti, ridicîndu-se la cea mai înaltă treaptă a vieţii publice, graţie numai şi numai însuşirilor lui. Take Ionescu era carne din carnea lor, sînge din sîngele lor. O satisfacţie ascunsă a clasei lor. Brătienii, Catargiii, Carp, Cantacuzino, şefii de toate nuanţele de pînă atunci, puteau fi oameni de merit, dar nu erau de-ai lor. Averea şi naşterea lor jucaseră şi ele un rol în ascensiunea lor „boierească". O adevărată panică a cuprins cele două partide „istorice". Ironia cu care ele întîmpinaseră apariţia „aventurei" lui Take Ionescu se transforma de la o zi la alta în serioasă îngrijorare. Ziarele de partid, oratorii liberali ca şi oratorii conservatori nu mai aveau acum decît o singură ţintă: distrugerea prin toate mijloacele a noului partid. Orice mijloc de luptă devenise bun. Calomniile şi injuriile contra noului şef cădeau peste el în avalanşă.

Intrigile ajunseseră pînă la treptele Tronului. Cumintele rege Carol I începu să audă şoapte că „Take" e un pericol chiar pentru dinastie! O adevărată goană începu contra pericolului „takist". Şeful, aşa blînd şi simpatic cum era, devenise un „Belzebut" care trebuia scos din viaţa publică. Take Ionescu, amărît, surîdea şi lupta înainte.

Această „fiară a cuvîntului..."

Talentul lui Take Ionescu — „marele său talent" cum scrie Iorga — s-a risipit la bară, în nenumărate articole de gazetă, în conferinţe, în întruniri publice, în Parlament. El a fost fără îndoială cel mai mare talent oratoric al epocii sale. „Un obraz fericit — zicea cu drept cuvînt Schopenhauer — e cea mai bună scrisoare de recomandaţie în viaţă". De statură potrivită, armonios construit şi elegant. Vocea lui clară şi rezistentă era mai mult tenorală şi fără note grave. De aceea uneori era nevoit s-o forţeze cînd vroia să coboare cu gravitate finalul frazei. Nu era nici stridentă ca a lui Titulescu, nici solemnă ca vocea lui Delavrancea. Debitul era uşor, curgător, aproape rapid.

Prima însuşire a elocinţei sale era claritatea. Această claritate izvora din altă însuşire: spiritul său era sintetic. El nu se oprea la detalii, nu avea orizontul limitat, caracteristic mai ales profesorilor. În orice problemă el vedea întregul chestiei, „ansamblul" cum s-ar zice cu un neologism. Controversă aridă de drept, problemă internaţională sau expunere bugetară plină de cifre, îl puteai pricepe şi urmări fără nici o sforţare. „Ceea ce pricepi clar se exprimă clar", zicea Buffon. Expresia clară e deci numai un aspect al unei minţi clare, al unei minţi care vede şi pricepe limpede. Dar un orator nu se poate descrie. Un orator trebuie auzit. Trebuie să-i vezi expresia, gestul, intonaţia, avîntul. Această „fiară a cuvîntului", cum i-a zis Delavrancea, trebuia ascultat.

Una din vorbele pe care nu odată am auzit-o la el era: „ceea ce e mai greu în viaţă e să vezi"! Această minte luminoasă îmbogăţită de o memorie prodigioasă a faptelor şi citirilor, a fost secondată de o activitate fără pereche. Ea începea la 7 dimineaţa

Lideri politici participanți la manifestația proantantistă prilejuită de intrarea în război a Italiei (1915). De la stînga la dreapta: Ionaș Grădișteanu, Take Ionescu, Nicu Filipescu, pr. Vasile Lucaci, dr. Constantin Istrate, Constantin Argetoianu, Nicolae Xenopol, dr. Toma Ionescu, Emil Pangrati. Coloana se îndreaptă spre Legația Italiei, pe atunci în strada Sf. Ion

prin dictatul zilnic al articolului de fond din ziarul său La Roumanie, *pentru ca de-a lungul unei zile de nenumărate primiri, apoi de două sau chiar de trei pledoarii pe zi, de un discurs pregătit sau adesea improvizat în Parlament, să se sfîrșească seara tîrziu după altă serie de audiențe și uneori de obligațiuni „mondaines" cu care sfîrșea ziua mai totdeauna după miezul nopții. Ani și ani de-a rîndul a dus această viață de zbucium, risipind cu amîndouă mîinile o putere de muncă prodigioasă. Încît te întrebi uneori, cînd se apropiase de 60 ani, cum oratoria lui abundentă nu s-a resimțit de oboseala vîrstei, păstrîndu-și intactă aceeași strălucire. Era în stare să țină cîteva discursuri pe zi, fără a se repeta, fără a se obosi nici pe el nici auditoriul său. Și construcția discursurilor era așa de solidă, interesul și bogăția ideilor așa de mare încît, chiar lipsite de farmecul persoanei lui și de elocvența lui atrăgătoare, ele se pot citi și azi cu mare interes, pe cînd ale multor oratori dispăruți nu. În această privință ca și în altele, semăna lui Mihail Kogălniceanu, pentru care, de altfel, Take Ionescu păstrase o mare admirație.*

Cu același talent, viu, elegant, ușor — cu care vorbea, își dicta și articolele sale de ziar, decenii întregi, în fiecare dimineață. Cred că s-ar putea forma 50 volume dacă s-ar aduna activitatea lui ziaristică.

Discursurile mari, discursurile la mesajul Tronului, discursurile istorice din timpul neutralității le pregătea minuțios. Le gîndea mult și punea pe hîrtie, pe foi mari, succesiunea ideilor principale. Atît. Restul lăsa improvizației, căci experiența lui oratorică îi furniza suficiente resurse de a-și construi forma chiar la tribună. Discursurile mai mici, însă, discursurile de întruniri publice sau de club le improviza. În drum spre localul întrunirii se gîndea la ceea ce urma să spună. Dacă-l întrebai atunci ceva, nu primeai răspuns. Și cîtă varietate chiar în aceste cuvîntări ! Nu era niciodată același. El n-avea un singur tipar de discurs pe care să-l plimbe mereu în fața auditoriului. Cum orice cuvîntare a lui, mare sau mică, era larg publicată, mîndria talentului său l-ar fi împiedicat să se repete.

„Un mare curent spre stînga la toate popoarele"

Cine ar citi azi discursurile lui de la 1914 încoace ar rămîne adînc impresionat nu numai de frumusețea acelora, dar de ceva mult mai rar decît talentul însuși. Întrebîndu-l odată pe care din însușirile omului o consideră el mai rară și mai prețioasă, a răspuns spre surpriza mea: „prevederea". Darul de a prevedea ceea ce se va întîmpla, mai ales în domeniul politic plin de atîtea necunoscute și de atîtea variațiuni, este în adevăr, dacă te gîndești bine, tot ce poate fi mai greu pentru limitata minte omenească. Istoria este un ocean de surprize și de greșeli.*

De aceea cu nimic nu se mîndrea Take Ionescu, nimic nu prețuia mai mult din multiplele sale daruri, ca pătrunderea minții lui în viitor, ca puterea prevederei sale. Și, în adevăr, cine a trăit lîngă dînsul, nu va putea tăgădui această excepțională însușire a minții lui. În discursurile sale privitoare la problemele mari sînt risipite predicțiuni

* William Pitt considera că cea mai mare însușire a omului politic e *răbdarea* — n.a.

care nu erau ţinute în seamă atunci cînd erau rostite, dar pe care el mai tîrziu avea melancolica satisfacţie să vadă cum evenimentele îi dau dreptate.

La izbucnirea războiului balcanic el prevedea că acesta nu e decît preludiul marelui război şi scria că e prefaţa dispariţiei mozaicului neviabil care se numea Imperiul austro-ungar. Noi eram atunci aliaţi formali, cu tratat iscălit, ai Imperiului habsburgic. Alianţă nenaturală, răspundea Take Ionescu, din moment ce visul nostru de întregire trebuie să învingă mai întîi acel imperiu „aliat". În opunere făţişă contra părerilor regelui Carol I, el îi spunea mereu (vezi Suvenirile *sale) că anii ce vor urma ne vor împinge în războiul reîntregirii neamului. Cînd în 1914, războiul fu dezlănţuit de Wilhelm II, patria noastră se găsea într-un ceas crucial, cel mai greu din toată istoria noastră. Două mari imperii — aliatele noastre — intraseră în război. Ele ne cereau să ne respectăm semnătura şi să le secondăm. Tragic destin! Marea autoritate a regelui Carol I, secondat de P.P. Carp şi alţi puţini, a preconizat, în istoricul Consiliu de Coroană de la Sinaia, intrarea noastră în acţiune alături de germani şi de unguri. Brătianu, Take Ionescu şi alături de ei majoritatea celor prezenţi, au găsit în luminatul lor patriotism tăria de a se opune. Şi numai astfel s-a putut face primul pas spre războiul nostru de întregire, alături de Franţa şi Anglia. Văzuse iarăşi clar.*

Dar ceea ce nu pot uita, ceea ce poate părea chiar neveridic, dacă el nu l-ar fi scris negru pe alb în La Roumanie *din septembrie 1914, e următorul fapt pe care mi l-a spus categoric chiar în biroul meu în luna august 1914. Take Ionescu se găsea la Londra în ziua izbucnirii războiului. Era vacanţă. S-a silit cum a putut să se reîntoarcă repede la Bucureşti. Casa lui, vecină cu a mea, era închisă şi cu hîrtie albastră la ferestre. Obosit de drum, prin vagoane supraîncărcate şi nemîncat, îl văd la 10 noaptea intrînd pe neaşteptate în curtea mea şi cerînd de mîncare. Iar în biroul meu, plimbîndu-se congestionat de sus în jos, deplora neîncetat izbucnirea catastrofei. Transcriu — aproape cuvînt cu cuvînt — previziunile lui, care în acel moment, mie unul, mi-au făcut mai mult impresia unor divagări. Şi nu era totuşi o divagare, ci viziunea extraordinar de lucidă a unei minţi superioare.*

— Oribilă catastrofă! Biata omenire, ce suferinţe o aşteaptă! Şi e un război lung, foarte lung. Da, da, nu te mira. E un război de 4 dacă nu de 5 ani. Da, da, de 4-5 ani. Şi vor mai intra în război şi Italia şi noi. Şi mai intră şi Japonia şi, desigur, şi America. Nu se poate fără asta. Germanii, deşi victorioşi cîţiva ani, vor fi bătuţi în cele din urmă.

Iar după o pauză lungă, în care timp ochii mei uimiţi îl urmăreau în tăcere, el continuă monologul său, cu ton apăsat în tăcere şi rar parcă citea într-o carte:

— Şi, dragul meu, vom vedea cu ochii România Mare. Vom trece prin zile negre, căci nu ştiu dacă sîntem pregătiţi, dar vom lua Transilvania... Sînt sigur de asta. Şi vor urma pe pămînt mari schimbări: va ieşi un mare curent spre stînga la toate popoarele. Toţi cei întorşi după ani de zile de război, vor şti că fără ei nimic nu s-ar fi făcut şi vor cere drepturi. Iar popoarele anglo-saxone şi îndeosebi America — a cărei participare în război se va produce şi va fi determinantă — va dobîndi o preponderenţă politică şi economică pe tot globul.

Azi — după ce toate acestea s-au întîmplat punct cu punct — firește că nu eşti impresionat de aceste previziuni. Dar atunci, în acea seară de august 1914, toate aceste preziceri sunau pentru mine ca adevărate halucinări, căci nu era om care să nu creadă într-un război scurt.

Cînd România a intrat în fine în războiul de întregire a neamului şi cînd soarta armelor ne-a fost contrară, cînd Bucureştiul a căzut, cînd guvernul s-a refugiat la Iaşi şi cînd tristeţea şi mizeria din Moldova ne copleşeau pe toţi, criticile se înteţeau, nemulţumirea creştea, iar oamenii războiului erau consideraţi de mulţi oameni ca politicieni fără minte, responsabili ai înfrîngerii. Am văzut personal pe mulţi din cei entuziaşti pentru „intrarea în acţiune" clătinîndu-se acum în convingerile lor.

Take Ionescu, refugiat cu soţia lui în căsuţa albă a farmacistului Konya, de lîngă Universitatea ieşeană, a rămas încă neclintit într-o convingere ca de stîncă. „Că am fost învinşi n-are importanţă. Războiul trebuia să-l facem", repeta el neîncetat. O singură clipă n-a regretat că am scos spada, o singură clipă n-a murmurat, o singură clipă nu s-a îndoit de victoria finală a aliaţilor noştri [...] A fost formidabil ca bărbăţie în acele luni de restriştе. Iar cînd guvernul Marghiloman impus de partea germană a venit la Iaşi, Take Ionescu a fost invitat să părăsească România.

Totul pentru izbînda idealului

Ajuns la Paris, prima lui grijă a fost să creeze un Comitet Naţional, format din toate personalităţile ce se aflau acolo. Un larg şi strălucit mănunchi de patrioţi care în dispreţul ocupaţiunii germane şi în opoziţie cu guvernul Marghiloman, supus germanilor, să reprezinte adevărata Românie. Pacea de la Buftea trebuia să se arate că a fost smulsă României învinse şi că nu corespunde aspiraţiunilor neamului. O intensă activitate de propagandă începea. Take Ionescu era cînd la Londra, cînd la Paris, cheltuind resursele lui infinite.

O durere mare avea să-l aştepte: nu-şi putea închipui că la Conferinţa Păcii, Ionel Brătianu, prim-ministrul României, să nu-l ia alături de el. Şi nu ştiu dacă puteau fi o sută de români care să poată crede că orgoliul lui Brătianu se va dispensa de serviciile unui bărbat a cărui inteligenţă era aşa de bine apreciată în Apus ca Take Ionescu. Clemenceau era atotputernic la Paris. „Părintele Victoriei" care califica foarte sever (pe drept sau pe nedrept) pe Ionel Brătianu avea, dimpotrivă, despre Take Ionescu o aşa de excelentă părere încît, citindu-i articolele din timpul neutralităţii, scrisese în L'Homme libre *sub propria semnătură că acest bărbat român este în adevăr „un grand européen". Personal nu-l*

cunoştea. Clemenceau simţise însă spiritul larg, lipsit de prejudecăţi şi departe văzător ce caracteriza pe Take Ionescu. Stăpîn pe toate nuanţele limbii engleze, cunoscînd şi fiind cunoscut în toate cercurile din Londra, fără a mai vorbi de cele din Paris, el ar fi fost desigur cel mai indicat să reprezinte România în areopagul conferinţei, sau cel puţin să asiste pe primul ministru. Acesta a preferat pe docilul N. Mişu, ministrul nostru la Londra, şi pe devotatul său Victor Antonescu. Ceea ce a urmat se ştie.

Dar după ce victoria a sosit şi înainte chiar ca noile fruntarii să fi fost trase, prevederea lui Take Ionescu îl făcea să se gîndească la ziua de mîine. „Îngrijeşte-te a doua zi după succes" e o vorbă adîncă. A te culca pe laurii victoriei, cînd ai în faţă secularа doctrină germană a „forţei care trebuie să primeze dreptul" şi setea de „revanşă", era un pericol contra căruia el nu vedea decît un singur mijloc: crearea aşa-numitei „Mica Înţelegere", alianţă solidă, sinceră, indestructibilă între toate popoarele victorioase care au beneficiat în răsăritul Europei de o nouă existenţă. De sus de la Marea Baltică — zicea şi scria el presei — pînă jos la Capul Matapan, Polonia, Cehoslovacia, România, Serbia şi Grecia — poate şi Turcia ar forma 70 milioane, care, în ceasul de pericol ar sări ca un om, făcînd ca, împreună cu sprijinul Franţei şi al Angliei, să păstreze intacte fructele victoriei trecute. Pentru realizarea acestui scop se vor găsi oare în toate aceste ţări conducători destul de luminaţi să-şi uite micile antipatii personale, micile egoisme naţionale pentru a se ridica mai sus şi a vedea numai pericolul ce le-ar putea ameninţa însăşi existenţa? Iată marea întrebare, în toată valoarea ei tragică. Iar cu privire la Rusia el repeta mereu ceea ce spunea, de altfel, în plină Cameră chiar înainte de 1916: „Cred în adîncul patriotismului meu că noi trebuie neapărat să trăim în armonie cu marea vecină slavă".

În 1919, la un banchet oferit ziariştilor străini la Paris de către colonia noastră română — care sub forma unui Comitet Naţional în frunte cu părintele Lucaci, Take Ionescu, dr. Istrate, P. Brătăşeanu, O. Goga şi alţii avea de scop să întreţină interesul opiniei publice din Apus pentru cauza noastră naţională — a luat cuvîntul şi Take Ionescu. Atunci, în seara aceea, în restaurantul din Champs-Elysées s-a putut auzi pentru prima oară, în plin entuziasm al recentei victorii, glasul său profetic anunţînd absoluta necesitate a „Micei Înţelegeri" adică o alianţă defensivă. Ciudat suna, în acel ceas de beţie a succesului, glasul plin de grijă al acestui cap spaţios şi pătrunzător, gîndindu-se la pericolul zilei de mîine. Ideea solidarităţii ţărilor noi a intrat însă în domeniul discuţiunii publice chiar de a doua zi şi şi-a făcut repede drum. Aşa s-a născut „Mica Înţelegere" alcătuire cuminte, plină de speranţe mari.

A trecut prin viaţă surîzător, dar sceptic

Admirator convins al vieţii anglo-saxone, el n-avea totuşi nimic din caracteristica britanicilor. Era latin în toate, chiar şi în strălucita lui oratorie. Pe cînd în Camera Comunelor nici nu exista tribună oratorică, fiecare orator vorbind de la locul său, fără prea multă grijă de formă, ci simplu, pe ton de conversaţie, Take Ionescu, ca aproape unanimitatea vorbitorilor noştri, era avîntat, cald, rapid, elocvent. El n-avea nici subtilitatea subînţelesurilor abile, nici rezerva îndoielilor filozofice, nici acele pauze calculate ce caracterizează calma elocinţă britanică. Avea numai cuviinţa formei şi eleganţa atacului britanic.

Caricaturile timpului speculau aceste predilecţii anglo-saxone, reprezentîndu-l cînd ca pe un sportsman englez copleşit de un guler scrobit cu colţuri întoarse, cînd ca pe un imens cilindru înfăşurat în stelele drapelului american. Din Anglia adoptase Take Ionescu, între alte lucruri, şi pe acela de a nu tolera în biblioteca lui nici o carte nelegată, nu purta decît gulere tari cu colţul întors şi nu s-ar fi culcat niciodată înainte de a fi răspuns la orice scrisoare ar fi primit în cursul zilei şi înainte de a fi pus o ordine desăvîrşită pe masa lui de lucru. Ce mă mira mult era liniştea impersonală ce păstra în faţa răutăţii şi a calomniei, liniştea cu care citea ziarele care îl atacau, aruncînd asupra lui fel de fel de revoltătoare calomnii. Cînd l-am întrebat odată cum reuşeşte a avea atîta răbdare, mi-a răspuns:

*— Un homme d'esprit sait toujours tirer parti du mal qu'on dit de lui!**

Take Ionescu a fost un exemplar omenesc greu de reîntîlnit. Cine a trăit lîngă el şi l-a cunoscut bine, a putut simţi cît e de plăcut să poţi iubi pe cei pe care îi admiri.

Dacă însă ne-am întreba la sfîrşitul acestor pagini, fost-a acest bărbat plăcut, cuceritor şi încărcat de daruri, un om fericit, aş ezita să răspund da. Dacă fericirea, omul n-o găseşte decît în satisfacerea scopului pe care el îl pune în existenţă, apoi el, care făcuse din politică scopul de căpetenie al existenţei sale şi care strălucise într-însul, s-ar fi putut considera fericit.

Victorii la bară, triumfuri la tribună, succese cuceritoare de om. Desigur, calomnia e preţul oricărui succes. Dar cu el se depăşise orice măsură. Dacă s-ar fi îndeletnicit să facă recensămîntul vrăjmaşilor lui, s-ar fi obosit numărînd. Şi astfel de-a lungul vieţii l-au împiedicat mereu, cu forţa invidiei lor, să dea ţării tot ce i-ar fi putut da.

Răutatea oamenilor şi vanitatea sforţărilor noastre nu cred să fi dat lui Take Ionescu iluzia fericirii. A trecut prin viaţă surîzător, dar sceptic. A muncit, a luptat, dar norocos nu a fost. Un singur noroc a avut poate în viaţă: a închis ochii la poarta bătrîneţii — de ale cărei infirmităţi avea oroare.

În vîrstă de 63 ani, o stridie infectată mîncată la Napoli i-a dat febra tifoidă de care apoi a murit într-un sanatoriu din Roma în iunie 1922. Moartea lui a provocat în ţară o consternare, la temelia căreia se simţea că sta iubirea. Şi iubirea nu se cumpără, nici nu se porunceşte.

Take Ionescu îşi doarme somnul într-un frumos cavou zidit pentru el în curtea mănăstirii din Sinaia; cîţiva brazi din cei care îl cunoşteau aşa de bine, îi străjuiesc odihna.

Pe zidurile albe ale cavoului stau săpate cîteva pasagii lapidare din marile lui discursuri. Şi, în fine, s-a făcut linişte în jurul lui.

---

*„Un om inteligent ştie întotdeauna să tragă foloase din ceea ce se spune rău despre el".

REBELIUNEA LEGIONARĂ ÎN VERSIUNEA GENERALULUI HANSEN

Colonel dr. AL. GH. SAVU

Pînă în ianuarie 1941, opinia publică românească nu a cunoscut aproape nimic despre contradicțiile dintre generalul Ion Antonescu și Garda de fier. Căci, propaganda asiduă întreținută de cercurile oficiale făcuse totul pentru a da lustru proaspăt instauratei guvernări și a confecționa o imagine idilică asupra relațiilor „conducătorului statului" cu „șeful mișcării legionare". Nu îmbrăcase, oare, generalul Ion Antonescu cămașa verde? Nu apărea el, zîmbitor, lîngă Horia Sima la manifestațiile regizate de gardă? Și nu-și făceau cei doi omnipotenți ai zilei repetate declarații de reciprocă fidelitate? Iar presa oficioasă difuza urbi et orbi **tot felul de comentarii bazate pe fapte petrecute sau născocite în jurul armoniei dintre cele două capete ale dictaturii antonesciano-gardiste.**

Evenimentele din ianuarie 1941 au arătat, însă, că două capete fuseseră prea multe. În spatele scenei pe care se jucase, pentru uzul opiniei publice, piesa iubirii și fidelității antonesciano-legionare se dăduse o luptă acerbă pentru putere, cu perioade de tensiune și acalmie, dar mereu prezentă, deoarece fiecare cap urmărea insistent să lichideze bicefalia prin îndepărtarea rivalului.

Cîteva studii de ținută, publicate în ultimii ani pe tema rebeliunii legionare — și, dintre acestea, ne-am îngădui să reamintim cititorilor îndeosebi articolele apărute chiar în Magazin istoric **sub semnătura lui A. Simion* — au elucidat aspecte esențiale ale conflictului prelungit dintre generalul Ion Antonescu și Horia Sima, conflict care a condus la evenimentele sîngeroase din ianuarie 1941. Nu este, deci, necesar să mai depănăm aici firul faptelor petrecute și nici să reluăm explicația lor. În schimb, pentru a facilita lectura documentului pe care-l publicăm, ar fi utile, poate, cîteva cuvinte despre poziția reprezentanților celui de-al III-lea Reich înainte și în timpul rebeliunii, căci aceasta a înrîurit puternic însuși deznodămîntul conflictului.**

Este cert că Berlinul a fost informat permanent despre evoluția acestui conflict. În comparație cu opinia publică românească, s-ar putea spune că Berlinul a avut la dispoziție o cantitate excesivă de informații, primite pe numeroase canale, însă ele au fost extrem de contradictorii: pentru a cîștiga bunăvoința lui Hitler, atît Antonescu, cît și Sima pretindeau că doreau sincer să conlucreze și dădeau unul pe celălalt vina pentru neînțelegerile apărute; Legația germană promitea să realizeze, pînă la urmă, o conciliere a rivalilor; reprezentanții Misiunii militare germane luau vădit partea lui Antonescu, în timp ce exponenții partidului hitlerist și ai Gestapoului — în virtutea vechilor lor legături cu Garda de fier — susțineau, de regulă, cauza lui Sima. Subapreciind adîncimea divergențelor din sînul guvernării antonesciano-legionare și șovăind între soluțiile care i se propuneau, Hitler a tărăgănat pînă în ianuarie 1941 adoptarea unei decizii. De-abia în cursul celei de-a doua întrevederi avute cu Ion Antonescu la Berghof, în ziua de 14 ianuarie, Hitler s-a lămurit că situația era gravă; el i-a lăsat generalului mînă liberă în disputa cu garda și a dat dispoziții ministrului Fabricius să-l susțină.

Odată cu aceasta, soarta Gărzii de fier fusese pecetluită.

Rămîne, însă, o veritabilă enigmă istoriografică faptul că decizia lui Hitler nu a fost adusă la cunoștința șefilor gărzii și a reprezentanților Reichului din România (exceptîndu-l, bineînțeles, pe Fabricius) decît post-festum, **atunci cînd o conciliere între cămășile verzi și general devenise cu totul imposibilă. Poate că Antonescu a procedat astfel deoarece dorea să-și compromită definitiv rivalul și să se debaraseze de el; dar Wilhelm Fabricius ce motive va fi avut?**

Fără a oferi o explicație, fragmentele din documentul inserat în paginile Magazinului istoric — **un raport trimis la Berlin de către generalul Erik Hansen, șeful Misiunii militare germane, imediat după înăbușirea rebeliunii — aduc unele date utile pentru clarificarea problemei la care ne-am referit. În plus, acest document inedit furnizează și alte detalii interesante despre evoluția contradicțiilor dintre generalul Ion Antonescu și Garda de fier, începînd din septembrie 1940 pînă în ianuarie 1941. Avem în vedere, îndeosebi, acele părți ale documentului care atestă atitudinea confuză și contradictorie a reprezentanților Reichului în primele zile ale rebeliunii, ostilitatea profundă a armatei române față de mișcarea legionară, condamnarea hotărîtă de către opinia publică din țara noastră a atrocităților săvîrșite de gardiști și a amestecului grosolan al Germaniei naziste în problemele interne ale României.**

---

* vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1968 și 2/1969.

Evenimentele sînt, desigur, înfățișate în document potrivit intereselor și mentalității naziste, al căror exponent a fost generalul Hansen. Din această optică, deplînge el nerealizarea unei înțelegeri între armata română și gardă sau acțiunile forțelor politice opoziționiste. După cum, în maniera specifică propagandei goebbelsiene, Hansen atribuie un rol exagerat prezenței serviciilor de informații occidentale.

De aceea, versiunea dată de generalul Erik Hansen asupra rebeliunii gardiste se cere analizată critic și privită cu firești rezerve, documentul părîndu-ni-se util și interesant pentru a fi pus în circuitul istoriografic și la îndemîna cititorilor datorită, în primul rînd, aspectelor sale revelatorii asupra amestecului nazist în treburile interne ale României și ale complicității dintre diriguitorii Reichului hitlerist și dictatura legionaro-antonesciană.

MISIUNEA WEHRMACHTULUI GERMAN DIN ROMÂNIA

RAPORT ASUPRA SITUAȚIEI NR. 5

Puciul din ianuarie al legionarilor (19-24 ianuarie 1941)*

*I. Generalul Antonescu a preluat conducerea statului la 5 septembrie 1940** în împrejurări foarte grele. Împotriva dorințelor legionarilor extremiști, n-a fost constituit un stat legionar pur, ci un regim național-legionar. Deși generalul Antonescu — ca și o parte din miniștrii săi — s-a alăturat legiunii și a apărut la diverse ocazii în cămașă verde, el nu era considerat totuși de acele elemente ca un gardist autentic. Se poate presupune că, din capul locului, tendința acestor legionari extremiști era ca, în cel mai scurt timp posibil, să obțină instituirea unui guvern sută în sută legionar, tolerînd eventual pe generalul Antonescu în postul formal de „conducător al statului". Lozinca extremiștilor respectivi era un „stat legionar total" prin nimicirea tuturor foștilor conducători ai regimului carlist și lichidarea brutală a tuturor personalităților suspectate cîtuși de puțin de a fi „francmasoni și evrei". Trebuie spus că — animați cu siguranță de cele mai bine intenționate sentimente ideologice (sic!) — ei au fost sprijiniți de cercuri din Reich și din grupul etnic german atît moralmente, cît și prin livrări de arme* [...].

„Comandantul mișcării legionare", vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Horia Sima, avea o atitudine nehotărîtă față de aceste influențe extremiste. Cînd — sub influența lui Antonescu — încerca să tempereze pe extremiști, cînd — sub influența acestor elemente — ajungea la conflicte cu generalul. Nu-și dădea seama că nici el, nici masa subordonaților lui nu dobîndiseră suficiente calități, atît sub raportul cunoștințelor, cît și sub acela al capacității, spre a fi capabili să conducă singuri statul, făcînd totală abstracție de personalitățile cu experiență. Să nu uităm că cel puțin prima și a doua garnitură de conducători ai legionarilor și, poate chiar și a treia, fuseseră suprimate de regimul lui Carol. Potrivit părerilor unor specialiști germani imparțiali dar care erau binevoitori față de legiune se apreciază că imixtiunile necompetente ale legionarilor au determinat, în linii mari, o scădere a producției de aproximativ 40 la sută.

Așa stînd lucrurile, generalul Antonescu a trebuit să treacă la sfîrșitul lunii noiembrie — la cîteva zile după prima sa întoarcere din Germania (semnarea Pactului tripartit) — prin cea dintîi încercare de forță cu mișcarea legionară. Împușcarea a circa 200 vechi adversari ai mișcării legionare, dintre care un mare număr vădit nevinovați, l-a luat totalmente prin surprindere pe conducătorul statului și a pus conducerea statului într-o grea situație. Mai cu seamă regimul a fost confruntat cu o situație foarte dificilă prin asasinarea brutală a respectatului prof. Iorga și a fostului ministru Madgearu.

Deznodămîntul crizei s-a soldat doar cu o întărire aparentă a poziției generalului Antonescu față de elementele legionare extremiste.

Conducătorul mișcării legionare a făcut ulterior cunoscută o declarație publică, jurămînt de credință față de generalul Ion Antonescu [...].

În realitate, trebuie să se admită că pregătirile pentru puciul din ianuarie au început din momentul cînd legionarii au început să sesizeze limitarea participării lor la statul național-legionar.

Antonescu n-a izbutit să-i pedepsească pe asasinii lui Iorga și ai celorlalți nici măcar de formă, așa cum o ceruse. Toată lumea știa că erau liberi.

*Ordinul de dezarmare și dizolvare a poliției legionare*** *a rămas literă moartă* [...]; *în Siguranța din București n-a avut loc nici o schimbare. Toate încercările făcute în acest sens de generalul Antonescu au fost zădărnicite de Horia Sima, sub impulsul sfetnicilor săi extremiști.*

*La cîteva zile după a doua întoarcere a generalului Antonescu din Germania, la mijlocul lunii ianuarie, conducerea statului a fost din nou pusă într-o situație gravă de către mișcarea legionară. Mai rămîne de stabilit dacă atentatul împotriva maiorului Doering**** *a fost un impuls întîmplător sau intenționat al rebeliunii extremiste* [...].

În continuare, raportul generalului Hansen relatează desfășurarea evenimentelor pe zile.

19 ianuarie. *Pentru duminică 19 ianuarie fuseseră dinainte pregătite în întreaga țară manifestații legionare de afirmare a atașamentului gărzii față de politica Axei* [...]. *În vederea acestui scop, fruntașii legionari s-au deplasat în toate orașele mai mari, unde puteau da indicații directe șefilor locali* [...].

---

*Arhivele Statului, București, Colecția microfilme S.U.A., rola 215.

** În realitate, preluarea puterii de către generalul Ion Antonescu și instituirea dictaturii antonesciene-legionare s-au produs în mod treptat: la 4 septembrie 1940, puternic îngrijorat de manifestațiile populare contra Dictatului de la Viena, regele Carol II l-a însărcinat pe general să formeze un nou guvern, cu misiunea de „a restabili ordinea"; a doua zi — îndrumat și susținut de Legația germană — Antonescu l-a forțat pe rege să-l învestească „cu depline puteri pentru conducerea statului român", asumîndu-și în fapt, principalele prerogative, deținute pînă atunci de Carol II; în cursul nopții de 5 spre 6 septembrie, în urma cererii ultimative a generalului și a presiunilor germane, regele a abdicat, iar Antonescu a devenit „conducător al statului", sub noua domnie a regelui Mihai I. În zilele următoare, Antonescu a încercat să constituie un guvern de coaliție mai largă, dar a eșuat; la 14 septembrie, după conciliabule îndelungi cu șefii Gărzii de fier, duse în condițiile unui amestec nemijlocit al cercurilor naziste, s-a proclamat așa-zisul stat național-legionar și s-a constituit un nou guvern; Antonescu și-a luat titlul de „conducător al statului legionar și șef al regimului legionar", iar Horia Sima pe acela de „conducător al mișcării legionare" și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri.

Aceasta a fost o soluție provizorie, de compromis, care nu a mulțumit nici pe Antonescu, nici pe Sima. În sînul gărzii s-au accentuat divergențele între legionarii care urmăreau preluarea imediată a întregii puteri — apropiații lui Sima — și grupul așa-zișilor „codreniști" (aceștia pronunțîndu-se îndeobște, pentru colaborarea cu Antonescu și emițînd pretenții mai moderate).

*** „Poliția legionară" s-a constituit cu consimțămîntul generalului Ion Antonescu, ca un organism auxiliar organelor represive ale statului (Poliția, Jandarmeria, Siguranța) în vederea înăbușirii mișcărilor sociale și, îndeosebi, reprimării partidului comunist. În secret, însă, șefii Gărzii de fier au acționat pentru a transforma „poliția legionară" într-un organism militar cu ajutorul căruia să preia întreaga putere în stat. Aceasta explică de ce generalul Antonescu a decis dizolvarea „poliției legionare".

**** Maiorul Doering, ofițer în Misiunea militară germană, a fost ucis în plină stradă, la puțin timp după ce părăsise un local public. Deși atentatorul a fost arestat, cauzele actului comis de el au rămas pînă la urmă neelucidate; Garda de fier a speculat acest incident pentru a aduce învinuiri unor demnitari apropiați de generalul Antonescu; la rîndul lui, acesta a acuzat mișcarea legionară că ar fi organizat atentatul pentru a-l compromite pe el la Berlin. Oficial, atentatul a fost atribuit, însă, cercurilor democratice, fără a se aduce în acest sens nici precizări, nici probe.

Mein Besuch beim Staatsführer fand gegen 21.00 Uhr statt. Das Ergebnis der Besprechung wurde allen Standortältesten und den Ob. Kdo d. deutschen Truppen d. Heeres in Rumänien sofort übermittelt. In Bukarest sorgte ich für Durchgabe durch alle an mich herankommenden Kanäle:

1.) Der Staatsführer ist nach Rücksprache mit dem Chef der Deutschen Wehrmachtmission, General der Kav. Hansen, bereit, allen Legionären, die sich in Häusern und öffentlichen Gebäuden, Fernsprechämtern, Präfekturen usw. festgesetzt haben, freien Abzug zu gewähren, vorausgesetzt, dass dies ohne jede Waffe (einschl. Pistolen) und sofort erfolgt. Der Staatsführer hat für diesen Fall Straffreiheit zugesichert. Andernfalls erfolgt ab morgen früh Angriff durch die rum. Truppe.

2.) Es ist erwünscht, dass diese Auffassung den Legionären durch die Standortältesten schnellstens übermittelt wird, um weiteres Blutvergiessen zu vermeiden.

Für Abgabe der Waffen ist eine deutsche Vermittlung nicht abzulehnen. Zurückhaltung ist in jeden Falle geboten.

Das vorst. Kradschützen-Btl. sowie 1 gen. Art. Abtlg. und 1 Pz. Jägerkomp. wurden für den nächsten Vormittag nach Bukarest befohlen.

23. Januar. In der Nacht fanden noch ununterbrochene Besprechungen legionärer Führer bei dem deutschen Gesandten statt, bei denen dieser die mir vom Staatsführer gegebene Zusage mitteilte. Ferner deutete er an, wie der erbetene Rat des Führers an Gener. Antonescu lautete: Durchsetzen unter Einsatz aller Mittel, auch der schärfsten; wer a gesagt hat, muss auch b sagen, sonst hat er verspielt (General [illegible] um 21.30 Uhr mit seiner grössten Erleichterung von Minister Killinger übermittelt).

Facsimilul unei pagini din raportul generalului Erik Hansen

20 ianuarie. *În cursul zilei de 20 ianuarie, s-a petrecut şi a devenit cunoscută demiterea de către conducătorul statului a ministrului de Interne legionar, generalul de rezervă Petrovicescu*; oficial ea a fost anunţată în dimineaţa de 21 ianuarie* [...].

Către ora 17 a zilei de 20 ianuarie, Horia Sima mi-a făcut o vizită, anunţată înainte de prînz, probabil imediat după ce a aflat de demiterea ministrului de Interne, în timpul căreia a exprimat compasiunea legiunii pentru asasinarea maiorului Doering. El a precizat că nu vine în calitate de vicepreşedinte [al Consiliului de Miniştri], *ci de comandant legionar.*

Ca un al doilea punct, formulat ca atare, a dat asigurări că tocmai legiunea a fost aceea care s-a aflat în cele mai strînse relaţii prieteneşti cu Germania şi ea are cele mai mari simpatii faţă de Wehrmachtul german. Aceasta a fost prima vizită a lui Horia Sima. La o vizită pe care i-o făcusem eu anterior, el nu răspunsese, ca reciprocitate, nici măcar cu o carte de vizită. Aşa încît vizita sa trebuie considerată ca o încercare de a mă atrage de partea legionarilor în evenimentele ce aveau să urmeze.

Cam în acelaşi timp cu vizita a avut loc o răspîndire de manifeste [...] *ale şefului legionar extremist al studenţilor, Trifa. Înaintea oricărei informaţii oficiale, în aceste manifeste se anunţa demiterea generalului Petrovicescu, iar conducătorul Serviciului român de informaţii, Cristescu, ca şi subsecretarul de Stat Rioşanu erau implicaţi, împotriva realităţii, că-l protejează pe asasinul lui Doering. Se cerea înlăturarea tuturor francmasonilor şi a celor de origine evreiască din guvern şi instituirea unui guvern* **legionar.**

În fapt, era vorba de o rebeliune împotriva conducerii statului, chiar dacă acest lucru nu era exprimat explicit.

În acelaşi timp au avut loc manifestaţii organizate ale studenţimii [legionare – **n.n.**], *în favoarea puterilor Axei, în special în faţa Legaţiilor germană şi italiană, a locuinţei conducătorului statului şi a aceleia a lui Horia Sima; ele s-au prelungit toată noaptea, scandîndu-se mereu în cor, din ordin: „Horia Sima".*

Cum tulburările ameninţau să ia amploare, generalul Antonescu a hotărît chiar în noaptea aceea următoarele măsuri: înlocuirea prefecţilor civili prin ofiţeri, militarizarea celor mai importante întreprinderi publice şi particulare, ocuparea de către armată a edificiilor publice şi demiterea comisarilor de românizare. El a lansat un apel în care cerea restabilirea ordinii şi liniştii în termen de 24 ore, arătînd că, în caz contrar, va pune în acţiune toate forţele statului pentru a impune instaurarea liniştii.

21 ianuarie. *În cursul dimineţii, în prezenţa conducătorului statului şi a desfăşurării forţelor unui regiment, a fost instalat oficial în funcţie noul comandant militar al Bucureştilor.*

La ora 10,20 am fost rugat pe neaşteptate, de subsecretarul de Stat Pantazi să primesc imediat, în faţa reşedinţei misiunii, defilarea regimentului românesc, lucru care s-a şi întîmplat la ora 10,40. Sensul, nu prea clar, al acestei defilări era, desigur, să învedereze opiniei publice alianţa dintre armata română şi cea germană; pretextul oficial era acordarea unei satisfacţii pentru ruşinosul asasinat.

În cursul dimineţii, la Bucureşti, s-au înmulţit manifestaţiile în timpul cărora în faţa Ministerului de Interne şi a prefecturii au avut loc mici schimburi de focuri, care s-au soldat cu moartea a două persoane. În acelaşi timp, au fost puse în stare de alarmă şi expediate în marş asupra oraşelor alte grupuri legionare, din toată ţara.

La prînz, misiunea Wehrmachtului a fost înştiinţată că Horia Sima a decomandat participarea sa la funeraliile maiorului Doering, prevăzute pentru aceeaşi seară.

Imediat după-amiază, circulaţia publică din Bucureşti a fost paralizată de către legionari, care au pus în funcţiune, îndelung şi repetat, sirenele apărării antiaeriene [...]. *Prefecţii civili legionari au refuzat mai peste tot să-şi predea funcţiile prefecţilor militari nou numiţi. Trupa română a intrat în dispozitiv, fără a trece totuşi la acţiune, ci mai întîi doar blocînd* [...].

În afară de aceasta, în unele localităţi au avut loc manifestaţii legionare de simpatie pentru Axă. După-amiază, în cartierul guvernamental din Bucureşti, s-a ajuns din nou la mici incidente. La ora 18, am dispus ca toate trupele de instrucţie germane ale Armatei de uscat şi Luftwaffei să aibă stingerea la ora 22 şi am ordonat starea de alarmă locală; Comandamentul General al trupelor Armatei de uscat germane din România a extins această măsură pentru toate trupele sale. De asemenea, s-a emis pentru trupele de instrucţie următoarea **Directivă asupra atitudinii trupelor germane în România,** *în conformitate cu indicaţiile date de ministrul plenipotenţiar german, dr. Fabricius, pe baza directivei primite de la Berghof:*

„Führerul, comandant suprem, a ordonat ca toate forurile Wehrmachtului german să ia poziţie, în orice situaţie oficială sau neoficială, în favoarea generalului Antonescu şi a conducerii sale de stat.

În convorbiri sau declaraţii trebuie să se recomande legionarilor să se unească cu generalul Antonescu şi conducerea sa de stat. În caz contrar, comportarea lor ne poate determina să-i lăsăm să se prăbuşească".

La ora 22, în faţa Gării de Nord, a avut loc impozanta ceremonie funebră pentru maiorul Doering; ea s-a desfăşurat fără incidente. Contrar obiceiului de pînă atunci, a participat numai o mică delegaţie de legionari; de asemenea, nu erau de faţă decît două căpetenii legionare, care au sosit neostentativ şi tot aşa au dispărut.

*În cursul nopţii au avut loc, prin intermediul ministrului plenipotenţiar german**, tratative între conducătorul statului şi Horia Sima, care pînă atunci se ţinuse de-o parte. Pretenţiile lui Sima erau tot mai mari, mergînd pînă la aceea de a i se preda întreaga putere, de a prelua funcţia de prim-ministru şi comanda supremă a armatei române. Conducătorul statului urma să rămînă în aceeaşi situaţie, practic însă era îndepărtat de la orice activitate guvernamentală, dovadă că legionarii se credeau foarte stăpîni pe situaţie.*

Concomitent soseau la Bucureşti alte grupuri legionare, aveau loc manifestaţii [...], *jafuri şi execuţii în cartie-*

* Vechi aderent al gărzii, generalul C. Petrovicescu a folosit funcţia deţinută în guvern pentru a legaliza şi a acoperi acţiunile antipopulare şi antiantonesciene ale legionarilor. El i-a ascuns generalului Antonescu pregătirile pe care gardiştii le făceau în vederea declanşării rebeliunii, ceea ce i-a atras demiterea.

** Wilhelm Fabricius.

rele evreiești, precum și arestări la întîmplare făcute de către legionari. Ulterior, au fost găsite circa 130 cadavre de evrei, dezbrăcați și mutilați. Depozite de benzină au fost ocupate de legionari și închise [...].

22 ianuarie. *În cursul dimineții manifestațiile au luat în continuare amploare, odată cu întețirea schimburilor de focuri. S-a tras din imediata apropiere și asupra Președinției Consiliului, reședința generalului Antonescu.*

Conducătorul statului m-a invitat pentru ora 12 la o întrevedere, care a și avut loc cu acordul ministrului nostru plenipotențiar. El mi-a comunicat că, întrucît răscoala a luat proporții, a hotărît să angajeze pe deplin trupa în următoarele două ore, mai cu seamă că are ferm în mîinile sale toate instrumentele de forță ale statului. Mi-a cerut să preiau apărarea Văii Prahovei (Ploiești-Brașov) cu trupe germane, deoarece are nevoie de trupele române staționate acolo, iar aducerea altor trupe este împiedicată din cauza transporturilor germane.

Am răspuns că, în orice caz, rog ca Brașovul, postul de radio Bod și Ploieștiul să fie mai departe apărate de militarii români, căci altminteri s-ar crea aparența unei imixtiuni germane în treburile interne ale României.

El a fost de acord. În cursul tratativelor de detaliu duse cu Marele Stat Major, totul a rămas ca și mai înainte. Am promis că, în cazul cel mai grav, voi transfera încă un batalion pe Valea Prahovei. Dar nu s-a ivit această situație.

La întrebarea mea dacă conducătorul statului ar dori ca Wehrmachtul german să facă, pe baza încrederii de care se bucură și din partea legionarilor, încercarea de a-i determina să evacueze clădirile publice, pentru a evita noi vărsări de sînge, conducătorul a ezitat o clipă apoi a răspuns hotărît: nu.

În cursul după-amiezii, trupa română a procedat la măsuri active, la București angajînd care de luptă împotriva unora din clădirile ocupate de legionari în cartiere semicentrale; cu acest prilej legionarii au tras haotic, la întîmplare [...].

În urma atitudinii energice a conducătorului statului, o parte din legionari a devenit totuși șovăielnică. În cursul după-amiezii au venit la mine și la toate oficiile germane din București mai mulți emisari ai legionarilor. Am încercat să-i influențez să înceteze rezistența în condiții acceptabile pentru ei; cu această ocazie, m-am referit la directivele Führerului și le-am declarat că situația actuală nu poate fi tolerată de Germania. Cu acest prilej am putut invoca o convorbire avută cu domnul ministru de Externe al Reichului, care m-a chemat telefonic și mi-a indicat să iau o poziție categorică în favoarea generalului Antonescu. Legionarii s-au arătat dispuși să cedeze dar au manifestat temeri în privința evacuării voluntare, menționînd că unii dintre ei au fost împușcați. În înțelegere cu ministrul plenipotențiar german, m-am arătat gata să obțin de la conducătorul statului, în condiții bine precizate, libera retragere și impunitate pentru legionari.

La ora 19, Misiunea militară a Armatei de uscat a ordonat să se constituie întăriri gata de luptă care să fie trimise la București (un divizion blindat, un batalion întărit de motocicliști, un divizion de artilerie).

Vizita mea la conducătorul statului a avut loc către ora 21. Rezultatele convorbirii au fost imediat comunicate comandanților de garnizoane și comandantului general al trupelor germane ale Armatei de uscat din România. La București m-am îngrijit eu de comunicare, prin toate canalele care îmi stăteau la dispoziție:

1. După o convorbire cu generalul de corp de armată Hansen, șeful Misiunii Wehrmachtului german, conducătorul statului este dispus să acorde liberă trecere tuturor legionarilor care s-au baricadat în case și clădiri publice, oficii telefonice, prefecturi ș.a., cu condiția ca ea să aibă loc fără nici o armă (inclusiv pistolete) și imediat. În acest caz conducătorul statului a făgăduit impunitate. În caz contrar, începînd de mîine dimineață, trupele române vor trece la atac.

2. Este de dorit ca această poziție să fie cît mai curînd comunicată legionarilor de către comandanții garnizoanelor, spre a se evita o vărsare inutilă de sînge.

În vederea predării armelor, nu trebuie refuzată o eventuală mediație germană. În toate cazurile însă, se recomandă precauție [...].

23 ianuarie. *În cursul nopții au avut loc neîntrerupt convorbiri între conducătorii legionari și ministrul plenipotențiar german, cu care prilej acesta le-a comunicat promisiunea făcută mie de conducătorul statului. Apoi, el a expus răspunsul Führerului la sfatul cerut de generalul Antonescu: să-și impună voința, folosind toate mijloacele, chiar cele mai aspre; cine a spus a trebuie să spună și b, altfel a pierdut (răspunsul a fost înmînat de ministrul plenipotențiar Fabricius, la ora 23, generalului Antonescu, spre marea ușurare a acestuia).*

Aceste pertractări au fost ultimul impuls pentru apelul lansat la ora 5 de Horia Sima în vederea încetării luptei. A fost, de altfel, primul și ultimul ordin public dat în aceste zile de Sima, care „conducea" acțiunea dintr-un subsol ținut secret. De aici înainte trebuie recunoscută loialitatea lui necondiționată [față de reprezentanții Reichului]. În provincie, apelul a ajuns abia în cursul zilei; adeseori nu i s-a dat la început crezare. Grație intervenției ofițerilor germani care, în multe cazuri, au preluat negocierile, aproape peste tot au putut fi evitate vărsări mai mari de sînge, instaurîndu-se liniștea și ordinea.

La București, luptele au încetat către prînz [...].

24 ianuarie. *In cursul zilei de 24 ianuarie, au putut fi încheiate tratativele dintre comandanții corpurilor de trupe române și legionari purtate, de cele mai multe ori, prin intermediul unor ofițeri germani, în spiritul conducerii de stat române. De la 24 ianuarie domnește liniștea în întreaga țară, dar pe alocuri există totuși o atmosferă apăsătoare, întrucît din cauza unor împrejurări deosebite, nu există convingerea unei aplicări loiale a asigurărilor date de conducătorul statului, mai ales de către unii șefi militari subordonați.*

Noul ministru plenipotențiar german și cu mine împărtășim părerea că promisiunile făcute trebuie respectate. Generalul Antonescu are și el această fermă intenție.*

*II. Retrospectiv, un oarecare rol îl mai joacă problema livrării de arme către legionari. O parte din aceste arme provin din perioada dinaintea răsturnării legionare** din septembrie 1940. Atunci s-au adus pe sub mînă în România din Germania, pistolete, pistoale automate și motociclete cu mitraliere. Aceste livrări au fost continuate pe față după răsturnare; Horia Sima s-a adresat cu astfel de rugăminte ministrului plenipotențiar german, care a discutat despre asta și cu conducătorul statului. Conducătorul statului nu a avut nici o obiecție, s-a exprimat însă: „dar nu prea multe".*

Ulterior, s-au adus, totuși, pe căi ilegale, pe ascuns de conducătorul statului, alte arme din Germania. Această acțiune — pe cît se cunoaște, aflată de generalul Antonescu — a dus la un demers al meu pe lîngă ministrul german, întrucît așa cum stăteau lucrurile înarmarea legionarilor nu se putea efectua decît împotriva armatei române, a cărei întărire și instruire ne erau încredințate.

Ministrul mi-a promis atunci numaidecît că dorește să întrerupă continuarea livrărilor ilegale.

Horia Sima a mai făcut încercări de a primi și alte arme insistînd chiar pînă în ultimul timp [...].

IV. În concluzie, se poate aprecia că, prin felul în care a fost executat puciul, nechibzuit, rău condus — aproape pueril — legiunea este deocamdată zdrobită.

În felul acesta au eșuat, curînd după ce începuseră să se contureze unele rezultate parțiale și străduințele Misiunii Wehrmachtului german, depuse fără încetare de la sosirea ei, de a unifica treptat armata cu legiunea.

În lumina intereselor generale germane această consecință este regretabilă [...] *Ea era însă inevitabilă după o asemenea comportare față de conducătorul statului, care și-a cîștigat încrederea Führerului și ministrului de Externe al Reichului cu ocazia vizitelor sale, în timp ce Horia Sima a refuzat o invitație de curînd făcută motivînd:* **că nu este pregătit spiritual și sufletește** [...] *După părerea mea, în împrejurările date, o conducere exclusiv legionară ar fi dus, în scurt timp, la un haos general* [...].

Manifestarea în timpul acțiunii a altor influențe, în afară de conducerea necompetentă, nedecisă și nepotrivită a legiunii, a mai fost menționată. Este de presupus și amestecul serviciului secret englez, fără să avem, însă, pînă acum vreo dovadă palpabilă în acest sens. Activa propagandă engleză a mai acționat și pe alt tărîm: țara ocupată, jefuire, împilarea populației ș.a. Ea s-a adresat de aceea îndeosebi adversarilor legiunii [...].

*În conformitate cu sfatul dat de Führer, conducătorul statului trebuie să se plaseze el însuși în fruntea legiunii pentru a-și apropia elementele rezonabile***. Ministrul plenipotențiar german va căuta să influențeze în acest sens și pe legionari.*

Din punctul de vedere al intereselor militare germane se speră că acest lucru va reuși curînd și guvernul de tranziție, preconizat a fi constituit din generali și tehnicieni, va fi din nou înviorat printr-o participare legionară [...].

HANSEN
General de corp de armată

---

* Este vorba de Manfred von Killinger care, deși numit în acest post în decembrie 1940, a preluat efectiv funcția deținută pînă atunci de Fabricius, abia la sfîrșitul rebeliunii legionare.

** Documentul se referă la actul abdicării regelui Carol II pe care îl atribuie, exagerat, presiunilor legionare.

*** În realitate, așa cum au dovedit, de altfel, evenimentele de după rebeliune, generalul Ion Antonescu nu a mai dorit să colaboreze cu Garda de fier.

Poşta M I

— Cititorii noştri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuţa poştală nr. 702, Bucureşti.

— Atragem din nou atenţia tuturor celor care ne scriu că manuscrisele şi documentele anexe nu se înapoiază. **În consecinţă, corespondenţii noştri sînt rugaţi să-şi păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea ne vedem siliţi să subliniem pentru** cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul şi foarte neciteţ **că le vom răspunde mult mai puţin prompt decît corespondenţilor care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.**

— Unii cititori ne pun — în aceeaşi scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria naţională şi universală. A le răspunde la fel de amănunţit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puţin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis şi a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

PAGINI DE ISTORIE ÎNTR-O TABACHERĂ

ILIE CIUTESCU *din* Bucureşti, *ne trimite cîteva însemnări despre:* „o tabacheră de argint deosebit de frumoasă din colecţia Fr. Iosef Karoly care a fost gravată în 1834-1835 după desenele profesorului Ion Müller (sau Miller), ce descriu o cunoscută legendă populară (versificată şi de D. Bolintineanu): învins într-o bătălie, Ştefan cel Mare s-a întors acasă, dar mama sa, Oltea, a refuzat să-i deschidă porţile cetăţii, atîta timp cît nu va fi biruitor.

În partea exterioară a capacului se distinge o cetate cu turnuri, meterezuri şi creneluri. Pe unul din turnuri se vede un steag desfăşurat. Clare sînt figurile a două femei. Un călăreţ cu căciulă înaltă cu penaj, cu paloşul ridicat stă în faţa porţii. Un alt călăreţ sună din corn. În stînga, oşteni şi ţărani înarmaţi, iar în dreapta, în faţa unui grup de călăreţi, comandantul lor agită paloşul.

În interiorul capacului, iniţialele gravorului — I.P. Fundul tabacherei, în partea interioară, ne redă o scenă de vînătoare.

Ornamentaţiile şi scenele de pe acest frumos şi valoros obiect au fost descifrate şi interpretate de numismatul Octavian Luchian din Bucureşti".

6 SAU 16?

„Recunosc cu satisfacţie — *ne scrie* ZAHARIA BĂRDAŞU *din* Zalău — că timpul a dat dreptate revistei *Magazin istoric* pentru publicarea articolului *Guruslău — unde şi cînd?* (nr. 4/1973) în care se argumentează că data corectă a bătăliei de la Guruslău a fost 24 iulie/3 august 1601. Acelaşi autor stabileşte că, de la bătălie şi pînă la asasinarea voievodului, intervalul de timp scurs a fost de 16 zile.

Luînd în consideraţie valoarea ştiinţifică a acestui punct de vedere, *Revista de istorie*, nr. 8/1974, citează articolul publicat de *Magazin istoric* ca fiind un material de luat în seamă la scrierea viitoarei monografii a lui Mihai Viteazul.

Iată însă că în manualul de *Istoria României* pentru anul IV liceu, ediţia 1974, găsim la p. 128, această bătălie datată 3/13 august 1601, deci intervalul de timp dintre Guruslău şi asasinatul de la Turda este de numai 6 zile. Cum rămîne, deci? 6 sau 16?".

ANI DE DOMNIE

Găsind în diverse surse date diferite privind anii de domnie ai lui Constantin cel Mare şi Carol cel Mare, elevul RADU URZICEANU *din* Sebeş-Alba, *ne roagă să-i limpezim aceste nedumeriri.*

Constantin cel Mare (Flavius Valerius Constantinus) a domnit între anii 306 - 337. De ce unele surse indică debutul perioadei de domnie în 312? Pentru că, în acel an, a susţinut bătălia de la podul Milvius, în apropiere de Roma, unde l-a înfrînt pe Maxenţiu (împăratul pe care-l aleseseră trupele din Italia), devenind astfel unicul cîrmuitor al Imperiului roman.

Domnia lui Carol cel Mare, principalul reprezentant al Carolingienilor, a început în 768 (din 771 singur) şi a luat sfîrşit în 814. La 25 decembrie 800, el a fost încoronat la Roma ca împărat de către papa Leon III. Anul 742 este cel al naşterii sale (atenţie, deci, atunci cînd se citesc datele biografice ale capetelor încoronate, pentru a nu fi confundată durata vieţii cu cea a domniei).

„VAE VICTIS!"

EMIL BANU *din* Glodeni-Deal, jud. Dîmboviţa: „Am întîlnit de mai multe ori, în diferite lucrări, expresia *Vae victis!* Aş vrea să ştiu cui aparţine şi ce semnificaţie are".

În legătură cu expresia Vae victis! *(„Vai de cei învinşi"!) istoricul Titus Livius, povesteşte în* Historia romana *(V, 48) că, în anul 390 î.e.n., după ce a rezistat şapte luni asediului galic asupra Capitoliului, romanii au fost siliţi să capituleze. Brennus, comandantul galilor, a cerut o despăgubire de 1 000 taleri de aur spre a părăsi Roma. Tribunul Sulpicius a adunat această sumă. Dar, în timp ce era cîntărit aurul, romanii au reproşat galilor că folosesc greutăţi false. Atunci, Brennus, aruncînd spada sa în balanţă, a rostit cuvintele care au devenit proverbiale:* Vae victis! *Tot din acest episod istoric a rămas şi expresia* „A-şi arunca sabia în cumpănă".

NU LA MEHEDINŢI

HRISTE PÎSLA *din* Corabia, *ne scrie:* „În notiţa explicativă a articolului *Începuturi* (nr. 9/1974) s-a strecurat o greşeală: Ştefan Dobrescu a fost împuşcat în timpul luptelor pentru cucerirea nu a Prefecturii judeţului Mehedinţi, ci a *Prefecturii judeţului Romanaţi*".

De altfel, faptul este relatat şi în articolul *Asaltul prefecturilor*, din acest număr.

Poşta M I

NU OLT, CI DOLJ

A. DRUGĂ *din* Tîrgu Jiu, *face următoarea adnotare, pe marginea articolului* 100 zile pe pămîntul ospitalier al României *de A. Kareţki şi L. Eşanu, apărut în nr. 10/1974.* „Colonelul Romulus Dumitriu nu a fost prefectul judeţului Olt, cum se spune în articol, ci prefect al judeţului Dolj".

PRECIZĂRI

C. CIONCA *din* Timişoara, *ne semnalează cîteva inadvertenţe din articolul* Vara „fierbinte" a anului 1914 *(nr. 10/1974). Acestea ar fi:*

1) Oraşul Sarajevo nu se află pe rîul Drina ci pe Miljacka.

2) Baronul Appel a fost guvernatorul Bosniei şi Herţegovinei pînă în iunie 1903 şi nu 1904.

3) Gavrilo Princip era elev de liceu şi nu student, cum s-a menţionat în articol.

4) Fotografia de la p. 34 nu reprezintă arestarea lui Princip, ci a lui Ferdinand Ber, care semăna cu atentatorul.

Autorul Şerban Rădulescu-Zoner precizează:

1) Într-adevăr e vorba de rîul Miljacka.

2) Der grosse Brockhaus, *Leipzig, 1928, vol. I, p. 565, menţionează pe J. von Appel ca guvernator al Bosniei şi Herţegovinei între anii 1882-1904.*

3) Cunoscutul specialist francez în istoria relaţiilor internaţionale, P. Renouvin (Les origines immediates de la guerre, *Paris, 1927, p. 18) menţionează că Princip „era student de doi ani". În marile enciclopedii franceze şi italiene, Princip este prezentat, de asemenea, drept student. Acelaşi lucru este precizat şi în lucrarea lui Jacques de Launay,* Istoria secretă, *Editura Politică, Bucureşti, 1970, p. 20.*

Istoricul englez R.W. Seton-Watson (Sarajevo. A Study in the Origins of the Great War, *Londra, 1925, p. 78), ca şi istoricul Hans Bauer* (Sarajevo, *Stuttgart, 1930, p. 40) susţin că Princip şi-ar fi încheiat studiile liceale la Belgrad în anul 1914. Acelaşi lucru este menţionat şi în* Enciklopedija Jugoslavije, *vol. 6, Zagreb, 1965, p. 619.*

Cîştigătorii ediţiei 1974

(Urmare din p. 21)

Premiile în obiecte ale cîştigătorilor din Capitală vor fi ridicate personal de la redacţie (Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter) de la data de 25 februarie pînă la 25 martie 1975, între orele 13,00-15,00.

Cîştigătorilor din provincie, care nu pot face deplasarea, li se vor expedia premiile la adresele indicate. Abonamentele vor fi efectuate de redacţie pe numele concurenţilor respectivi, cu începere de la 1 iulie 1975. Premiaţii care au abonamente pînă la 31 decembrie 1975 sînt rugaţi să anunţe redacţia, pentru a beneficia de abonamentele cîştigate cu începere de la 1 ianuarie 1976.

Mulţumind cititorilor pentru interesul pe care l-au manifestat pentru concurs, îi sfătuim să urmărească cu atenţie numerele din anul 1975 ale revistei noastre, pe baza cărora se vor desfăşura viitoarele concursuri Magazin istoric.

4) Fotografia a fost reprodusă, cu legenda respectivă, din lucrarea Gabriel Hanotaux: Histoire illustrée de la guerre de 1914, *Paris, 1915, vol. II, p. 78.*

Totodată, autorul precizează că, aşa cum rezultă şi din textul articolului, Istvan Tisza nu a fost ministru de Externe, cum a apărut în legenda de la p. 39, ci prim-ministru al Ungariei.

•

ANTONINA MACARIE *din* Bucureşti: *la întrebarea dv. precizăm că întrevederea cu André Malraux, despre care este vorba în articolul din nr. 1/1975, p. 18, a avut loc la 25 septembrie 1974.*

Cristian POPIŞTEANU

În zilele de la sfîrşitul anului 1974 şi începutul noului an 1975, curierul revistei noastre a fost mai bogat ca de obicei. Pe lîngă obişnuita corespondenţă cuprinzînd sugestii, propuneri, întrebări şi observaţii din partea cititorilor, pe adresa redacţiei au sosit şi numeroase scrisori şi telegrame prin care cititori, din ţară şi din străinătate, au ţinut să ne adreseze felicitările şi călduroasele lor urări cu prilejul Anului nou 1975.

Colegiul revistei, colectivul de redactori şi colaboratori ai redacţiei mulţumesc tuturor celor care ne-au felicitat, dîndu-ne şi cu acest prilej, emoţionante dovezi ale interesului şi dragostei cu care Magazin istoric *este întîmpinat.*

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

• AUGUST 1944 - MARTIE 1945: Politica de alianţe a P.C.R. în lupta pentru un guvern de înnoiri revoluţionar-democratice; La ora 0 minus 30 minute: pe cale paşnică sau prin forţa armelor?; „Generale Rădescu, vă vom sili să demisionaţi!"; 6 Martie 1945, orele 19: noul guvern a depus jurămîntul • Din istoria pădurii româneşti • Un principe moldovean la curtea regelui Iacob I Stuart • Prin vechi cetăţi de scaun româneşti • Sigiliul şi spada dinastică în mîinile poporului: pagini de istorie vietnameză • Mareşalul A.M. Vasilevski: memorii de război • Dramatica bătălie pentru Monte Cassino • Lipa, un Oradour istrian • Salah-al-Din o „sabie loială" împotriva cruciaţilor • Portrete politice din anii interbelici

CONTENTS (Rumanian History) **DUMITRU ALMAŞ:** Friends of the Great Rumanian Revolutionary Nicolae Bălcescu... 2 • **ION ALEXANDRESCU, GH. ŢUŢUI:** August 23, 1944-March 6, 1945. The Struggle of the Rumanian Communist Party for a Government of Democratic Revolutionary Renewals... 7 • **GEORGE MUNTEANU, N. COPOIU** and **D. ALMAŞ:** Eminescu and History... 16 • **N. G. MUNTEANU** and **L. SĂRĂŢEANU:** Teodor Diamant, a Patriarch of Utopian Socialism in Rumania... 22 • Bucharest, September 1974. The Congress of South-East European Studies... 28 • **VASILE NETEA:** The Periodical **Familia** ... 30 • **CONSTANTIN REZACHEVICI:** A Portrait of Pavel Chinezul at the Strahov Library of Prague... 33 • **C. XENI:** Memories of Take Ionescu... 52 • 1941: The Rebellion of the Iron Guard in General Hansen's Version ... 58

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **DUMITRU ALMAŞ:** Les amis du grand révolutionnaire roumain Nicolae Bălcescu... 2 • **ION ALEXANDRESCU, GH. ŢUŢUI:** 23 Août 1944 - 6 Mars 1945. La lutte du Parti Communiste Roumain pour un gouvernement de changements révolutionnaires démocratiques ... 7 • **GEORGE MUNTEANU, N. COPOIU** et **D. ALMAŞ:** Eminescu et l'histoire ... 16 • **N.G. MUNTEANU** et **L. SĂRĂŢEANU:** Teodor Diamant, un patriarche du socialisme utopique en Roumanie ... 22 • Bucarest, septembre 1974. Le Congrès d'Etudes sud-est européennes ... 28 • **VASILE NETEA:** La revue **Familia** ... 30 • **CONSTANTIN REZACHEVICI:** Un portrait de Pavel Chinezul dans la Bibliothèque Strahov de Prague ... 33 • **C. XENI:** Souvenirs de Take Ionescu ... 52 • 1941: La rebellion de la Guarde de Fer dans la version du Général Hansen ... 58

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Д. АЛМАШ** Друзья великого румынского революционера Николая Бэлческу ... 2 • **И. АЛЕКСАНДРЕСКУ, Г. ЦУЦУЙ** 23 Августа 1944 - 6 Марта 1945. Румынская Коммунистическая Партия борется за установление революционно-демократического правительства ... 7 • **Г.МУНТЯНУ, Н. КОПОЮ, Д. АЛМАШ** Еминеску и история ... 16 • **Н. Г. МУНТЯНУ, Л. СЭРЭЦЯНУ** Теодор Диамант — патриарх утопического социализма в Румынии ... 22 • Бухарест, сентябрь 1974. Съезд по исследованию юго-восточной Европы ... 28 • **В. НЕТЯ** Журнал **Фамилия** ... 30 • **К. РЕЗАКЕВИЧ** Портрет Павела Кинезул в библиотеке Страхов — Прага ... 33 • **К. КСЕНИ** Воспоминание про Таке Ионеску ... 52 • 1941: легионерское восстание глазами генерала Гансена ... 58

INHALT (Rumänische Geschichte) **DUMITRU ALMAŞ** Die Freunde des grossen rumänischen Revolutionärs Nicolae Bălcescu ... 2 • **ION ALEXANDRESCU, GH. ŢUŢUI** 23. August 1944 - 6. März 1945. Der Kampf der RKP für eine Regierung revolutionär-demokratischer Neuerungen ... 7 • **GEORGE MUNTEANU, N. COPOIU, D. ALMAŞ** Eminescu und die Geschichte ... 16 • **N. G. MUNTEANU, L. SĂRĂŢEANU** Teodor Diamant — ein Patriarch des utopischen Sozialismus' in Rumänien ... 22 • Bukarest im September 1974. Der Kongress der Südost-europäischen Studien ... 28 • **VASILE NETEA** Die Zeitschrift **Familia**... 30 • **CONSTANTIN REZACHEVICI** Ein Bildnis von Pavel Chinezul in der Strahov-Bibliothek von Prag ... 33 • **C. XENI** Erinnerungen an Take Ionescu ... 52 • 1941. General Hansens Version über die Rebellion der Legionäre ... 58

SUMARIO (Historia rumana) **DUMITRU ALMAŞ** Los amigos del gran revolucionario rumano Nicolae Bălcescu ... 2 • **ION ALEXANDRESCU, GH. ŢUŢUI** 23 de Agosto de 1944 - 6 de marzo de 1945. La lucha del P.C.R. por un gobierno de renovaciones revolucionarias — demócratas ... 7 • **GEORGE MUNTEANU, N. COPOIU, D. ALMAŞ** Eminescu e historia ... 16 • **N.G. MUNTEANU, L. SĂRĂŢEANU** Teodor Diamant — un patriarco del socialismo utópico en Rumania ... 22 • Bucarest, setiembre de 1974. El congreso de Estudios sudeste europeos ... 28 • **VASILE NETEA** Revista: **La Familia**... 30 • **CONSTANTIN REZACHEVICI** Un retrato del Pavel Chinezul en la Biblioteca Strahov — Praha... 33 • **C. XENI** Recuerdos sobre Take Ionescu... 52 • 1941: La revuelta legionaria en versión del general Hansen ... 58

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Bucureşti, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427